

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ДИЗАЙНУ

Факультет економіки та управління

Кафедра економіки

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

НА ТЕМУ

УПРАВЛІННЯ МІЖНАРОДНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ЕКОПАРКІВ В УКРАЇНІ

Спеціальність 051 «Економіка»

Освітня програма «Корпоративна економіка та міжнародний бізнес»

Виконав: студент групи МгКЕМБ-24

Агеєв Ярослав Володимирович

Науковий керівник:

д.е.н., професор

Ольшанська О.В.

Рецензент:

д.е.н., професор Пузирьова П. В.

Київ 2025

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ДИЗАЙНУ

Факультет економіки та управління

Кафедра економіки

Рівень вищої освіти другий (магістерський)

Спеціальність 051 «Економіка»

Освітня програма «Корпоративна економіка та міжнародний бізнес»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри ЕК

_____ Поліна ПУЗИРЬОВА

«22» вересня 2025 року

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ

_____ Агєєву Ярославу Володимировичу

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема кваліфікаційної роботи «Управління міжнародною діяльністю екопарків в Україні» Науковий керівник роботи Ольшанська О.В. д.е.н., професор
затвержені наказом КНУТД від «22» вересня 2025 року № 209-уч. _____
2. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи: нормативно-правові акти України; офіційні статистичні дані Державної служби статистики України; звітність і аналітичні матеріали компаній; наукові публікації вітчизняних і зарубіжних авторів, статті у фахових журналах, матеріали наукових конференцій, електронні бази даних та інтернет-ресурси, що містять інформацію про роботу екопарків.
3. Зміст кваліфікаційної роботи: (перелік питань, які потрібно опрацювати) Теоретичні аспекти діяльності економічних механізмів у діяльності екопарків України. Аналізування діяльності екопарків. Пошук напрямів покращення діяльності.
4. Дата видачі: завдання 22 вересня 2025 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапу кваліфікаційної роботи	Орієнтовний термін виконання	Примітка про виконання
1	Вступ	30.09.2024	
2	Розділ 1	13.10.2024	
3	Розділ 2	27.10.2024	
4	Розділ 3	10.11.2024	
5	Загальні висновки	24.11.2024	
6	Оформлення (чистовий варіант)	27.11.2024	
7	Подача кваліфікаційної роботи науковому керівнику для відгуку	01.12.2024	
8	Подача кваліфікаційної роботи для рецензування (за 14 днів дозахисту)	03.12.2024	
9	Перевірка кваліфікаційної роботи на наявність ознак плагіату та текстових співпадінь (за 10 днів до захисту)	05.12.2024	Коефіцієнт подібності _____% Коефіцієнт цитування _____%
10	Подання кваліфікаційної роботи на завідувачу кафедри (за 7 днів до захисту)	08.12.2024	

З завданням ознайомлений:

Здобувач

 (підпис) **Ярослав АГЕСВ**
 (Власне ім'я та ПРІЗВИЩЕ)

Науковий керівник

 (підпис) **Олександра ОЛЬШАНСЬКА**
 (Власне ім'я та ПРІЗВИЩЕ)

АНОТАЦІЯ

Агеєв Я. В. Економічний механізм діяльності екопарків в Україні. – рукопис. Кваліфікаційна робота за спеціальністю 051 «Економіка». Київський національний університет технологій та дизайну, Київ, 2025 рік.

Робота присвячена дослідженню теоретичних, методичних та прикладних аспектів формування та функціонування економічного механізму діяльності екопарків в Україні. У роботі розкрито сутність поняття «екопарк», визначено його роль у національній економіці та окреслено основні підходи до класифікації та управління екопарками. Проаналізовано типи та моделі функціонування екопарків у міжнародній практиці та визначено можливості їх адаптації для України.

Досліджено сучасний стан і особливості діяльності екопарків в Україні, визначено ключові тенденції їх розвитку, напрями міжнародного співробітництва та проблеми економічного забезпечення. Проведено оцінку ефективності діяльності українських екопарків на основі екологічних, соціальних та економічних індикаторів.

Запропоновано напрями вдосконалення економічного механізму діяльності екопарків в Україні, зокрема розвиток стратегій сталого управління, удосконалення організаційно-управлінських підходів, активізацію міжнародної співпраці, а також розширення можливостей залучення інвестицій і грантового фінансування. Обґрунтовано практичні рекомендації щодо підвищення ефективності функціонування екопарків на основі комплексного підходу до управління природними, фінансовими та інституційними ресурсами.

Ключові слова: екопарк, економічний механізм, сталий розвиток, біорізноманіття, екологічний туризм, міжнародне співробітництво, інвестиційне забезпечення, ефективність.

ANNOTATION

Aheiev Y. V. Economic mechanism of ecoparks' functioning in Ukraine. – manuscript.

Qualification work in the specialty 051 «Economics». Kyiv National University of Technologies and Design, Kyiv, 2025.

The work is devoted to the study of theoretical, methodological and applied aspects of the formation and functioning of the economic mechanism of ecoparks in Ukraine. The research reveals the essence of the concept of “ecopark”, determines its role in the national economy and outlines key approaches to the classification and management of ecoparks. Various types and functional models of ecoparks in the international practice are examined, as well as possibilities for their adaptation within the Ukrainian context.

The current state and development specifics of ecoparks in Ukraine are analyzed, with emphasis on major trends, directions of international cooperation and challenges related to economic support of their activities. The efficiency of Ukrainian ecoparks is evaluated based on ecological, social and economic indicators.

The work proposes directions for improving the economic mechanism of ecoparks in Ukraine, including the development of sustainable management strategies, enhancement of organizational and administrative approaches, intensification of international cooperation, and expansion of investment and grant financing opportunities. Practical recommendations aimed at increasing the effectiveness of ecoparks' functioning are substantiated through a comprehensive approach to the management of natural, financial and institutional resources.

Keywords: ecopark, economic mechanism, sustainable development, biodiversity, ecological tourism, international cooperation, investment support, efficiency.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. УПРАВЛІННЯ МІЖНАРОДНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ЕКОПАРКІВ	9
1.1. Поняття та роль екопарків в національній економіці.....	10
1.2. Типи та види екопарків у міжнародній економіці.....	18
1.3. Методичні підходи до формування економічної діяльності екопарків.....	28
Висновки до розділу 1.....	32
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ЕКОПАРКІВ В УКРАЇНІ.....	34
2.1. Загальна характеристика екопарків в Україні.....	34
2.2. Аналіз основних напрямів міжнародного співробітництва екопарків.....	59
2.3. Оцінка ефективності діяльності екопарків України.....	70
Висновки до розділу 2.....	83
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЕКОПАРКІВ В УКРАЇНІ.....	86
3.1. Стратегії розвитку екопарків.....	86
3.2. Оптимізація організаційно-управлінських механізмів міжнародної співпраці.....	89
3.3. Перспективи залучення інвестицій та грантового фінансування для розвитку екопарків в Україні.....	98
Висновки до розділу 3.....	102
ВИСНОВКИ.....	104
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	109
ДОДАТКИ.....	113

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах зростаючої екологічної свідомості суспільства та необхідності сталого розвитку, екопарки стають важливим інструментом збереження біорізноманіття, розвитку екологічного туризму та підвищення екологічної культури населення. Ефективний економічний механізм діяльності екопарків є ключовим фактором для їхнього успішного функціонування та досягнення поставлених цілей. В Україні, незважаючи на наявний потенціал, економічні аспекти діяльності екопарків потребують подальшого дослідження та вдосконалення з урахуванням міжнародного досвіду та специфіки національної економіки.

Метою дослідження є економічний механізм діяльності екопарків в Україні.

Для досягнення поставленої мети, потрібно виконати наступні завдання:

1. З'ясувати сутність поняття та роль екопарків в національній економіці.
2. Визначити типи та види екопарків у міжнародній економіці.
3. Визначити методичні підходи до формування економічного механізму діяльності екопарків.
4. Здійснити загальну характеристику екопарків в Україні.
5. Провести аналіз основних напрямів міжнародного співробітництва екопарків.
6. Здійснити оцінку ефективності діяльності екопарків України.
7. Розглянути можливі стратегії розвитку екопарків.
8. Дослідити можливості оптимізації організаційно-управлінських механізмів міжнародної співпраці.
9. Визначити перспективи залучення інвестицій та грантового фінансування для розвитку екопарків в Україні

Об'єктом дослідження є екопарки різних типів та форм власності.

Предметом дослідження є економічні відносини, процеси та інструменти, що формують механізм господарювання екопарків.

Методи дослідження, що було використано в роботі: аналіз і синтез: для вивчення теоретичних засад функціонування екопарків та формування концептуальної моделі економічного механізму їхньої діяльності; системний підхід: для дослідження екопарків як складних економічних систем з урахуванням їх внутрішніх та зовнішніх зв'язків; статистичний аналіз: для оцінки економічних показників діяльності екопарків, виявлення тенденцій та закономірностей; порівняльний аналіз: для вивчення міжнародного досвіду організації та фінансування екопарків.

Інформаційною базою дослідження є: законодавчі та нормативні акти України, статистичні дані Державної служби статистики України, звітність екопарків, наукові публікації з економіки природокористування та екологічного менеджменту, матеріали наукових конференцій та семінарів, інтернет-ресурси, а також результати власних досліджень автора.

Наукова новизна одержаних результатів. Наукова новизна одержаних результатів полягають у наступному:

- удосконалено визначення категорії «екопарки»;
- удосконалено теоретичні засади формування економічного механізму діяльності екопарків з урахуванням специфіки їхнього функціонування в Україні.

Практичне значення одержаних результатів. Результати дослідження можуть бути використані органами державної влади та місцевого самоврядування для розробки стратегій та програм розвитку екопарків, а також керівниками екопарків для вдосконалення управління їхньою діяльністю, підвищення ефективності використання ресурсів та залучення додаткових джерел фінансування.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження були представлені на наукових конференціях, семінарах та круглих столах, зокрема:

Окремі результати дослідження були опубліковані у наукових фахових виданнях.

Структура і обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел (43 найменувань) та 1 додатку.

РОЗДІЛ 1

УПРАВЛІННЯ МІЖНАРОДНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ЕКОПАРКІВ

1.1. Поняття та роль екопарків в національній економіці

Екопарки, як відносно нове явище для національної економіки України, набувають все більшої актуальності в контексті сталого розвитку та збереження природної спадщини. Щоб зрозуміти їхню роль, необхідно спочатку визначити, що саме розуміється під терміном "екопарк" і як він відрізняється від інших природоохоронних територій. Потрібно відмітити, що на сьогодні, існує невелика кількість визначень даної категорії через те, що екопарки це відносно нове явище для економіки України.

Перелік найбільш вживаних визначень даної категорії наведено в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Дефініції категорії «екопарки»

Автор/джерело	Визначення
Гандзюра В.П. [5]	Керована природна територія, яка має на меті збереження екологічної цілісності однієї або декількох екосистем для поточного та майбутнього поколінь, виключаючи експлуатацію або значне порушення, а також забезпечує основу для духовних, наукових, освітніх, рекреаційних та туристичних можливостей.
Клименко А.В. [3]	частина міського простору, яка підвищує якість навколишнього середовища, створює сприятливі умови для життєдіяльності та здоров'я міського населення
Третяк А.М. [4]	Визначена географічна зона, що визнається, присвячується та управляється, з використанням юридичних або інших ефективних засобів, для досягнення довгострокового збереження природи з пов'язаними з нею еко системними послугами та культурними цінностями.
Визначення автора	Спеціально організована природна територія, призначена для екологічної освіти, проведення наукових досліджень та сприяння рекреації населення, де забезпечується збереження цінних природних комплексів та об'єктів, а також формується екологічна культура та відповідальне ставлення до природи

Джерело: [3, с. 22], [4], [5],

Аналізуючи наведені визначення категорії "екопарки", можна виділити декілька основних підходів до їх розуміння та, відповідно, їхні характеристики:

Екологічний підхід акцентує увагу на екопарках як на інструменті збереження природних екосистем та біорізноманіття. Головною метою є підтримка екологічної цілісності територій, мінімізація антропогенного впливу та забезпечення сталого функціонування екосистем для майбутніх поколінь. Визначення підкреслюють важливість збереження унікальних природних комплексів та об'єктів.

Рекреаційний підхід розглядає екопарки як місця для відпочинку та оздоровлення населення. Він наголошує на важливості використання екопарків для рекреаційних цілей, таких як екологічний туризм, прогулянки на природі, освітні екскурсії та інші види активного відпочинку. При цьому важливо, щоб рекреаційна діяльність не завдавала шкоди природним екосистемам.

Комплексний підхід розглядає екопарки як території, де гармонійно поєднуються збереження природи, розвиток сталого туризму та підтримка місцевих громад. Він акцентує увагу на необхідності збалансованого підходу, який враховує екологічні, економічні та соціальні аспекти. Екопарки повинні приносити користь як природі, так і людям.

Управлінський підхід наголошує на важливості ефективного управління екопарками для досягнення довгострокового збереження природи та пов'язаних з нею екосистемних послуг та культурних цінностей. Він акцентує увагу на необхідності чіткого визначення територій, використання юридичних або інших ефективних засобів управління, а також залучення зацікавлених сторін до процесу управління.

Варто зазначити, що ці підходи не є взаємовиключними, а скоріше взаємодоповнюючими. Ефективний екопарк повинен поєднувати всі ці підходи, враховуючи екологічні, рекреаційні, економічні, освітні та управлінські аспекти

Отже, екопарк – це, насамперед, територія, що поєднує в собі природні, культурні та рекреаційні цінності. На відміну від суворих заповідників, де головним пріоритетом є збереження біорізноманіття без значного втручання людини, екопарки передбачають більш активну взаємодію з місцевими громадами та використання природних ресурсів у сталий спосіб. Це означає, що екопарк – це

не лише місце для охорони природи, а й платформа для соціально-економічного розвитку території, на якій він розташований.

Екопарки — це великі об'єднані ландшафти з високими амбіціями щодо збереження природи та захисту довкілля. Це парки, які використовують особливості екологічного ландшафту, щоб зменшити полив та інший догляд, одночасно підвищуючи цінності дикої природи та людини. Екопарки служать засобом відновлення зв'язку та розвитку системного розуміння, необхідного для творчого та стійкого вирішення проблем.

Екопарк – це не лише збереження, а й відновлення природи, а також масштабна трансформація як соціального, так і екологічного ландшафту. Створення екопарку починається з інвентаризації та індивідуального плану управління, що подається місцевим, провінційним та/або національним органам влади для укладення угод на термін, залежно від місця розташування [3].

У національній економіці, екопарки виконують декілька важливих функцій. По-перше, це збереження біорізноманіття та екосистем. Україна, з її різноманітними ландшафтами та унікальною флорою і фауною, потребує ефективних механізмів для охорони природної спадщини. Екопарки, завдяки своїй комплексній природі, можуть забезпечити збереження не лише окремих видів рослин і тварин, але й цілісних екосистем, що є критично важливим для підтримання екологічного балансу.

По-друге, екопарки сприяють розвитку екологічного туризму. Україна має значний потенціал для розвитку цього виду туризму, який стає все більш популярним у світі. Екопарки, з їхньою унікальною природою та культурними пам'ятками, можуть стати привабливими туристичними дестинаціями, залучаючи як внутрішніх, так і іноземних туристів. Розвиток екологічного туризму, в свою чергу, сприяє створенню нових робочих місць, збільшенню доходів місцевих громад та підтримці місцевого бізнесу. Важливо підкреслити, що екологічний туризм повинен бути організований таким чином, щоб мінімізувати негативний вплив на навколишнє середовище та сприяти збереженню природних ресурсів.

По-третє, екопарки відіграють важливу роль у підвищенні екологічної свідомості населення. Вони можуть стати освітніми центрами, де проводяться екскурсії, лекції, семінари та інші заходи, спрямовані на підвищення екологічної культури та формування відповідального ставлення до природи.

Екопарки можуть також співпрацювати з місцевими школами та університетами, організовуючи практичні заняття та дослідження для студентів. Важливо, щоб екопарки були відкритими та доступними для всіх верств населення, щоб кожен міг відчувати красу природи та усвідомити важливість її збереження.

По-четверте, екопарки можуть сприяти розвитку сільського господарства та виробництва екологічно чистих продуктів. На території екопарків або в їхніх околицях можуть розвиватися органічні ферми, екологічні господарства та інші підприємства, що виробляють продукти харчування без використання шкідливих хімікатів та пестицидів. Це не лише забезпечує споживачів якісними та здоровими продуктами, але й сприяє збереженню ґрунтів, води та інших природних ресурсів. Важливо, щоб екопарки підтримували місцевих виробників та сприяли розвитку місцевих брендів екологічно чистої продукції.

По-п'яте, екопарки можуть відігравати важливу роль у збереженні культурної спадщини. На території багатьох екопарків розташовані історичні пам'ятки, архітектурні ансамблі та інші об'єкти культурної спадщини. Екопарки можуть сприяти їхній реставрації, охороні та популяризації, залучаючи туристів та інвесторів.

Важливо, щоб збереження культурної спадщини відбувалося в гармонії з охороною природи, щоб екопарки стали не лише місцем для збереження природних багатств, а й осередком культурного розвитку (рис. 1.1).

Однак, для того, щоб екопарки могли ефективно виконувати свої функції в національній економіці, необхідно створити сприятливі умови для їхнього розвитку.

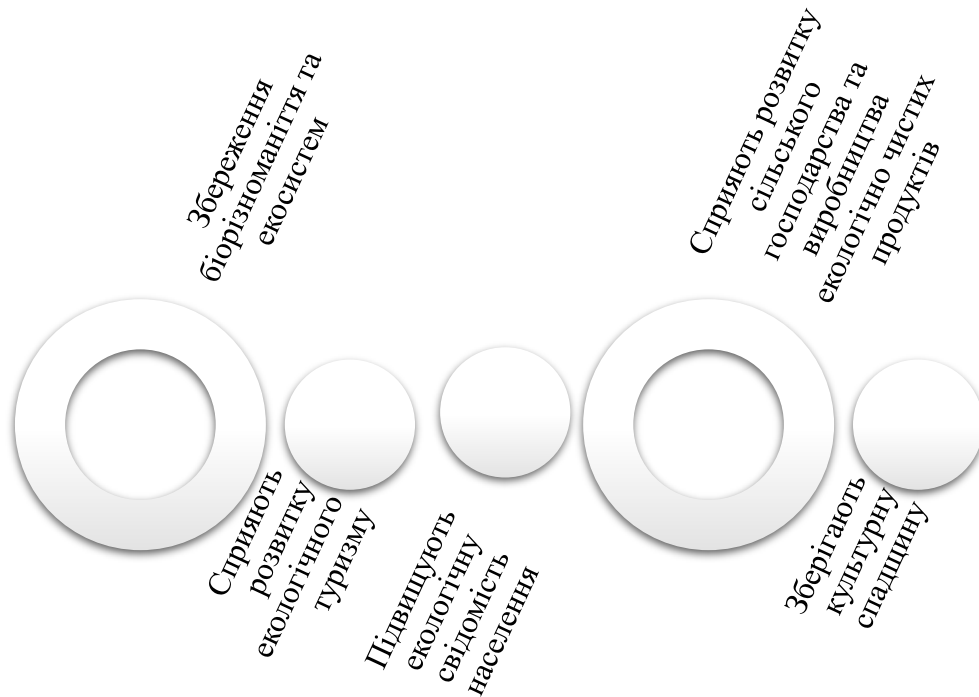


Рис. 1.1. Функції екопарку

Джерело: розроблено автором

Це включає в себе:

1. Забезпечення належного фінансування екопарків з державного та місцевих бюджетів, а також залучення приватних інвестицій та грантів.
2. Удосконалення законодавчої бази, що регулює діяльність екопарків, з урахуванням міжнародного досвіду та специфіки національної економіки.
3. Забезпечення ефективного управління екопарками, з залученням місцевих громад, науковців та інших зацікавлених сторін.
4. Створення системи моніторингу та оцінки ефективності діяльності екопарків, з використанням чітких та прозорих критеріїв.
5. Підвищення кваліфікації працівників екопарків, забезпечення їх навчання та обміну досвідом з іноземними колегами.

Забезпечення належного фінансування екопарків є одним із ключових факторів їхнього сталого розвитку та ефективного функціонування. Джерела фінансування повинні бути різноманітними та збалансованими, включаючи державний і місцеві бюджети, приватні інвестиції, міжнародні гранти та благодійні

внески. Державне фінансування забезпечує стабільну підтримку базових потреб екопарків, таких як утримання інфраструктури, заробітні плати персоналу та екологічний моніторинг. Місцеві бюджети можуть спрямовувати кошти на розвиток окремих проєктів, що сприяють підвищенню туристичної привабливості та покращенню екологічної ситуації. Водночас залучення приватних інвестицій та грантів дозволяє впроваджувати інноваційні екологічні ініціативи, покращувати матеріально-технічну базу та підтримувати наукові дослідження. Важливою умовою ефективного фінансування є прозорість використання коштів, що забезпечить довіру інвесторів і суспільства та сприятиме залученню додаткових ресурсів.

Удосконалення законодавчої бази, що регулює діяльність екопарків, є необхідною умовою їхньої ефективної роботи та розвитку. Чинні нормативно-правові акти мають враховувати міжнародний досвід, адаптуючи найкращі світові практики до специфіки національної економіки та екологічної політики. Зокрема, варто розширити правові механізми залучення інвестицій, полегшити процедури отримання екологічних грантів та забезпечити правовий захист екопарків від можливих екологічних загроз і незаконного використання природних ресурсів. Важливим аспектом є також інтеграція екопарків у загальну систему охорони довкілля, що передбачає чіткі вимоги до їхньої діяльності та ефективні механізми контролю. Реформування законодавства має здійснюватися за участю екологічних експертів, представників громадянського суспільства та бізнесу, що дозволить сформувати комплексну й дієву систему правового регулювання.

Забезпечення ефективного управління екопарками вимагає залучення широкого кола зацікавлених сторін, включаючи місцеві громади, науковців, представників бізнесу та екологічних організацій. Управлінські процеси мають бути спрямовані на довгострокову сталість екопарків, збереження біорізноманіття та розвиток екологічного туризму. Важливою складовою ефективного управління є застосування сучасних підходів, таких як децентралізація повноважень, партнерство з громадськими організаціями та цифровізація управлінських процесів. Особливу роль відіграє участь місцевих громад, оскільки їхня підтримка та

зацікавленість сприяють охороні природних територій та розвитку екопарків як центрів екологічної освіти. Крім того, ефективне управління передбачає прозору систему прийняття рішень, що дозволяє враховувати думку всіх учасників процесу та забезпечує сталий розвиток екопарків.

Створення системи моніторингу та оцінки ефективності діяльності екопарків є важливим інструментом для контролю їхнього розвитку та вдосконалення управлінських процесів. Така система має базуватися на чітких і прозорих критеріях, що враховують екологічні, соціальні та економічні аспекти. До основних показників оцінки можуть входити:

- рівень збереження біорізноманіття;
- кількість відвідувачів;
- ефективність використання фінансових ресурсів та внесок у місцеву економіку.

Рівень збереження біорізноманіття є одним із ключових показників ефективності діяльності екопарків, оскільки головним їхнім завданням є охорона природних екосистем, рідкісних і зникаючих видів флори та фауни. Оцінка цього показника передбачає регулярний моніторинг чисельності видів, стану природних середовищ та ступеня впливу людської діяльності на екосистеми.

Важливою складовою є аналіз природоохоронних заходів, таких як відновлення популяцій, боротьба з інвазійними видами, зменшення антропогенного навантаження та використання сучасних екологічних технологій. Високий рівень збереження біорізноманіття свідчить про ефективну роботу екопарку, збалансоване управління природними ресурсами та успішну інтеграцію охорони довкілля у стратегії розвитку територій. Для підвищення цього показника необхідно забезпечити співпрацю з науковими установами, екологічними організаціями та місцевими громадами, що сприятиме комплексному підходу до збереження біологічного різноманіття.

Кількість відвідувачів є важливим соціальним та економічним показником, який демонструє рівень популярності екопарку серед населення та його внесок у формування екологічної свідомості громадян. Висока відвідуваність свідчить про

успішну організацію туристичних маршрутів, наявність привабливої інфраструктури, активну просвітницьку діяльність та ефективний маркетинг. Разом з тим, надмірне зростання кількості туристів може створювати екологічне навантаження на природні території, тому важливо впроваджувати механізми контролю за відвідуваністю, такі як обмеження кількості відвідувачів у певні періоди, екологічні квоти, онлайн-бронювання та створення спеціальних зон для екотуризму. Крім того, для підвищення рівня залученості відвідувачів варто розширювати спектр освітніх і розважальних програм, інтегрувати сучасні технології (доповнену реальність, віртуальні екскурсії), а також активно співпрацювати з освітніми закладами та туристичними компаніями.

Ефективність використання фінансових ресурсів та внесок у місцеву економіку є визначальним фактором довгострокового функціонування екопарків та їхнього позитивного впливу на регіональний розвиток. До цього показника входять раціональне планування та розподіл бюджетних коштів, залучення альтернативних джерел фінансування, зокрема грантів, благодійних внесків та інвестицій. Важливим аспектом є прозорість витрат, ефективне управління фінансами та спрямування частини доходів на природоохоронні ініціативи, розвиток екологічної інфраструктури та підвищення кваліфікації персоналу. Крім того, екопарки сприяють економічному зростанню регіону через створення нових робочих місць, розвиток туристичної сфери, підтримку місцевих підприємств та залучення туристичних потоків, що позитивно впливає на добробут громади. Високий рівень фінансової ефективності дозволяє екопаркам розширювати свою діяльність, реалізовувати нові екологічні проекти та ставати самодостатніми, що є важливою передумовою їхнього сталого розвитку.

Використання сучасних цифрових технологій дозволяє забезпечити оперативний збір та аналіз даних, що сприяє швидкому реагуванню на виклики та прийняттю обґрунтованих управлінських рішень. Регулярне проведення оцінки ефективності дає можливість виявляти сильні та слабкі сторони діяльності екопарків, розробляти стратегії їхнього подальшого розвитку та підвищувати рівень екологічної обізнаності суспільства.

Підвищення кваліфікації працівників екопарків є ключовим фактором їхньої ефективної діяльності та забезпечення високого рівня екологічного менеджменту. Для цього необхідно впроваджувати регулярні програми навчання, семінари та тренінги, що охоплюють питання екологічного права, управління природними ресурсами, використання сучасних технологій у природоохоронній сфері. Важливою складовою підвищення кваліфікації є міжнародний обмін досвідом, який дозволяє переймати передові практики управління екопарками, екологічного туризму та збереження біорізноманіття. Участь у міжнародних конференціях, співпраця з екологічними організаціями та університетами сприятиме професійному зростанню персоналу та підвищенню ефективності діяльності екопарків. Крім того, створення системи мотивації для працівників, зокрема шляхом надання можливостей кар'єрного зростання та підвищення заробітної плати, сприятиме залученню висококваліфікованих спеціалістів та розвитку екопарків на якісно новому рівні.

Успішний розвиток екопарків в Україні може мати значний позитивний вплив на національну економіку, сприяючи збереженню природної спадщини, розвитку екологічного туризму, підвищенню екологічної свідомості населення та покращенню якості життя. Важливо, щоб екопарки стали не лише об'єктами охорони природи, а й центрами економічного розвитку, що працюють в гармонії з навколишнім середовищем та місцевими громадами.

Варто також зазначити, що роль екопарків у національній економіці не обмежується лише економічними показниками. Вони також відіграють важливу соціальну та екологічну роль, сприяючи покращенню здоров'я населення, збереженню культурної спадщини та підвищенню екологічної стійкості країни. Тому, при оцінці ефективності діяльності екопарків необхідно враховувати не лише економічні, а й соціальні та екологічні аспекти.

В контексті євроінтеграції України, розвиток екопарків є важливим кроком на шляху до гармонізації національного законодавства та практики з європейськими стандартами в галузі охорони навколишнього середовища та сталого розвитку. Європейський досвід свідчить про те, що екопарки можуть бути

ефективним інструментом для збереження природної спадщини та розвитку місцевих громад, якщо вони функціонують на основі чіткої стратегії, ефективного управління та широкої участі зацікавлених сторін.

Отже, екопарки відіграють важливу та багатогранну роль у національній економіці України, сприяючи збереженню природної спадщини, розвитку екологічного туризму, підвищенню екологічної свідомості населення та покращенню якості життя. Для того, щоб екопарки могли ефективно виконувати свої функції, необхідно створити сприятливі умови для їхнього розвитку, забезпечити належне фінансування, удосконалити законодавчу базу та забезпечити ефективне управління. Успішний розвиток екопарків в Україні може стати важливим кроком на шляху до сталого розвитку та євроінтеграції країни.

1.2. Типи та види екопарків у міжнародній економіці

Екопарки – це промислові зони, які сприяють співпраці між підприємствами та місцевими громадами, створюючи екологічні, соціальні та економічні переваги. Екопарки, які сприяють обміну матеріалами, водою, енергією та інформацією між взаємозалежними підприємствами, що здійснюють взаємодоповнюючі види діяльності — за принципом природного симбіозу — описуються як приклади промислового симбіозу [1].

Екопарк — це спільнота виробничих і сервісних підприємств, яка прагне підвищити екологічні та економічні показники шляхом спільного використання послуг і продуктів, а також спільного управління енергією, водою та відходами. Ідея полягає в тому, щоб працювати разом для отримання колективної вигоди, процес, який називають промисловим симбіозом.

За 20 років концепція екопарків поширилася по всьому світу. За даними Організації промислового розвитку ООН (ЮНІДО), у світі налічується близько 20 000 парків. Кількість підприємств у громаді може коливатися від кількох до кількох сотень і навіть досягати кількох тисяч у такій країні, як Китай. Примітно, що екопарки прижилися як у країнах, що розвиваються, так і в розвинених країнах.

Завдяки потужній державній підтримці, наприклад, Китай почав використовувати цю модель у першому десятилітті 21 століття, а Індія також створила кілька парків. Країни, де ця концепція найбільше утвердилася, це: Південна Корея, Японія та Нідерланди. Швеція, Данія, Німеччина, Австралія та Сполучені Штати також часто приймають систему екопарків [2].

Екопарки, або екологічні парки, є важливим інструментом у міжнародній економіці, оскільки вони сприяють збереженню біорізноманіття, екосистемних послуг, розвитку екотуризму та місцевих громад. Ці парки поєднують природоохоронні, рекреаційні, освітні та економічні функції, що робить їх важливим елементом сталого розвитку.

Класифікація екопарків може базуватися на різних критеріях, таких як:

1. За рівнем управління:

1) Державні екопарки - створюються та управляються державою. Прикладом є національні природні парки в Україні (наприклад, "Синевир", "Голосіївський"), які мають чітко визначені межі та режими охорони.

Державні екопарки є важливим елементом природоохоронної системи, що створюються і управляються державою з метою збереження природних ресурсів, біорізноманіття та екосистем. В Україні існує численний ряд національних природних парків, які виконують ці функції, зокрема "Синевир" та "Голосіївський". Ці парки мають чітко визначені межі, що дозволяє контролювати територію й запобігати негативному впливу людської діяльності на природні ресурси. Державні екопарки охоплюють різноманітні природні ландшафти, від гірських до лісистих і водних, і мають особливий режим охорони, що включає заборону на полювання, рубку лісів і інші види діяльності, які можуть зашкодити природному середовищу.

У державних екопарках проводяться наукові дослідження та екологічне навчання, що допомагає підвищити екологічну свідомість населення та сприяє збереженню рідкісних видів тварин і рослин. Вони також забезпечують можливості для розвитку екологічного туризму, що приносить доходи не лише для держави, а й для місцевих громад, створюючи нові робочі місця і сприяючи розвитку місцевої інфраструктури. Для державних екопарків важливо підтримувати баланс між

охороною природи і використанням природних ресурсів, адже їхня діяльність теж може бути спрямована на розвиток сталого екологічного туризму, що надає відвідувачам можливість насолоджуватися красою природи, не завдаючи їй шкоди. Таким чином, державні екопарки є не лише символом охорони природи, а й важливим чинником у розвитку національної економіки та соціальних процесів території.

2) Приватні екопарки - створюються та управляються приватними особами або організаціями. Прикладом є приватний екопарк "Долина вовків" у Київській області, який поєднує функції реабілітаційного центру для тварин та місця для відпочинку.

Приватні екопарки являють собою унікальну форму природоохоронної роботи, що створюється і управляється приватними особами або організаціями, які мають за мету, як правило, збереження екосистем, реабілітацію тварин і створення умов для екологічного туризму. Одним із прикладів є приватний екопарк "Долина вовків", розташований у Київській області, який поєднує в собі функції реабілітаційного центру для диких тварин та місця відпочинку. Приватні екопарки часто безпосередньо залучають місцеві громади, створюючи можливості для роботи, волонтерства та просвіти. Вони також можуть зосереджуватися на підвищенні обізнаності населення щодо збереження й захисту навколишнього середовища.

Приватні екопарки, як правило, визначають своїми кордонами території, де можуть діяти програми з реабілітації тварин, адже часто вони є притулками для поранених або покинутих диких тварин. Крім того, приватні екопарки часто надають величезну кількість навчальних програм для відвідувачів, які прагнуть дізнатися більше про збереження природи та важливість екосистем. Приватні екопарки можуть бути гнучкими в плані управлінських стратегій, що дозволяє їм швидко адаптуватися до змін у законодавстві або потребах ринку. Це дозволяє їм активно впроваджувати нові технології та підходи до екологічного менеджменту. Завдяки своїй спрямованості на надання послуг та проведення освітніх програм, приватні екопарки стають значущими учасниками у сфері захисту навколишнього

середовища, забезпечуючи збереження природних ресурсів та формуючи відповідальне ставлення до природи серед відвідувачів. Таким чином, приватні екопарки виконують важливу функцію у збереженні природної спадщини та розвитку екологічної свідомості.

3) Муніципальні екопарки - створюються та управляються органами місцевого самоврядування.

Муніципальні екопарки є важливим елементом системи екологічної охорони на місцевому рівні, оскільки їх створення та управління здійснюється органами місцевого самоврядування. Ці парки покликані сприяти збереженню природних ресурсів, підвищенню якості життя мешканців і розвитку місцевої економіки. Основною метою муніципальних екопарків є забезпечення доступу населення до природних територій, створення умов для відпочинку, оздоровлення та проведення освітніх заходів. Вони можуть бути організовані в межах міст, сіл та селищ, маючи на меті формування екологічно чистого простору, що сприяє підтримці природного балансу та покращенню екологічної ситуації.

Органи місцевого самоврядування активно залучають громади до проектування та облаштування муніципальних екопарків, що забезпечує врахування місцевих потреб і побажань. Муніципальні екопарки часто включають рекреаційні, освітні та інформаційні зони, що дозволяють відвідувачам знайомитися з природними ресурсами, їх значенням для екосистеми і важливістю екологічної свідомості. Вони можуть також виконувати функції культурних площ, де проводяться екологічні фестивалі, ярмарки та інші громадські заходи, спрямовані на популяризацію екологічних ініціатив.

Фінансування муніципальних екопарків часто здійснюється за рахунок місцевого бюджету, дотацій з державного рівня, а також благодійних внесків і партнерства з неурядовими організаціями. Це сприяє розвитку екологічного туризму, що приносить користь визначеній території, збільшуючи зайнятість місцевих жителів та заохочуючи розвиток малого бізнесу. З часом муніципальні екопарки формують стійке ставлення до природних ресурсів серед населення, сприяють залученню молоді до екологічних програм і діяльностей, освіті щодо

біорізноманіття та збереження природного середовища. Таким чином, муніципальні екопарки стають важливим механізмом у реалізації національної екологічної політики на місцевому рівні, забезпечуючи гармонічний розвиток природного середовища і соціальних спільнот.

2. За функціональним призначенням:

1) Науково-дослідні екопарки - створюються для проведення наукових досліджень та моніторингу стану екосистем.

Науково-дослідні екопарки представляють собою спеціалізовані території, створені з метою проведення наукових досліджень та моніторингу стану екосистем. Ці парки є важливими для наукової спільноти, оскільки вони надають унікальну можливість вивчати природні процеси, біорізноманіття та екологічні зміни в контрольованих умовах. Науково-дослідні екопарки найчастіше мають чітко окреслені межі, що дозволяє здійснювати систематичний моніторинг змін в навколишньому середовищі, виявляти екологічні проблеми та розробляти ефективні рішення для їх усунення. Такі парки служать основою для наукових експериментів, допомагають у проведенні екологічних оцінок та розробці стратегій збереження природних ресурсів.

Співпраця між науковими установами та науково-дослідними екопарками часто стає основою для реалізації інноваційних дослідницьких проєктів, які можуть мати вагомий вплив на розробку екологічної політики. Наприклад, дослідники можуть вивчати вплив змін клімату на флору та фауну, вивчати екосистемі в умовах антропогенного впливу або ж шукати шляхи для відновлення деградованих територій. Ще однією важливою функцією науково-дослідних екопарків є їхнє використання для навчання студентів, волонтерів і молодих науковців. Вони стають місцем проведення стажувань, лекцій та практичних занять, що сприяє формуванню нового покоління фахівців у сфері екології.

У науково-дослідних екопарках також може здійснюватись популяризація науки серед широкого загалу через організацію експозицій, семінарів та науково-просвітницьких заходів. Це сприяє підвищенню екологічної свідомості населення і заохочує громадськість до участі в охороні природи. Всі ці аспекти роблять

науково-дослідні екопарки незамінними в сучасному управлінні природними ресурсами та екологічній політиці.

2) Рекреаційні екопарки - створюються для організації відпочинку та туризму.

Рекреаційні екопарки створюються з метою організації відпочинку та туризму, надаючи відвідувачам можливість ознайомитися з природою в комфортних умовах. Ці парки стали важливими осередками для активного відпочинку, де люди можуть займатися пішими прогулянками, велосипедними поїздками, орієнтуванням та іншими видами активного відпочинку. Рекреаційні екопарки також пропонують різноманітні екологічні маршрути, облаштовані зони для відпочинку, дитячі майданчики та інші зручності, що робить їх привабливими для родин і туристичних груп. Важливою складовою рекреаційних екопарків є їхня можливість сприяти збереженню природних ресурсів, адже вони демонструють відвідувачам важливість охорони навколишнього середовища.

У рекреаційних екопарках часто проводяться заходи, спрямовані на підвищення екологічної свідомості, такі як екологічні фестивалі, навчальні програми, тематичні лекції і майстер-класи. Ці заходи допомагають людям зрозуміти важливість збереження природи і залучають їх до активних дій у підтримці екологічної рівноваги. Рекреаційні екопарки також є важливими для розвитку місцевої економіки, адже вони створюють робочі місця у сферах туризму і обслуговування, а також спонукають розвиток суміжних напрямків, таких як готельний бізнес, ресторанна індустрія і культурні ініціативи.

Завдяки своїй структурі та облаштованості, рекреаційні екопарки стали популярними серед жителів міст, які шукають можливість втекти від щоденної рутини та насолодитися природою. Таким чином, рекреаційні екопарки не лише підтримують фізичне та емоційне благополуччя населення, але й сприяють розвитку екологічного туризму, що є важливою складовою стійкої економіки. Використання природних ресурсів в рекреаційних екопарках має бути обережним і збалансованим, щоб забезпечити збереження природного середовища для майбутніх поколінь.

3) Освітні екопарки - створюються для проведення екологічної освіти та виховання.

Освітні екопарки надають унікальні можливості для проведення екологічної освіти та виховання, інтегруючи навчання про природу з практичною діяльністю. Вони створюються з метою підвищення екологічної свідомості у населення, формування правильного ставлення до природних ресурсів і розуміння важливості їх збереження для забезпечення сталого розвитку. Освітні екопарки зазвичай організовують різноманітні програми і заходи, що включають лекції, майстер-класи, екскурсії та інтерактивні заняття для школи і дорослих. Це дозволяє відвідувачам отримати не лише теоретичні знання, але й практичний досвід у сфері екології та охорони природи.

Ці екопарки є особливими просторами для навчання, що забезпечують контакт з природою, де мешканці і відвідувачі можуть безпосередньо спостерігати за екосистемами, їхніми мешканцями та процесами. Зазвичай освітні екопарки співпрацюють зі школами, університетами та екологічними організаціями, пропонуючи навчальні програми, включаючи проекти, присвячені охороні навколишнього середовища. Така співпраця дає змогу молоді здобувати практичні навички в екологічному управлінні, садівництві, агрономії та інших суміжних науках [29].

Важливо зазначити, що освітні екопарки активно залучають місцеві громади до участі у програмах охорони природи, що сприяє формуванню відповідальної поведінки у відношенні до навколишнього середовища. Освітні ініціативи в таких екопарках здатні формувати екологічну культуру вже з раннього віку, прищеплюючи молодому поколінню цінності врахування природних ресурсів та їхнього збереження. Взаємодія між такими парками та їхніми відвідувачами створює платформу для обміну знаннями та досвідом, активізуючи екологічні ініціативи в громадах. Таким чином, освітні екопарки виконують важливу роль у формуванні екологічної свідомості та відповідального ставлення до природи серед усіх верств населення.

4) Комплексні екопарки - поєднують різні функції, такі як наукові дослідження, рекреація, освіта та охорона природи.

Комплексні екопарки є унікальними територіями, що поєднують декілька функцій, таких як наукові дослідження, рекреація, екологічна освіта та охорона природи. Цей різновид екопарків створюється з метою максимізації використання природних ресурсів та забезпечення всебічного підходу до їхнього збереження і використання. Вони слугують платформою для проведення наукових досліджень про екосистеми та їх зміни, а також забезпечують можливості для активного відпочинку та навчальних програм. Комплексні екопарки стають важливими просторами для акумуляції знань про охорону довкілля, адже в них поєднуються різні види діяльності, що сприяють розвитку екологічної свідомості.

У комплексних екопарках може відбуватися проведення різноманітних досліджень науковцями і студентами, які мають доступ до природних умов для здійснення експериментів і збору даних. Це допомагає знаходити нові рішення для збереження біорізноманіття і підтримки сталого розвитку. Окрім наукових досліджень, комплексні екопарки організують освітні заходи, лекції та семінари, які транслюють важливі знання про довкілля серед широкої аудиторії. У свою чергу, рекреаційні зони в комплексних екопарках створюють комфортні умови для відвідувачів і сприяють розвитку екологічного туризму.

Комплексні екопарки активно працюють з місцевими громадами, заохочуючи їх до участі в управлінні парком і проведенні екологічних програм. Це може включати організацію волонтерських заходів, участь у екологічних проєктах та ярмарках. Співпраця з місцевими жителями та організаціями забезпечує реалізацію природоохоронних ініціатив і підвищує усвідомленість населення щодо важливості збереження природних ресурсів. Таким чином, комплексні екопарки виконують інтегративну роль, поєднуючи науку, освіту, туризм та охорону природи, що робить їх важливою складовою сталого розвитку в сучасному суспільстві.

3. За типом екосистем, що охороняються:

1) Лісові екопарки - охороняють лісові екосистеми.

- 2) Водно-болотні екопарки - охороняють водно-болотні угіддя.
- 3) Гірські екопарки - охороняють гірські екосистеми.
- 4) Степні екопарки - охороняють степові екосистеми (рис. 1.2).

За рівнем управління	Державні екопарки
	•Приватні екопарки
	•Муніципальні екопарки
•За функціональним призначенням	•Рекреаційні екопарки
	•Науково-дослідні екопарки
	•Освітні екопарки
	•Комплексні екопарки
•За типом екосистем, що охороняються	•Лісові екопарки
	•Водно-болотні екопарки
	•Гірські екопарки
	•Степні екопарки

Рис. 1.2. Класифікаційні ознаки поділу екопарків

Джерело: власна розробка

В залежності від конкретних цілей та завдань, екопарки можуть мати різні види, такі як:

1) Біосферні резервати - це території, які визнані ЮНЕСКО як зразки гармонійного співіснування людини та природи. Вони поєднують функції охорони природи, наукових досліджень та сталого розвитку місцевих громад. Прикладом є Біосферний резерват "Дельта Дунаю" (Румунія/Україна).

2) Національні парки - це великі території, які охороняються державою та призначені для збереження природних та культурних цінностей. Прикладом є Національний парк "Плітвіцькі озера" (Хорватія), відомий своїми каскадами озер та водоспадів.

3) Регіональні ландшафтні парки - це території, які мають особливу екологічну, естетичну та історико-культурну цінність. Вони можуть включати різні форми землекористування, такі як ліси, луки, поля та населені пункти.

4) Природні заповідники - це території, які повністю вилучені з господарського використання та призначені для збереження природних екосистем у недоторканому стані.

5) Екологічні стежки та маршрути - це спеціально обладнані території, які призначені для екологічної освіти та туризму. Вони можуть включати інформаційні стенди, оглядові майданчики та місця для відпочинку.

Екопарки мають значний економічний вплив на місцеві громади та національну економіку (рис. 1.3):

Екопарки приваблюють туристів, які зацікавлені у відпочинку на природі, спостереженні за дикими тваринами та ознайомленні з місцевою культурою. Це створює робочі місця в сфері обслуговування, транспорту та готельного бізнесу.

Екопарки забезпечують важливі екосистемні послуги, такі як очищення води та повітря, регулювання клімату, запилення рослин та захист від повеней. Ці послуги мають економічну цінність, оскільки вони зменшують витрати на очищення води, запобігають збиткам від стихійних лих та підвищують продуктивність сільського господарства.



Рис. 1.3. Вплив екопарків на місцеві громади та національну економіку

Джерело: власна розробка

Екопарки можуть сприяти розвитку місцевих громад шляхом надання можливостей для сталого використання природних ресурсів, таких як збір дикорослих рослин, рибальство та традиційне сільське господарство. Вони також можуть підтримувати місцеві ремесла та культурні традиції.

Приклади екопарків у міжнародній економіці є наступні можна навести наступні. Національний парк Крюгера (Південна Африка): Один з найбільших національних парків Африки, відомий своїм багатим біорізноманіттям та розвиненим екотуризмом. Парк приваблює сотні тисяч туристів щороку, що приносить значні доходи в місцеву економіку [7].

Національний парк Йеллоустоун (США). Перший національний парк у світі, відомий своїми гейзерами, гарячими джерелами та дикою природою. Парк є важливим центром наукових досліджень та екологічної освіти [8].

Національний парк "Торрес-дель-Пайне" (Чилі). Відомий своїми вражаючими гірськими пейзажами, льодовиками та озерами. Парк є популярним місцем для трекінгу та альпінізму, що приваблює туристів з усього світу [9].

Отже, екопарки є важливим інструментом у міжнародній економіці, оскільки вони сприяють збереженню біорізноманіття, екосистемних послуг, розвитку екотуризму та місцевих громад. Вони можуть мати різні типи та види, в залежності від конкретних цілей та завдань. Ефективне управління екопарками вимагає співпраці між державою, приватним сектором, місцевими громадами та науковими організаціями.

1.3. Методичні підходи до формування економічної діяльності екопарків

Формування економічного механізму діяльності екопарків є складним завданням, яке передбачає інтеграцію різних методичних підходів. Екологічні парки не лише забезпечують охорону навколишнього середовища, але й сприяють розвитку регіонів, залученню туристів, а також покращенню якості життя місцевих жителів. Це вимагає системного підходу до управління, що містить як економічні, так і екологічні аспекти.

Економічні механізми розвитку відіграють ключову роль у забезпеченні фінансової стабільності та сталого розвитку національних природних парків, не завдаючи шкоди довкіллю. Досягти цього можна через різноманітні фінансові інструменти. Важливими джерелами доходу є розвиток екологічного туризму та рекреації, запровадження плати за відвідування парків, а також надання підприємницьких послуг, що інтегровані в діяльність парків. Значну роль відіграють також екологічні податки, отримання грантів від державних і приватних організацій, спонсорство для підтримки фінансової стійкості, а також залучення інвестицій у екологічні проєкти. Додатковою підтримкою є раціональне лісокористування, що враховує принципи стійкості.

Для забезпечення цих економічних механізмів використовуються різноманітні економічні регулятори у сфері охорони навколишнього природного середовища. Серед них виділяють:

- платежі за право користування природними ресурсами та відвідування НПП;
- платежі за забруднення атмосферного повітря, водних ресурсів та накопичення відходів;
- податки з транспортних засобів;
- екологічний податок на певні групи товарів;
- податкові пільги для впровадження екологічного виробництва та для виробників екологічної продукції;
- екологічні ввізні мита; штрафні санкції за порушення природоохоронного законодавства.

Важливу підтримку надають державне субсидування та дотації на здійснення природоохоронних програм; інвестування природоохоронних заходів; кредитування та кредитні пільги; а також екологічне страхування [15].

Правові засади для функціонування цих економічних засобів закріплені в Законі України "Про природно-заповідний фонд України". Зокрема, закон передбачає економічне обґрунтування організації та розвитку національних природних парків; економічну оцінку їхніх

територій та об'єктів із веденням кадастру; диференційоване визначення джерел і нормативів фінансування; надання податкових та інших пільг підприємствам, установам та організаціям, що забезпечують функціонування НПП; а також компенсації збитків, завданих порушенням законодавства про національні природні парки. Ці положення створюють законодавчу базу для стабільного економічного функціонування природоохоронних територій.

Фінансовими джерелами забезпечення діяльності національних природних парків є кошти державного та місцевих бюджетів, власні кошти суб'єктів господарювання, гранти тощо. Детальний перелік отримання фінансів об'єктами природно-заповідного фонду визначено Законом України “Про природнозаповідний фонд України”. До них належать кошти від провадження наукової, природоохоронної, туристично-рекреаційної, екскурсійної, маркетингової та інших видів діяльності, які були отримані в результаті функціонування об'єктів на території заповідних фондів за їх цільовим призначенням

Один із основних методів формування економічного механізму діяльності екопарків – це створення сталого фінансування. Стійка фінансова модель включає різноманітні джерела доходу: державні субсидії, гранти міжнародних організацій, плата за вхід, організація екскурсій і освітніх програм, а також продаж екологічно чистої продукції. Важливо забезпечити механізми моніторингу та оцінки ефективності використання фінансових ресурсів, що дозволяє здійснювати коригування у разі потреби.

Крім того, важливим аспектом є розробка комплексної програми управління природними ресурсами екопарків. Ця програма повинна включати стратегії збереження біорізноманіття, відновлення деградованих територій та впровадження екологічно чистих технологій. Наприклад, варто розвивати органічне сільське господарство в околицях екопарків, стимулюючи місцевих жителів до переходу на безвідходні технології ведення господарства.

Значну роль у формуванні економічного механізму відіграє партнерство з місцевими громадами та підприємствами. Встановлення тісних зв'язків з

населенням сприяє розвитку відповідальності та усвідомленості про важливість збереження природи. Крім того, спільні підприємницькі ініціативи, такі як агротуризм або виробництво природних товарів, можуть стати основою для економічного зростання регіону.

Особливу увагу варто приділити освітнім програмам та просвітницьким кампаніям. Важливо не лише залучати туристів, але й формувати у них екологічну свідомість. Екопарки можуть стати місцем, де люди отримують знання про природні процеси, їх важливість для життя людства та способи збереження навколишнього середовища. Такі програми можуть включати лекції, майстер-класи, тематичні фестивалі та інші заходи, що демонструють значення екологічної стійкості.

Важливим елементом економічного механізму екопарків є інновації. Впровадження нових технологій, таких як системи енергозбереження, очищення стічних вод або відновлювальні джерела енергії, може суттєво зменшити витрати і підвищити ефективність. Необхідно стимулювати наукові дослідження у сфері екології, що можуть забезпечити екопарки новими ідеями та рішеннями для сталого розвитку.

Не менш важливим є питання маркетингу та популяризації екопарків. В умовах зростаючої конкуренції з боку інших туристичних напрямків, необхідно ефективно комунікувати цінності і переваги екопарків. Використання сучасних технологій, соціальних медіа і цифрових платформ може допомогти в залученні нових відвідувачів. Рекламу акцентується на унікальності екопарків, їх культурній та природній спадщині, що дозволяє формувати позитивний імідж і залучати туристів з різних куточків країни та світу.

Програми з охорони природи та збереження екосистем в екопарках також повинні бути підкріплені науковими дослідженнями. Встановлення моніторингових систем дозволить зібрати дані про екологічні зміни, які відбуваються внаслідок діяльності екопарків. Взаємодія з науковими установами також допоможе в розробці нових інструментів та методів збереження природи, адаптованих до конкретних умов парків.

Нарешті, формування економічного механізму діяльності екопарків має бути гнучким і адаптивним. Ситуації в екологічному, соціальному та економічному середовищі можуть змінюватися, тому важливо готовність до ризиків і нестабільних умов. Оцінка й аналіз ефективності вжитих заходів дозволять швидко коригувати стратегії і впроваджувати нові практики. Це забезпечить стале функціонування екопарків та їхню здатність протистояти викликам сучасності.

Таким чином, формування економічного механізму діяльності екопарків є багатограним процесом, що вимагає інтеграції інновацій, партнерства, освітніх програм і сталого фінансування. Це дозволяє не лише зберегти природні ресурси, а й підтримати розвиток регіонів, забезпечуючи при цьому належний рівень життя місцевих жителів. Екопарки можуть стати важливими осередками не тільки для екологічних ініціатив, але й для економічного зростання та соціального розвитку.

Висновки до розділу 1

1. Екопарки відіграють важливу роль у національній економіці, оскільки вони поєднують екологічні, економічні та соціальні аспекти. Вони сприяють збереженню біорізноманіття, охороні природних ресурсів і підтримці екосистем, які є критично важливими для аграрного сектора, туризму та інших галузей. Екопарки створюють нові робочі місця в сферах екологічного туризму та рекреації, а також забезпечують місцеві громади можливістю для розвитку сталого бізнесу. У результаті, екопарки не лише виконують функцію охорони природи, але й стимулюють економічний розвиток, підвищують рівень життя, зберігають культурну спадщину й формують екологічну свідомість у населення.

2. У міжнародній економіці існує кілька типів та видів екопарків, які відрізняються за своєю метою, структурою й функціонуванням. Ці екопарки можуть бути національними, регіональними або локальними, що залежить від їх масштабу та охоронних зобов'язань. Національні екопарки, як правило, є частиною національних стратегій збереження природи та підтримки екологічного балансу, тоді як регіональні можуть фокусуватися на специфічних екосистемах і видах. Вони також можуть мати різноманітні функції, включаючи екомережі,

природоохоронні території, рекреаційні зони й культурно-історичні об'єкти. Глобальні ініціативи, такі як програма ЮНЕСКО "Людина і біосфера", підтримують створення багатофункціональних екопарків, що об'єднують охорону, дослідження та розвиток місцевих економік через сталий екологічний туризм.

3. Формування економічного механізму діяльності екопарків вимагає системного підходу, який охоплює різні аспекти управління, фінансування та партнерства з місцевими громадами. Методичні підходи включають розробку бізнес-планів для сталого управління ресурсами, створення механізмів монетизації екологічних послуг та залучення інвестицій з державного і приватного секторів. Важливими є також програми навчання та підвищення обізнаності місцевого населення щодо переваг екологічного туризму та охорони природи. Екопарки повинні бути інтегрованими у місцеві економіки, створюючи гармонійне поєднання природоохоронних цілей і економічних інтересів, що дозволить досягнути сталого розвитку і забезпечити збереження природних ресурсів для майбутніх поколінь.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ЕКОПАРКІВ В УКРАЇНІ

2.1. Загальна характеристика екопарків в Україні

Екопарки в Україні здійснюють важливу роль у збереженні природних і культурних ресурсів, забезпеченні екологічної безпеки та розвитку сталого туризму. Вони представляють собою території з унікальними природними ландшафтами, рідкісними рослинними і тваринними видами, які потребують захисту.

Екологічні парки часто створюються на основі національних або природних заповідників і мають мету не лише охорону природи, але й просвітницьку діяльність. В рамках екопарків проводяться освітні програми, екскурсії і дослідження, спрямовані на підвищення обізнаності населення про важливість збереження природи.

Екопарки активно залучають до своєї діяльності місцеві громади, пропонуючи їм можливості для розвитку екотуризму та організацію заходів, які підтримують місцеву економіку. Поряд з цим, екопарки можуть сприяти науковим дослідженням у сфері охорони навколишнього середовища.

В Україні також приділяється увага розвитку інфраструктури екопарків: створюються екологічні стежки, інформаційні центри, оглядові майданчики та інші об'єкти для туристів. Це допомагає залучати відвідувачів та підвищувати їх екологічну свідомість.

Екопарки в Україні, які зазвичай є природоохоронними територіями, спрямовані на збереження біорізноманіття, охорону природних ландшафтів і розвиток екотуризму. В Україні налічується кілька екопарків, кожен з яких має свої особливості, особливості флори і фауни, культурну цінність та соціальну роль.

Основна мета екопарків – це створення умов для відновлення екосистем, просвітницька діяльність серед населення, а також підтримка економічного розвитку місцевих громад.



Рис. 2.1. Кількість екопарків, біосферних заповідників, природничих заповідників в Україні станом на 01.01.2025 року

Джерело: [30]

На карті України станом на 01.01.2025 року представлено розташування національних природних парків, біосферних заповідників та природних заповідників.

Національні природні парки в Україні забезпечують охорону природних ландшафтів, біорізноманіття та сприяють розвитку екотуризму. Вони часто являють собою регіони з унікальними екосистемами і є важливими для збереження природи.

Біосферні заповідники мають найвищий ступінь охорони природності і наукових досліджень. Вони служать екологічними лабораторіями для вивчення екосистем і формування стійкої природоохоронної політики.

Природні заповідники зосереджуються на збереженні рідкісних або типових природних територій та видів, сприяючи їх відновленню та науковому моніторингу. Вони також мають важливе значення для охорони природи в Україні.

Отже, карта показує розподіл природоохоронних територій по Україні, що свідчить про зосереджені зусилля держави на охороні навколишнього середовища та збереженні біорізноманіття. Важливо, що Україна має розвинену мережу таких територій, що свідчить про усвідомлення важливості охорони природи для майбутніх поколінь.

Національний природний парк (НПП) є установою загальнодержавного

значення, що виконує природоохоронні, рекреаційні, культурно-освітні та науково-дослідні функції. Його основна мета полягає в збереженні, відтворенні та ефективному використанні природних комплексів і об'єктів, які володіють особливою природоохоронною, оздоровчою, історико-культурною, науковою, освітньою та естетичною цінністю. НПП створює умови для організованого відпочинку і належить до природно-заповідного фонду України. Ця установа має свою адміністрацію, є юридичною особою та фінансується за рахунок державного бюджету.

До складу НПП входять земельні ділянки та водні ресурси, які передаються для постійного користування, без вилучення у власників та землекористувачів. Рішення про організацію НПП приймається Указом Президента України. Наразі на території Львівської області функціонують три НПП: Яворівський національний парк, національний природний парк «Сколівські Бескиди» та національний природний парк «Північне Поділля».

Завдання НПП включають збереження цінних природних та історико-культурних об'єктів, створення умов для організованого туризму і рекреаційної діяльності з дотриманням природоохоронного режиму, проведення наукових досліджень природних комплексів і їх змін у контексті рекреаційного використання, а також екологічну освітню роботу.

Зонування території НПП реалізується відповідно до Положення про нього та Проекту організації території. Загалом територія національного природного парку поділяється на чотири функціональні зони:

Заповідна зона – призначена для охорони та відновлення найбільш цінних природних комплексів, з режимом, який відповідає вимогам природних заповідників.

Зона регульованої рекреації – в цій зоні дозволяється короточасний відпочинок, оздоровлення населення та огляд красивих місць. Тут можуть бути організовані туристичні маршрути та екологічні стежки, тоді як діяльність, що негативно впливає на природу, заборонена.

Зона стаціонарної рекреації – призначена для розміщення готелів, кемпінгів

та інших закладів обслуговування відвідувачів.

Господарська зона – в цій зоні проводиться господарська діяльність, що допомагає виконувати завдання НПП, а також розташовані населені пункти і об'єкти комунального призначення.

На території НПП, крім заповідної зони, дозволяється традиційне природокористування, таке як випас худоби, сінокосіння, любительське рибальство, полювання, бджільництво, і збір грибів, ягід та лікарських рослин.

Вплив НПП на життя місцевих жителів проявляється в забезпеченні приміщеннями для адміністрації та науково-дослідних відділень на період первісної діяльності. У майбутньому планується створення еколого-освітнього центру та розвиток рекреаційної інфраструктури. НПП також забезпечується необхідною технікою і формує штат адміністрації з місцевих жителів, фінансування здійснюється за кошти держави.

Національний природний парк активно співпрацює з місцевими органами влади, населенням та громадськими організаціями, залучаючи їх до роботи Науково-технічної ради НПП та спільного проведення різноманітних природоохоронних акцій і заходів.

Забезпечення режиму на території Національного природного парку (НПП) та проведення заходів з відтворення природних ресурсів істотно збільшить біологічне багатство місцевої флори та фауни. Служба державної охорони працює над запобіганням правопорушенням, захаращенню території, а також реалізує профілактичні заходи для захисту природних комплексів від шкідників і хвороб. Крім того, вона запобігає виникненню пожеж та інших надзвичайних ситуацій.

Еколого-просвітницька діяльність НПП допомагає підвищити екологічну свідомість серед місцевих мешканців і відвідувачів. Це робить важливий внесок у виховання молоді та екологічне інформування населення. Для цього проводиться просвітницька робота в дошкільних та шкільних закладах, випускаються буклети, журнали, фільми, книги та інші інформаційні матеріали, популяризуючи знання про територію НПП.

Науковці парку займаються екологічним моніторингом, контролюючи стан

природних комплексів і популяції рідкісних видів рослин і тварин. На цій основі розробляються спеціальні програми для поліпшення екологічного стану території та прилеглих ділянок. Крім штатних наукових працівників, НПП укладає угоди з іншими науковими організаціями для залучення кваліфікованих фахівців та обміну досвідом у природоохоронній діяльності.

Рекреаційна діяльність на території НПП є важливим внеском в економічний розвиток регіону. Вона реалізується через створення сприятливих умов для відпочинку відвідувачів, що включає облаштування екологічних і туристичних маршрутів, зон відпочинку, організацію екологічних таборів для школярів, а також залучення місцевого населення до надання платних послуг, таких як розміщення і харчування. Інформаційні послуги надаються через випуск друкованої, фото- та відеопродукції, створення інформаційних стендів і співпрацю з місцевими рекреаційними закладами.

НПП також сприяє розвитку сільського туризму в регіоні. Ця форма рекреації підтримує виховання національної свідомості та допомагає вирішувати соціально-економічні проблеми села. Серед позитивних наслідків можна виділити зменшення рівня безробіття, розширення можливостей для самозайнятості, покращення благоустрою сіл, розвиток соціальної інфраструктури та відродження місцевих промислів і культурних пам'яток.

Таким чином, Національні природні парки створюють унікальні можливості для поєднання завдань охорони природи з потребами збалансованого використання природних ресурсів і відпочинком населення. Вони виступають каталізаторами сталого розвитку регіону та основою для розвитку рекреаційної, туристичної, еколого-освітньої, природоохоронної і наукової діяльності, сприяючи розвитку супутніх видів підприємництва.

Крім того, НПП сприяють екологізації різних секторів господарської діяльності у своїй зоні, включаючи лісове, водне та мисливське господарство.

Здійснимо характеристику найбільших екопарків в Україні.

1. Національний природний парк "Синевир". Національний природний парк "Синевир" розташований у Закарпатті, неподалік від села Синевирська Поляна.

Парк був створений у 1989 році і займає площу близько 4100 гектарів. Синевир славиться своїми мальовничими пейзажами, гірськими річками, лісами та, найголовніше, озером Синевир, яке є найбільшим природним озером в Карпатах (рис. 2.2).



Рис. 2.2. Загальна характеристика екопарку «Синевир»

Джерело: [11]

Флора парку представлена різноманіттям рослинних видів, серед яких домінують хвойні ліси. Тут можна зустріти рідкісні види рослин, що занесені до Червоної книги України. Окрім цього, парк є домом для багатьох представників фауни, включаючи ведмедів, благородних оленів, дикого кабана та численні види птахів. Завдяки такому біорізноманіттю, "Синевир" відіграє ключову роль у збереженні природної спадщини України.

Парк також активно займається екологічною освітою населення та туристів. Тут проводяться екскурсії, створюються еколого-просвітницькі програми, і діють багато екостежок для проходження. Важливим аспектом є залучення місцевого населення до екотуризму, що сприяє розвитку регіону.

2. Національний природний парк "Гомільшанські ліси". Національний природний парк "Гомільшанські ліси" розташований у Харківській області та займає площу близько 40 тисяч гектарів. Парк було створено у 2004 році з метою збереження унікальних лісових екосистем, а також вивчення та охорони біорізноманіття (рис. 2.3).

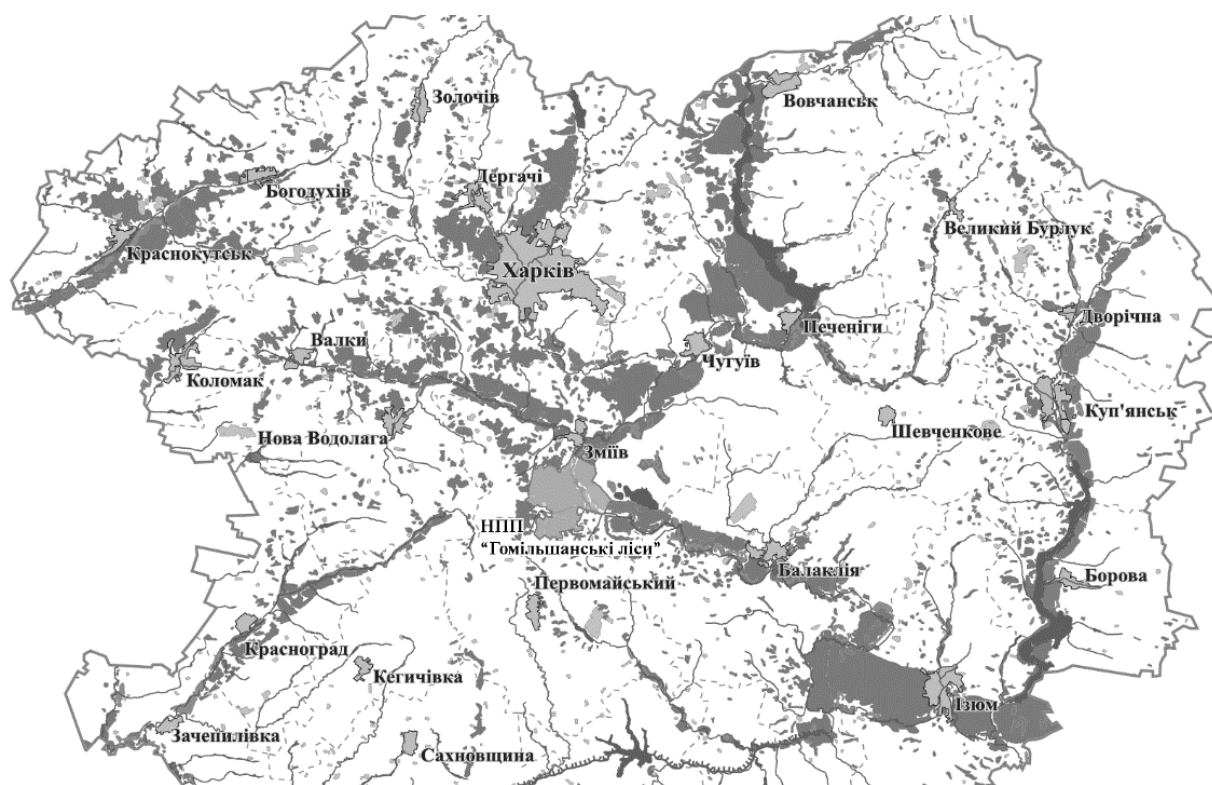


Рис. 2.3. Географічне розміщення НПП “Гомільшанські ліси”

Джерело: [12]

Національний природний парк “Гомільшанські ліси” знаходиться в центрі Харківської області, у селі Коропове Зміївського району. Парк був заснований у 2004 році для того, щоб зберегти, відтворити та раціонально використовувати типові та унікальні лісостепові природні комплекси, які формують долину річки Сіверський Донець.

Ця місцевість вражає своєю природною красою і вважається однією з наймальовничіших на Лівобережжі. “Гомільшанські ліси” охоплюють обидва береги Сіверського Дінця та його праву притоку – Гомільшу. Вся територія парку

вкрита суцільними лісовими масивами. На правому березі переважають широколистяні дерева, такі як клен, ясен і липа, тоді як лівий берег характеризується сосновими борами. Тут зростають і старовікові діброви, вік яких досягає 150 років, а окремим дубам вже близько 350 років.

У парку також розташоване мальовниче лісове озеро Біле, яке має довжину близько 1 км і ширину 150-250 метрів. Найвища точка парку – Козача гора, з якої відкривається захоплююча панорама на річку Сіверський Донець.

У НПП “Гомільшанські ліси” мешкають багато рідкісних птахів, таких як орлан-білохвіст, скопа та сірий журавель, а також тварини, зокрема лосі, річкові видри, європейські норки та борсуки.

Парк також має археологічну цінність, адже тут знаходяться залишки Коропівського та Сухогомільшанського городищ, а також руїни Преображенського (Миколаївського) монастиря, заснованого козаками близько 1648 року.

“Гомільшанські ліси” пропонують численні можливості для відпочинку та рекреації. Тут є садиби для туристів, обладнані кемпінги, прокат спорядження та марковані маршрути для прогулянок.

Цей парк є унікальним місцем, яке поєднує в собі природну красу та історичні пам'ятки, що робить його ідеальним для тих, хто бажає насолодитися лісовою тишею, поринути в природну гармонію та розширити свій культурний світогляд.

Цей парк славиться своїми хвойними, листяними та змішаними лісами, які є домом для багатьох видів тварин. Зокрема, тут проживають олені, кабани, лисиці, а також численні птахи, серед яких соколи та сови. Гомільшанські ліси також є важливою територією для збереження рідкісних видів рослин, таких як ялівці та багато інших.

3. Національний природний парк "Тузлівські лимани". Національний природний парк "Тузлівські лагуни" розташований на півдні Одеської області та охоплює територію безпосередньо біля узбережжя Чорного моря. Парк був створений у 2007 році і займає площу близько 40 тисяч гектарів. Він об'єднує водно-болотні угіддя, лагуни та прибережні зони, які є важливими для збереження біорізноманіття (рис. 2.4).

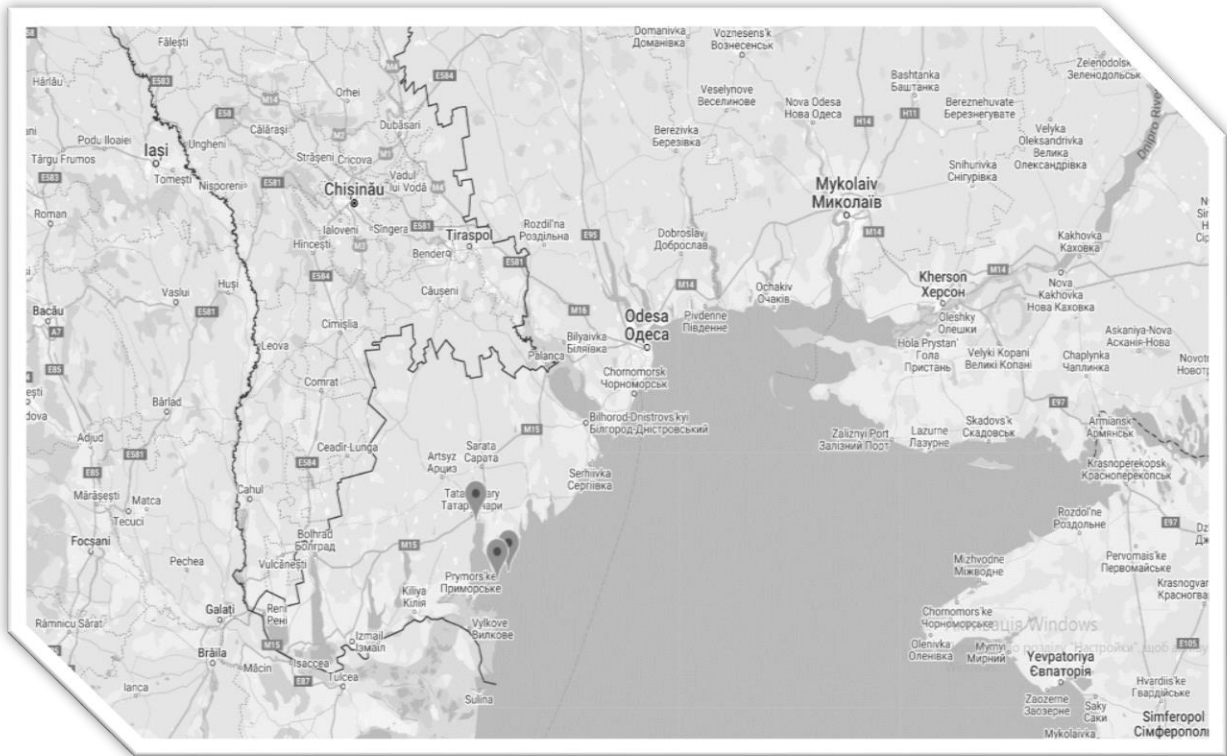


Рис. 2.4. Географічне розміщення НПП "Тузлівські лимани"

Джерело: [13]

Національний природний парк "Тузлівські лимани" є важливим екологічним об'єктом в Україні, представлений наступними характеристиками:

1. Парк займає значну територію, що становить 27 865 гектарів. Це забезпечує мешканцям парку простір для життя і розвитку різноманітних екосистем, включаючи унікальні природні комплекси.
2. Парк включає 13 морських лиманів, які є важливими екосистемами, що сприяють збереженню біорізноманіття. Лимани слугують середовищем для різних видів рослин і тварин, а також важливими пунктами для мігруючих птахів.
3. Територія парку має довге морське узбережжя, яке простягається на 44 км. Це узбережжя не лише надає природні ресурси, але й є популярним місцем для відпочинку та туристичних активностей.
4. Парк є домом для близько 1 мільйона мігруючих птахів. Це величезна кількість, що свідчить про важливість парку для збереження пташиного

біорізноманіття та місць гніздування. Парк служить місцем відпочинку для птахів під час їхніх міграцій, що робить його екологічно значущим об'єктом.

Окрім природознавства, парк активно займається просвітницькою діяльністю. Екскурсії та навчальні програми для дітей і дорослих допомагають усвідомити важливість збереження водно-болотних угідь. Парк також взаємодіє з місцевими громадами, підтримуючи екотуризм і розвиток місцевої економіки.

Отже, Національний природний парк "Тузлівські лимани" є ключовим елементом в охороні природи в Україні, з величезними природними ресурсами, численними екосистемами та великим впливом мігруючих птахів. Парк відіграє важливу роль у збереженні біорізноманіття та екологічному балансі в регіоні, а також надає можливості для відпочинку та рекреації.

4. Національний природний парк "Подільські Товтри". Національний природний парк "Подільські Товтри" розташований в Чернівецькій області України. Парк був створений у 1996 році і охоплює площу понад 27 тисяч гектарів. Це одна з найстаріших природоохоронних територій України, яка має спеціальну роль у збереженні унікальних природних форм рельєфу (рис. 2.5).

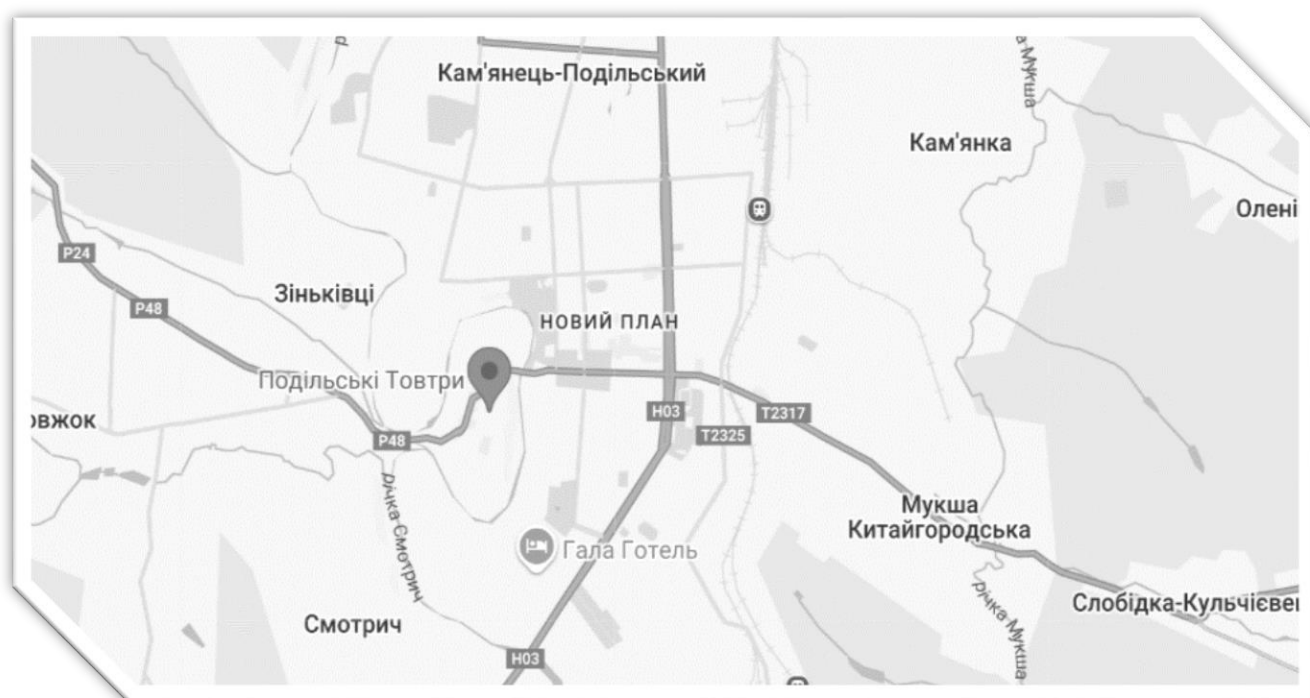


Рис. 2.5. Географічне розташування НПП "Подільські Товтри"

Джерело: [14]

Парк славиться своїми карстовими формами, каньйонами, неповторними природними ландшафтами і дивовижними пейзажами. Він є місцем зростання рідкісних видів рослин і життя численних тварин. Тут можна зустріти зубрів, оленів, лисиць, кабанів, а також велику кількість птахів, які живуть у природній середовищі.

"Подільські Товтри" активно займаються екологічною освітою, проводячи екскурсії, акції по очищенню території та виставки для населення. Найважливішим аспектом роботи парку є залучення місцевих громад до участі в збереженні природи та розвитку екотуризму.



Рис. 2.6. Загальна характеристика еко парку НПП "Подільські Товтри"

Джерело: [14]

Національний природний парк "Подільські Товтри" займає площу 2613,16 квадратних кілометрів та розташований на заході України. Це унікальний

природний комплекс, що славиться своєю різноманітною флорою і фауною. У парку було розроблено 11 маркованих маршрутів для пішохідних прогулянок, загальна протяжність яких складає 150 кілометрів, що надає можливість відвідувачам досліджувати його красу та біорізноманіття.

Окрім мальовничих природних ландшафтів, тут можна знайти 1 кілометр лісових міст-галерей, які є середовищем для багатьох видів рослин і тварин. У "Подільських Товтрах" зареєстровано 65 видів рідкісних тварин, що підкреслює екологічну цінність цього регіону. Більш того, у парку налічується 60 видів червонокнижних рослин, що свідчить про значну важливість його збереження для підтримки екологічного балансу.

Завдяки величезному природному багатству, "Подільські Товтри" є не лише екологічно важливим середовищем, а й популярним місцем для екотуризму, де кожен бажаючий може насолодитися красою природи та дізнатися більше про унікальні природні комплекси України.

Висока туристична привабливість цього парку, а також його рідкісні природні цінності роблять його одним з ключових елементів природної спадщини України.

5. Національний природний парк "Сколівські Бескиди". Національний природний парк "Сколівські Бескиди" був створений у 1999 році в Львівській області на площі більше ніж 70 тисяч гектарів. Це один з найбільших національних природних парків, який пропонує чудові природні ландшафти, гірські річки, водоспади та ліси.

Флора парку включає різноманітні рослинні види, серед яких хвойні і листяні ліси, а також наявні рідкісні види рослин. Парк є домом для багатьох видів тварин, зокрема ведмедів, оленів, лисиць та різноманітних птахів.

У "Сколівських Бескидах" активно здійснюється екотуризм: прокладаються туристичні маршрути, створюються інформаційні центри, де відвідувачі можуть дізнатися більше про природу та історію регіону. Парк також працює з місцевими громадами, сприяючи розвитку місцевої економіки і екологічної свідомості (рис. 2.7).

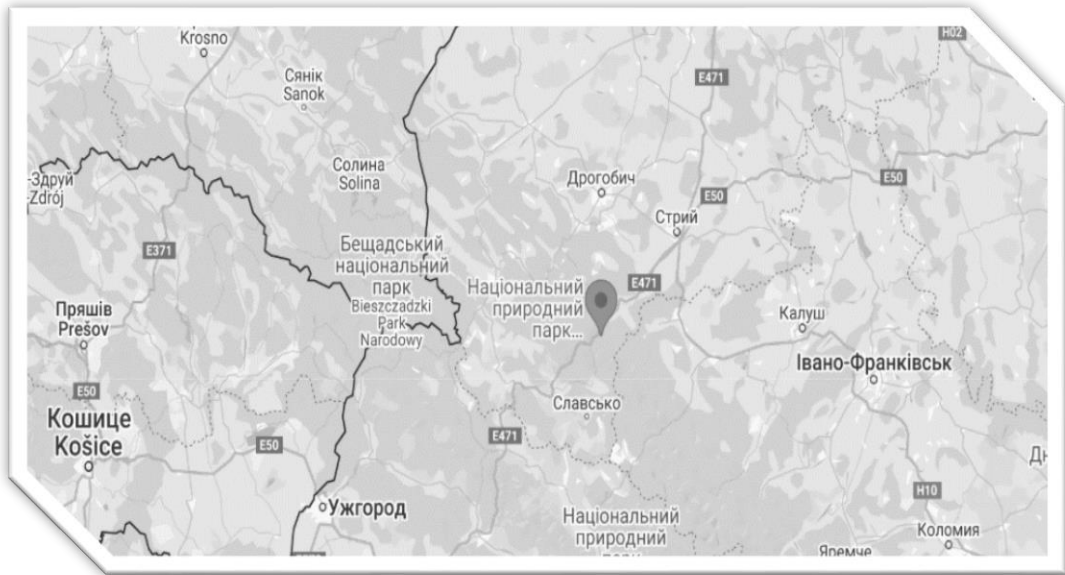


Рис. 2.7. Географічне розташування НПП "Сколівські Бескиди"

Джерело: [15]

Цей парк не лише охороняє важливі природні ресурси, але й надає можливості для відпочинку, туризму, а також екологічних досліджень.



Рис. 2.8. Загальна характеристика еко парку НПП "Сколівські Бескиди"

Джерело: [15]

Національний природний парк "Сколівські Бескиди" має площу 243,69 квадратних кілометра і представляє собою один з найцінніших природних об'єктів України.

Парк відзначається багатим біорізноманіттям, яке включає:

- 1165 видів рослин, серед яких представлені рідкісні та ендемічні види;
- 40 червонокнижних видів рослин, що вказує на високий рівень охорони природи в цьому регіоні;
- 20 видів риби, які мешкають у водних об'єктах парку;
- 154 види птахів, що робить цей парк важливим місцем для орнітологів і любителів птахів;
- 142 види комах, що свідчить про різноманітність тваринного світу;
- 52 види ссавців, які додають до екосистеми парку;
- 6 водоспадів, які підкреслюють природну красу і привабливість території;
- 19 туристичних шляхів, що забезпечують доступ до найбільш вражаючих куточків парку та сприяють розвитку екотуризму.

Завдяки своїй унікальній природі і значному біорізноманіттю, "Сколівські Бескиди" є не лише важливим екологічним об'єктом, а й популярним місцем для відпочинку та рекреації, що надає можливості для активного відпочинку на природі. Парк приваблює туристів своєю красою, мальовничими краєвидами та можливістю досліджувати унікальні природні середовища.

6. Національний природний парк "Деснянсько-Старогутський". Національний природний парк "Деснянсько-Старогутський" розташований на північному заході України, в Чернігівській області. Парк було створено у 2009 році на площі понад 30 тисяч гектарів. Його територія охоплює унікальні природні комплекси річок, лісів, заплав та боліт (рис. 2.9).



Рис. 2.9. Географічне розташування НПП "Деснянсько-Старогутський"
Джерело: [16]

Флора парку представлена широким спектром рослинних видів, від луків до стародавніх лісів. Цей парк є місцем проживання рідкісних видів тварин, такими як бобри, орли та інші водоплавні птахи.



Рис. 2.10. Загальна характеристика екопарку "Деснянсько-Старогутський"
Джерело: [16]

Національний природний парк "Деснянсько-Старогутський" займає площу 162,1 квадратних кілометра, що свідчить про його компактність і водночас безцінність для збереження природних ресурсів. Парк пропонує 7 маршрутів для мандрівок, з загальною протяжністю 79 кілометрів, що робить його привабливим для туристів та любителів активного відпочинку на природі.

У парку зростає 35 рідкісних видів рослин, підкреслюючи його важливість у збереженні біорізноманіття. Крім того, тут мешкає 97 рідкісних видів тварин, що робить парк важливим місцем для охорони флори та фауни. Ці характеристики підкреслюють екологічну цінність "Деснянсько-Старогутського" еко парку як осередку природного різноманіття та збереження унікальних природних ресурсів.

У "Деснянсько-Старогутському" проводяться різні екологічні програми, спрямовані на збереження природних ресурсів і підвищення свідомості серед населення. Для відвідувачів створено еколого-просвітницькі маршрути, що дозволяють дізнаватися про природні особливості цієї території.

Екологічна просвіта та залучення місцевих громад до охорони природи є важливими аспектами роботи парку, що сприяє розвитку соціально-економічного становища регіону.

6. Національний природний парк "Кармелюковець". Національний природний парк "Кармелюковець" розташований у Вінницькій області і займає площу біля 16 тисяч гектарів. Парк був створений у 2018 році з метою охорони унікальних природних комплексів, включаючи рідкісні види рослин і тварин.

Парк славиться своїми переважно лісовими екосистемами, річками та озерами, які є осередками для багатьох видів птахів і тварин. Тут можна побачити не лише притаманних для регіону тварин, але й рідкісні види, що потребують охорони.

На рис. 2.11 наведено географічне розташування НПП "Кармелюковець".

Однією з основних завдань парку є проведення екологічних програм для населення, спрямованих на підвищення екологічної свідомості. Парк також активним чином працює з місцевими громадами для розвитку екотуризму та стійкого використання природних ресурсів (рис. 2.11).

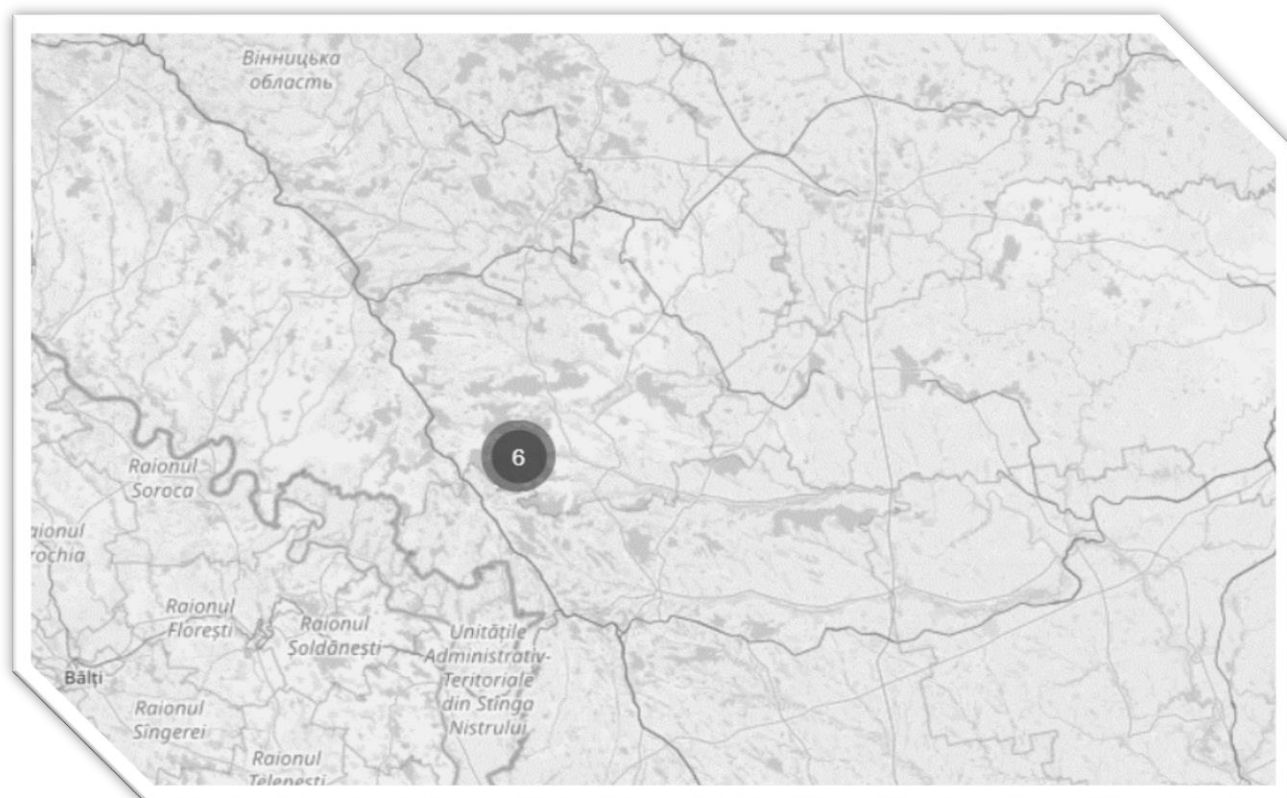


Рис. 2.11. Географічне розташування НПП "Кармелюкове поділля"

Джерело: [18]

Національний природний парк "Кармелюковець" має площу 202 квадратних кілометри, що робить його значним природним об'єктом в Україні. Парк пропонує 7 маркованих маршрутів, загальна протяжність яких складає 242 кілометри. Це створює можливості для активного відпочинку, піших прогулянок і дослідження навколишньої природи.

На території парку мешкає 25 рідкісних видів тварин, що свідчить про важливість цього природного простору для збереження біорізноманіття. Крім того, тут знайдено 29 рідкісних видів рослин, що підкреслює значення парку як осередку флори, що охороняється. Парк також має 2 історичних пам'ятки, що додають культурної цінності його природному багатству. "Кармелюковець" є не лише важливим екомісцем для охорони природи, а й привабливим туристичним напрямком для любителів активного відпочинку та дослідження природного й культурного спадку України.



Рис. 2.12. Загальна характеристика екопарку Національний природний парк "Кармелюкове поділля"

Джерело: [18]

Національний природний парк "Кармелюкове поділля" є важливою часткою екосистеми України, що забезпечує збереження цінних природних ресурсів і створення можливостей для розвитку місцевих економік.

7. Національний природний парк "Карпатський". Національний природний парк "Карпатський" було створено 3 червня 1980 року і розташований у мальовничому географічному регіоні Чорногірського та Горганського масивів. Цей парк має в собі найвищу точку України — гору Говерлу, яка піднімається на висоту 2061 метр. Основна частина території парку охоплює верхів'я річки Прут, а решта знаходиться у басейні Чорного Черемошу. Клімат в парку характеризується як перехідний, від помірно теплого до континентального. Середня річна температура складає близько +6°C, а кількість опадів варіюється від 800 до 1400 мм в залежності від висоти над рівнем моря.

Національний природний парк "Карпатський" розташований в Закарпатській області, його площа становить близько 50 тисяч гектарів. Парк був створений у 1999 році з метою охорони унікальних ландшафтів, гірських екосистем і біорізноманіття.

Флора парку надзвичайно різноманітна, з перевагою хвойних та змішаних лісів, де мешкають численні види тварин, зокрема ведмеді, вовки та рідкісні птахи. Парк відіграє важливу роль у збереженні природного різноманіття, а також у наукових дослідженнях.

Типовими напрямками діяльності парку є екологічні програми для підвищення свідомості відвідувачів, екологічні стежки та екскурсії. Парк активно співпрацює з місцевими громадами, залучаючи їх до спільної роботи по збереженню природної спадщини, відновленню екосистем, розвитку екотуризму.

НПП "Кармелюкове поділля" є важливим компонентом для екологічної стабільності і безпеки, надаючи унікальні можливості для першокласного екотуризму, активного відпочинку та природознавства (рис. 2.13).



Рис. 2.13. Географічне розташування НПП "Карпатський"

Джерело: [17]

Усі ці екопарки в Україні не лише відіграють важливу роль в охороні природних ресурсів, але й підтримують соціально-економічний розвиток регіонів, залучаючи місцеве населення до участі в екологічних ініціативах.

Специфічність національних природних парків пов'язана з недостатньою їх площею заповідних територій по відношенню з площею антропогенних ландшафтів, які часто виступають об'єктом рекреаційного використання.

Для розвитку національних природних парків створені певні законодавчі умови, а у планах охорони парків передбачено виділення спеціальних територій для рекреації та різних форм туризму. Проте, сучасна практика свідчить, що потенціал національних природних парків використовується в недостатній мірі для розвитку внутрішнього і міжнародного туризму, обмеженим залишається спектр пропозицій та слабо впроваджуються форми зрівноваженого туризму. Існує різниця у рекреаційному освоєнні парків. Деякі з них (наприклад, «Карпатський», «Шацький», «Святі Гори») у значній мірі відчули рекреаційне навантаження на природне середовище, тоді як більшість новостворених ще не готові для прийому туристів. Тому існує потреба розробки шляхів заохочення і регулювання туристичного руху, удосконалення туристичної інфраструктури, оптимального територіального розвитку та наближення парків до вимог щодо стійкого розвитку туризму на цих територіях [25].

Дослідники розділяють національні природні парки України, за показниками ступеня розвитку інфраструктури та інтенсивністю туристичного потоку, на два типи: інтенсивного і екстенсивного туристичного освоєння. Кожен з яких вимагає розробки певних стратегій стійкого розвитку туризму із конкретизацією планів дій для певного парку [24].

Система зонування будь-якого національного парку вирішує ряд завдань:

- зменшення антропогенного впливу на геосистеми парку шляхом регулювання рекреаційних потоків;
- ефективне функціонування служби безпеки та адміністративно-господарських підрозділів парку;

- створення системи туризму і відпочинку, що розвивається, на основі вільного вибору видів відпочинку;
- забезпечення сталого соціально-економічного розвитку національного парку і прилеглих територій.

Загальний характер і закономірність функціонального зонування національного природного парку, зазвичай, визначається заповідною територією, до якої входять території, відносно мало змінені діяльністю людини, недоступні, а тому придатні для саморозвитку та надійної охорони. Особливим завданням заповідної території є встановлення стандартів контролю за природними комплексами для подальшого моніторингу розвитку природних екосистем [3].

Збереження природної й історико-культурної спадщини в національних природних парках передбачає наявність певних заходів, які ґрунтуються на їх індивідуальних особливостях.

Для охорони територій, відповідно до їх функціональних зон, існують наступні режими [3]:

- консерваційний (заповідний), де немає перешкод чи впливів, що призводять до зміни стану об'єкта охорони. Такий режим характерний для пам'яток історії та культури, особливо для пам'яток археології;

- регулятивний, заснований на різних співвідношеннях конкретних заборон і обмежень використання, якщо це може завдати шкоди об'єкту охорони. Він дуже характерний для охорони пам'яток, природно-історичних заповідників і має важливе значення для охорони культурного ландшафту. Цей тип режиму найбільш поширений серед заповідних територій;

- реставраційний, спрямований на відновлення пошкоджених або втрачених фрагментів спадщини, створення сприятливих умов для утримання залишків спадщини та культурних ландшафтів, включаючи спеціальну систему заходів щодо їх відновлення;

- адаптивний, що пристосовує територію до певного використання, наприклад, для відпочинку, лікувально-профілактичних заходів, освіти, тощо. Такий режим буде характерним для територій з рекреаційно-освітніми функціями;

- оптимізаційний, спрямований на створення гармонійних відносин природокористування, у тому числі створення умов для сталого розвитку територій, розробки заходів щодо вирішення конфліктів між різними цілями в багатофункціональній структурі території. Такий режим буде характерним для територій, де сталий розвиток розглядається як одна з головних перспектив, а саме для національних парків, де стоїть завдання охорони культурного ландшафту.

Для того, щоб парк вважався національним природним парком, він повинен містити певні характеристики, мати високу природну цінність, особливі, своєрідність флори та фауни.

З метою створення всіх необхідних умов для організації і розвитку туризму в природних умовах, з додержанням режиму охорони заповідних ландшафтних комплексів і об'єктів, на територіях національних природних парків виділяють зони регульованої та стаціонарної рекреації [9].

В зоні регульованої рекреації (25-55% від загальної площі) проводиться короткостроковий відпочинок та оздоровлення населення, огляд особливо мальовничих і пам'ятних місць; у цій зоні дозволяється влаштування та відповідне обладнання туристських маршрутів і екологічних стежок; забороняються промислове рибальство і мисливство, а також інша діяльність, яка може негативно вплинути на стан природних ландшафтів. Зона стаціонарної рекреації призначена для розміщення готелів, мотелів, кемпінгів, інших об'єктів обслуговування відвідувачів парків. Площа цієї зони орієнтовно становить 5-10% в умовах обмеженого рекреаційного використання парку (I модель) і 10-20% в умовах активного рекреаційного використання парку (II модель). В зоні стаціонарної рекреації проводяться довготривалий відпочинок, організований туризм, санаторно-курортне лікування [25].

Відносно рекреаційно-туристичного аспекту національні природні парки поділяються на два типи [24]:

- а) національні парки з вираженою рекреаційно-туристичною функцією;
- б) національні парки з екстенсивним туристичним розвитком.

Національні природні парки з вираженою рекреаційно-туристичною функцією відрізняються значною площею, яка припадає на стаціонарну і регульовану рекреаційні зони, при незначній площі заповідної зони. Їх характеризує розвинута туристична і рекреаційна інфраструктура (бази відпочинку, санаторії), а також значна площа населених пунктів. Фактично національні парки цього типу створювались довкола відомих рекреаційних центрів (Яремчанського, Сатанів, Кам'янець-Подільський, Слов'яногірський, Світязько-Шацький). Як правило, ці рекреаційні центри є одними з важливих структуроутворюючих елементів природоохоронних територій.

Парки другого типу (національні парки з екстенсивним туристичним розвитком) мають більш зрівноважену територіальну структуру природокористування (заповідна, рекреаційна, господарська зони), характеризуються слабою або недорозвинутою туристичною інфраструктурою, а населені пункти займають незначну, а часто лише периферійну частину. Ці парки почали створюватись з початку 90-х років на базі існуючих заказників, заповідно-мисливських господарств. В цю групу можна віднести такі національні природні парки, як: «Синевир», «Вижницький», «Сколівські Бескиди», «Деснянсько-Старогутський», «Яворівський». Саме створення парків зумовило необхідність розвитку туризму, переважно екологічного спрямування [25].

Слід зауважити, що визначені типи національних парків відрізняються туристичною спеціалізацією, основними видами туристичних продуктів і переліком послуг, а також інтенсивністю туристичного потоку.

Національні природні парки з вираженою рекреаційно-туристичною функцією характеризуються різноманітністю форм рекреації та туризму. Тут суттєва роль належить оздоровчій і відпочинковій діяльності на базі чисельних санаторіїв та баз відпочинку («Карпатський», «Швацький», «Святі Гори»). Також досить розвинутими є культорологічний («Подільські Товтри», «Святі Гори», «Карпатський») та екоосвітній туризм («Карпатський», «Швацький»). Ці парки вирізняє достатній перелік закладів тимчасового розміщення з різними формами

обслуговування: безпосередньо спеціальними структурами парку і суб'єктами рекреаційно-туристичної діяльності [29].

Парки з екстенсивним туристичним розвитком, як правило, мають недостатню туристичну облаштованість території, а також більш звужений перелік відпочинкових і туристичних послуг. Їм характерна наявність вираженої туристичної спеціалізації: рибальство і мисливство («Яворівський», «Сколівські Бескиди», «Азово-Сивашський», «Деснянсько-Старогутський»), піший і водний туризм («Вижницький», «Синевір»), культурологічний туризм («Вижницький», «Яворівський», «Синевір»). Кількість закладів тимчасового розміщення невелика і знаходиться на периферії парку.

Саме парки другого типу мають значний потенціал для розвитку різноманітних форм екотуризму.

У національних природних парках України екологічний туризм здійснюється за такими видами [25]:

- екскурсії маркованими екологічними стежками з короткостроковим відпочинком (розбиття наметів і розкладання вогнищ у спеціально облаштованих місцях) у зонах регульованої та стаціонарної рекреації («Карпатський», «Святі Гори»);
- науково-пізнавальний туризм («Карпатський», «Яворівський»);
- піший спортивно-оздоровчий екотуризм («Вижницький», «Ужанський»);
- лижні подорожі та прогулянки (лижний, включаючи гірськолижний, екотуризм) («Вижницький», «Сколівські Бескиди»);
- прогулянки, подорожі на велосипедах (велосипедний екотуризм) («Синевір», «Ужанський»);
- прогулянки, подорожі на конях (кінний екотуризм) («Синевір», «Шацький»);
- водний екотуризм – спуск гірською річкою на надувних плотах, човнах, катамаранах (рафтинг) («Вижницький»); подорож на яхті, катання на водних лижах, віндсерфінг, прогулянки на човнах («Швацький»);

- екскурсії у карстові печери (спелеологічний екотуризм, спелеотуризм) («Вижницький»);
- любительське (спортивне) полювання (мисливський екотуризм) («Синеvir», «Деснянсько-Старогутський»);
- підводне плавання з аквалангом, екскурсії до підводних печер і гротів (підводний екотуризм, дайвінг) («Азово-Сиваський»);
- любительське і спортивне рибальство («Шацький», «Азово-Сиваський»);
- прогулянки, подорожі на повітряних кулях (балунінг), прогулянки, подорожі на дельтоплані (дельтопланеризм) («Синеvir», «Подільські Товтри»);
- скелелазіння (альпінізм) («Вижницький»);
- екстремальний екотуризм (стрибки з прив'язаним тросом) («Подільські Товтри»).

Загалом, екологічний туризм в Україні є можливість організувати скрізь, де існують природні та антропогенні об'єкти, що представляють собою пізнавальний інтерес. Однак туристів більше приваблюють недоторкані території з наявними рідкісними та унікальними природними об'єктами.

Саме тому природно-заповідний фонд України можна вважати фактором розвитку туристичної галузі, зокрема екологічного туризму. Природно-заповідні території, такі як національні та регіональні природні парки, є природоохоронними і рекреаційними об'єктами, в завдання яких входить не тільки збереження цінних природних, а також історико-культурних комплексів, а й створення умов для розвитку туризму, організованого відпочинку населення на природі та інших видів рекреаційної діяльності.

Отже, все вище зазначене, дає змогу дійти висновку, що національні природні парки є не лише збереженою від антропогенного впливу ділянкою певної території. Акцентуючи увагу на значенні цих територій для суспільства, варто, насамперед, згадати про їх виховну роль. Куточки незайманої природи сприяють не лише естетичному, а й етичному, екологічному вихованню людей, викликають почуття гордості за рідний край, дають змогу відчувати себе єдиним цілим із ним, виконують освітню функцію, спонукають зробити свій внесок у збереження та охорону

природи. Привабливість таких територій, їх локації та історії сприяють формуванню інтересу туристів і, тим самим, розвитку туристичної галузі України.

2.2. Аналіз основних напрямів міжнародного співробітництва екопарків

Міжнародне співробітництво екопарків є багатограним і охоплює кілька ключових напрямів, спрямованих на посилення природоохоронної діяльності, обмін знаннями та сталий розвиток. Одним з найважливіших аспектів є охорона біорізноманіття та екосистем. Це включає проведення спільних наукових досліджень для вивчення флори, фауни та екологічних процесів, а також впливу кліматичних змін на довкілля. Такий обмін даними та експертизою дозволяє ефективніше зберігати унікальні види та екосистеми.

Так, останні роки війни в Україні, вимагають відновлення України, зокрема, відновлення екосистем. Таке відновлення за міжнародної підтримки здійснюватиметься поетапно, охоплюючи три чітко визначені фази:

- 1) Воєнний час: заходи, що можуть бути реалізовані вже під час активних бойових дій.
- 2) 2-3 роки після завершення воєнних дій: короткостроковий етап, зосереджений на невідкладних відновлювальних роботах.
- 3) Середньостроковий (10-15 років): довгострокова перспектива, що передбачає комплексні трансформації для сталого розвитку.

Архітектура амбітної моделі зеленого відновлення України наведена на рис. 2.14.

В рамках даної моделі відновлення України, зокрема екопарків, наприкінці жовтня 2024 року, стартувала життєво важлива ініціатива «Підтримка захисту біорізноманіття та природних екосистем (Смарагдової мережі) в Україні».



Рис. 2.14. Архітектура моделі зеленого відновлення України

Джерело: [27]

Цей напрямок роботи має на меті не лише зберегти багату природну спадщину України, але й закласти міцну основу для довгострокового відновлення територій, що постраждали внаслідок військових дій. Зосереджуючись на різноманітних об'єктах Смарагдової мережі, проєкт прагне забезпечити їхнє ефективне управління, активно залучаючи до цього процесу місцеві громади.

Ця ініціатива є яскравим прикладом багатогранного міжнародного співробітництва, спрямованого на посилення природоохоронної діяльності та сталий розвиток. Консультативні послуги надаються спільною командою, до якої входять провідні міжнародні та українські організації. Керуючою компанією виступає Particip GmbH (Німеччина), що забезпечує координацію та експертизу. Українським партнером є Rewilding Ukraine, яка володіє значним досвідом роботи в географічній зоні проєкту, реалізуючи проєкти з ревайлдингу майже три десятиліття у співпраці з Rewilding Europe, Програмою “Наземні та морські ландшафти під загрозою”, Програмою LIFE та іншими партнерами. Субпідрядником проєкту є Conflict and Environment Observatory (CEOBS) (Великобританія), що надає спеціалізовану експертизу щодо впливу конфліктів на довкілля.

Цей потужний консорціум був обраний Світовим банком, який уклав з ним контракт для посилення здатності України захищати види та середовища, занесені до Резолюцій Бернської конвенції. Ця робота є частиною масштабної програми EU4Environment, що впроваджується Світовим банком з метою посилення роботи Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України. Таке співробітництво забезпечує обмін знаннями та експертизою, дозволяючи ефективніше зберігати унікальні види та екосистеми, а також впроваджувати передові міжнародні стандарти природоохоронної діяльності.

Ініціатива зосереджена на виконанні кількох ключових завдань, які охоплюють як методологічні розробки, так і практичне впровадження.

Першочерговим є оцінка впливу: розробка методичних рекомендацій для оцінки впливу людської діяльності та військових дій на об'єкти Смарагдової мережі. Це супроводжується створенням стратегії відновлення та управління цими територіями, що є критично важливим для постраждалих регіонів України.

Друге завдання – розробка рекомендацій щодо управління: створення методичних рекомендацій для підготовки Плану управління територій Смарагдової мережі.

Третє, і дуже важливе завдання, – це робота на пілотних територіях. Тут готуються рекомендації для планів управління на прикладі трьох конкретних об'єктів Смарагдової мережі. Це дозволяє розробити практичні моделі управління різними типами об'єктів, враховуючи їхні відмінності за площею, типами екосистем, ландшафтами, режимами охорони та системами управління, а також специфікою антропогенних впливів і наслідків військових дій.

Четвертий напрямок – підвищення інституційної спроможності, що передбачає розробку програми обміну знаннями та досвідом для посилення можливостей управління об'єктами Смарагдової мережі.

Команда Rewilding Ukraine, яка має значний досвід роботи у цій географічній зоні, зосередила свою діяльність на таких пілотних територіях:

Дунайський біосферний заповідник (ДБЗ) займаючи площу 50213 га, ДБЗ є частиною Транскордонного українсько-румунського біосферного резервату

“Дельта Дунаю”. Цей комплекс водно-болотних і прибережних екосистем має високу природоохоронну цінність, але з початком повномасштабної війни зазнав серйозних загроз: обстріли, атаки дронів, пожежі, наявність морських мін. Військові загрози також негативно вплинули на місцеве населення через обмеження рибальства та туризму. ДБЗ є ідеальним об'єктом для розробки методології оцінки збитків від військових дій та підходів до екологічного відновлення водно-болотних і прибережних територій.

Тарутинський степ - цей об'єкт Смарагдової мережі, площею 6176 га, переважно знаходиться в межах Тарутинського степового ландшафтного заказника. У радянські часи ця територія була військовим полігоном, що, парадоксально, сприяло збереженню степової рослинності у майже природному стані. Хоча полігон більше не існує, його залишки досі можна побачити. Війна між Україною та росією безпосередньо не зачепила Тарутинський степ, тому він має важливе значення як приклад збереження та екологічного відновлення степової території, що використовувалася для військових цілей у минулому. Дослідження екологічного відновлення цієї зони буде цінним для відбудови степів на південному сході України, які зазнали критичних пошкоджень через війну.

Повномасштабна військова агресія росії проти України створила нові загрози та мала руйнівні наслідки для природних екосистем, зокрема для об'єктів Смарагдової мережі. Оцінка цих впливів та розробка планів щодо їх зменшення також вимагають активного залучення зацікавлених сторін для збору доказів і даних на місцях, а також для визначення відповідних заходів для реагування на виклики війни. Це дозволяє не лише проводити спільні наукові дослідження для вивчення флори, фауни та екологічних процесів, а й ефективніше реагувати на безпрецедентні виклики, які несе військовий конфлікт для природи України [39].

Тому, особливу роль відіграє транскордонне співробітництво, коли екопарки, розташовані поблизу кордонів, створюють спільні природоохоронні території. Це сприяє ефективному управлінню міграційними шляхами тварин, спільній охороні водних ресурсів та боротьбі з інвазійними видами.

Також важливими є спільні проекти з реінтродукції та відновлення зникаючих видів тварин і рослин, а також обмін досвідом у сфері управління екосистемами (лісами, водними об'єктами, луками) для підтримки їхньої біологічної стійкості.

Ще одним суттєвим напрямом є обмін досвідом та знаннями. Це реалізується через організацію спільних семінарів, конференцій та тренінгів, де фахівці обмінюються інноваційними підходами в управлінні екопарками, екологічній освіті, туризмі та наукових дослідженнях. Важливим є і стажування та обмін фахівцями, що надає співробітникам можливість ознайомитися з передовим міжнародним досвідом та інтегрувати його у свою роботу. Створення спільних освітніх програм та навчальних матеріалів для відвідувачів та місцевих громад також є частиною цього напрямку, сприяючи підвищенню екологічної свідомості.

Екологічна освіта та просвіта становлять окремий, але взаємопов'язаний напрям. Спільні освітні проекти спрямовані на підвищення екологічної обізнаності серед різних верств населення, особливо молоді. Це також включає спільну видавничу діяльність, створення інформаційних матеріалів та відеороликів для популяризації природоохоронних ідей. У рамках цього напрямку розвивається екотуризм через розробку та просування екотуристичних маршрутів, які не лише знайомлять відвідувачів з природою, а й забезпечують сталий дохід для місцевих громад.

Нарешті, міжнародне співробітництво охоплює залучення ресурсів та фінансування, що є критично важливим для реалізації масштабних природоохоронних ініціатив. Екопарки спільно беруть участь у міжнародних грантових програмах та проектах, подаючи спільні заявки на фінансування від міжнародних фондів, організацій та донорів.

Важливим є також партнерство з міжнародними організаціями (такими як ЮНЕСКО, ВВФ, ПРООН, Європейська федерація національних парків) для реалізації спільних природоохоронних ініціатив. Крім того, співпраця включає розробку та впровадження міжнародних стандартів у природоохоронній діяльності, що сприяє гармонізації законодавства та уніфікації підходів до управління

екопарками, а також спільну роботу над системами моніторингу стану природних комплексів та оцінки ефективності природоохоронних заходів.

Проведемо аналіз основних напрямів міжнародного співробітництва декількох екопарків України.

Так, Національний природний парк «Синевир» є однією з восьми ключових територій, що беруть участь у проєкті «Підтримка природно-заповідних територій в Україні». Ця важлива ініціатива впроваджується в рамках Німецького Фінансового Співробітництва (ФК) та отримує фінансування від німецького Міністерства економічного співробітництва та розвитку (BMZ) через Кредитну Установу для Відбудови KfW. Проєкт «Підтримка природно-заповідних територій в Україні» інвестує у низку ключових напрямів для зміцнення потенціалу українських парків. Він передбачає розроблення планів розвитку для цільових установ, значне покращення інфраструктури парків, підтримку місцевого населення та розвиток екотуризму. Крім того, значна увага приділяється підсиленню управління природно-заповідним фондом України в цілому.

У рамках проєкту парки вже отримали суттєву матеріально-технічну допомогу. Це включає автомобілі для потреб охорони території, науково-освітньої та дослідницької роботи співробітників, а також спецтранспорт для здійснення природоохоронних заходів у віддалених та важкодоступних місцях. Працівники служби державної охорони цільових природно-заповідних територій також забезпечені новою уніформою. Окрім матеріальної підтримки, природно-заповідні території отримують оновлені веб-сайти та розроблені комунікаційні стратегії, що сприятиме кращій взаємодії з громадськістю. Працівники парків проходять навчання за новими інструментами для просторового моніторингу та звітування, освоюють методи роботи з аудиторією та навички побудови бренду парків. Це комплексний підхід, спрямований на модернізацію та підвищення ефективності управління українськими природно-заповідними територіями [11].

Між НПП «Сколівські Бескиди» та ГО «Франкфуртське зоологічне товариство» підписано меморандум про взаєморозуміння щодо співпраці в рамках ініціативи «Збереження Карпатських пралісів». Обидві сторони погоджуються

співпрацювати та діяти задля збереження гірських ландшафтів та біологічного різноманіття Сколівських Бескидів щоб пом'якшити глобальні наслідки змін клімату [<https://skolebeskydy-park.in.ua/pro-nas/napriamok-diialnosti/nauka/>].

Також, НПП «Сколівські Бескиди» має підписані 2 міжнародні угоди: з Бещадським Парком Народовим та Парком Народовим «Баварський ліс».

НПП "Карпатський" за останні 15 років, завдяки активній співпраці з партнерами та фінансовій підтримці грантодавців, було успішно реалізовано понад 20 різноманітних проєктів. Ці ініціативи значно сприяли розвитку туризму, збереженню природи та екологічній освіті в регіоні (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Найважливіші реалізовані проєкти НПП "Карпатський"

Роки реалізації	Назва проєкту	Характеристика / Партнери / Грантодавці
1	2	3
2007 – 2009	«Створення та просування мережі транскордонного туризму між Івано-Франківською областю України та повітом Марамуреш Румунії»	Проєкт реалізовано Туристичною Асоціацією Івано-Франківщини за фінансової підтримки програми добросусідства ЄС «Румунія – Україна». Сприяв розвитку транскордонних туристичних маршрутів.
2008 – 2010	«Велокраїна»	Виконувався ГО «Центр соціальних та ділових ініціатив» спільно з партнерськими організаціями України та Румунії. Проєкт отримав підтримку Європейського Союзу і був спрямований на розвиток велотуризму.
2012 – 2014	«Без кордонів: мережа природних маршрутів у Східних Карпатах»	Впроваджувався ГО «Центр соціальних та ділових ініціатив». Співфінансувався Європейським Союзом в рамках Програми транскордонного співробітництва Угорщина – Словаччина-Румунія – Україна, розширюючи природні маршрути.
2014 – 2019	«Збереження карпатських пралісів»	Впроваджувався Українським товариством охорони птахів за участі та фінансової підтримки Франкфуртського зоологічного товариства. Метою було збереження унікальних лісових екосистем Карпат.
2016	«Врятуймо еколого-пізнавальну стежку «На водоспад Гук»»	Реалізовано у співпраці Карпатського національного природного парку та громадської екологічної організації «Еко-плей» за фінансової підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) та сприяння Корпусу Миру США в Україні.

Продовження табл. 2.1

1	2	3
2017	«Екологічно чисті Карпати»	Реалізовано у співпраці Карпатського національного природного парку та громадської екологічної організації «Еко-плей» за фінансової підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) та сприяння Корпусу Миру США в Україні.
2016 – дотепер	«Підтримка природозаповідних територій»	Проект впроваджується в рамках Німецької Фінансової Кооперації та фінансується за рахунок Кредитної Установи для Відбудови Федеративної Республіки Німеччина (KfW). Це довгострокова ініціатива, спрямована на зміцнення природоохоронної діяльності.
2016 – 2017	«Зупинимо зміну клімату, навчаючи молодь»	Грантодавцем проекту є Посольство Австралії в Україні в рамках Програми Прямої Допомоги Уряду Австралії на 2016-17 роки. Партнерами виступали Європейське товариство дикої природи та ГЕО "Еко-плей". Фокус на екологічній освіті молоді.
2018	«Гора Хом'як – унікальна перлина Українських Карпат»	Реалізовано у співпраці з Центром соціальних та ділових ініціатив в рамках проекту «Програма екологічних громадських ініціатив для Сходу та Заходу України». Спрямований на популяризацію та збереження природних об'єктів.
2018	«Організація науково-пізнавального польового екологічного центру «Зелена лабораторія» як засіб «екологізації» учнівської молоді»	Впроваджувався у співпраці з ГО «МАМА-86-Яремче» в рамках проекту «Програма екологічних громадських ініціатив для Сходу та Заходу України». Метою було підвищення екологічної свідомості серед молоді. Обидва проекти 2018 року були реалізовані за фінансової підтримки Міністерства закордонних справ Чеської Республіки та Фонду розвитку ГО «Західноукраїнський ресурсний центр» спільно з Міністерством екології та природних ресурсів України.
2019 – дотепер	Підтримка природоохоронних заходів на території Парку	Здійснюється у співпраці з Всесвітнім фондом охорони природи (WWF). Це поточна ініціатива, що забезпечує безперервну підтримку природоохоронних заходів на території Парку.

Джерело: [17]

Ці численні проекти демонструють системний підхід до збереження та сталого розвитку природних територій України, а також підкреслюють життєво

важливу роль міжнародного співробітництва та грантової підтримки. Завдяки таким ініціативам зміцнюється інфраструктура, підвищується кваліфікація персоналу та реалізуються заходи, спрямовані на збереження унікального біорізноманіття та популяризацію екологічної освіти [17]. Міжнародне співробітництво є життєво важливим для ефективної охорони природи, обміну досвідом та сталого розвитку екопарків.

Для українських природоохоронних територій, зокрема Національного природного парку «Кармелюкове Поділля», НПП "Подільські Товтри", НПП "Тузлівські лимани" та ін., це співробітництво є особливо актуальним, зважаючи на приєднання України до значних міжнародних конвенцій та програм. Ці рамкові угоди створюють можливості для партнерства, залучення ресурсів та підвищення стандартів управління.

Україна є стороною низки важливих міжнародних природоохоронних угод, які безпосередньо впливають на діяльність екопарків. Нижче наведено їх перелік та ключове значення (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Перелік міжнародних природоохоронних угод (конвенцій та програм)

Національного природного парку «Кармелюкове Поділля»

Конвенція / Програма	Основна мета та значення для екопарків	Потенційне застосування для НПП «Кармелюкове Поділля»
1	2	3
Рамсарська конвенція	Збереження та стале використання водно-болотних угідь міжнародного значення. Забезпечує дотримання міжнародних стандартів управління та моніторингу.	Можливість ідентифікації та подання водно-болотних ділянок парку на включення до списку Рамсарських угідь, залучення фінансування та експертної підтримки.
Карпатська конвенція	Охорона та сталий розвиток Карпатського регіону (біорізноманіття, туризм, лісове господарство).	Принципи та механізми конвенції (екотуризм, стале управління лісами) можуть бути адаптовані та застосовані для подільських екосистем парку, незважаючи на його географічне розташування.
Біосферні резервати (ЮНЕСКО МАБ)	Примирення збереження біорізноманіття та сталого використання ресурсів через зонування та участь громад.	Хоча парк не є біосферним резерватом, його принципи (наукові дослідження, екологічна освіта, залучення місцевого населення) є ключовими для розвитку та розбудови потенціалу.

--	--	--

Продовження табл. 2.2

1	2	3
Бернська конвенція та Смарагдова мережа	Охорона європейського біорізноманіття, включаючи види та їхні оселища; створення системи природоохоронних територій.	Об'єкти Смарагдової мережі можуть бути ідентифіковані на території парку, що надасть їм міжнародне визнання та відкриє можливості для міжнародної експертної та фінансової підтримки.
Конвенція про спадщину	Виявлення, захист та збереження культурної та природної спадщини.	Принципи збереження унікальних природних цінностей, їх моніторингу та популяризації є важливими для «Кармелюкового Поділля», сприяючи визнанню його унікальності.

Джерело: [18]

Тож, активна участь у міжнародному співробітництві та використання механізмів міжнародних конвенцій є стратегічним пріоритетом для Національного природного парку «Кармелюкове Поділля». Це дозволить не лише ефективніше зберігати унікальну природну спадщину регіону, а й інтегрувати парк у світову мережу природоохоронних територій, обмінюватися цінним досвідом та залучати необхідні ресурси для його сталого розвитку та відновлення у післявоєнний період [18].

Проект «Збереження карпатських пралісів» є життєво важливою ініціативою, що впроваджується Франкфуртським зоологічним товариством за фінансової підтримки Міністерства екології Німеччини Національним природним парком "Сколівські Бескиди". Праліси та старовікові ліси — це стійкі лісові екосистеми, які або не зазнали впливу людської діяльності, або їхній вплив був мінімальним. Вони відіграють визначальну роль у забезпеченні стабільності лісових екосистем Українських Карпат, є унікальними осередками біорізноманіття та природними лабораторіями. Метою цього проекту є збереження карпатських пралісів у їхньому первісному стані. Це необхідно для забезпечення не лише здорових лісів, але й збереження краси та неповторності Карпатських гір, які є важливою частиною природної спадщини Європи. Завдяки цій ініціативі, цінні та вразливі екосистеми

отримають необхідний захист, сприяючи їхньому довгостроковому збереженню для майбутніх поколінь [15].

Міжнародне співробітництво екопарків є багатограним та охоплює кілька ключових напрямів, спрямованих на посилення природоохоронної діяльності, обмін знаннями та сталий розвиток. Одним з найважливіших аспектів є охорона біорізноманіття та екосистем. Це включає проведення спільних наукових досліджень для вивчення флори, фауни та екологічних процесів, а також впливу кліматичних змін на довкілля.

Такий обмін даними та експертизою дозволяє ефективніше зберігати унікальні види та екосистеми. Яскравим прикладом є життєво важлива ініціатива «Підтримка захисту біорізноманіття та природних екосистем (Смарагдової мережі) в Україні», що стартувала наприкінці жовтня 2024 року. Цей проєкт має на меті не лише зберегти багату природну спадщину України, але й закласти міцну основу для довгострокового відновлення територій, що постраждали внаслідок військових дій. Зосереджуючись на різноманітних об'єктах.

Отже, міжнародне співробітництво є фундаментальним стовпом для сталого розвитку та ефективного функціонування екопарків України, включаючи такі важливі природоохоронні території, як НПП «Синевир», НПП «Карпатський», НПП «Кармелюкове Поділля» та НПП «Сколівські Бескиди». Залучення до міжнародних конвенцій та програм, зокрема Рамсарської, Бернської та Карпатської конвенцій, а також співпраця в рамках біосферних резерватів ЮНЕСКО та Смарагдової мережі, відкриває українським екопаркам доступ до передових світових практик, експертних знань та фінансових ресурсів.

Численні реалізовані та поточні проєкти, що фінансуються міжнародними донорами (Німеччина, ЄС, США, Австралія), свідчать про багатогранність цього співробітництва. Воно охоплює не лише наукові дослідження, охорону біорізноманіття, транскордонні ініціативи, розвиток екотуризму та екологічну освіту, але й розбудову інституційної та матеріально-технічної спроможності парків. В умовах повномасштабної військової агресії росії, міжнародна підтримка набуває особливого значення, допомагаючи оцінювати та мінімізувати наслідки

руйнівного впливу війни на природні екосистеми та сприяючи їхньому відновленню.

Подальше поглиблення міжнародних зв'язків є критично важливим для збереження унікальної природної спадщини України, інтеграції її природоохоронних територій у світову систему та забезпечення їхньої стійкості у довгостроковій перспективі.

2.3. Оцінка ефективності діяльності екопарків України

Оцінка ефективності діяльності екопарків України є ключовим завданням для забезпечення їхнього сталого розвитку та виконання природоохоронних, наукових та рекреаційних функцій. В умовах зростаючого антропогенного тиску, зміни клімату та викликів, пов'язаних з військовими діями, потреба у чітких та об'єктивних критеріях оцінки стає особливо актуальною.

Ефективність роботи екопарків визначається не лише площею збережених територій чи кількістю відвідувачів, а й здатністю цих установ ефективно управляти природними ресурсами, підтримувати біорізноманіття, розвивати екологічну освіту, залучати місцеві громади та забезпечувати фінансову стабільність. Комплексна оцінка дозволяє виявити сильні та слабкі сторони в управлінні, оптимізувати використання ресурсів, формувати стратегічні пріоритети та підвищувати прозорість діяльності, що є запорукою успішного функціонування природно-заповідного фонду України.

Перед тим як провести аналіз ефективності діяльності екопарків України, потрібно провести аналіз їх кількості за 2021-2023 рр. (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Заповідники та національні природні парки

Рік	2021	2022	2023	Відхилення (+;-) 2023 р. до 2021 р.
Кількість заповідників і національних природних парків	77	80	80	+3
Їхня площа, тис. га	2074,5	2125,5	2125,5	+51

Джерело: [41]

Аналіз даних за період 2021-2023 років демонструє стабільну тенденцію до зростання кількості та площі природно-заповідного фонду України, що свідчить про послідовну державну політику щодо розширення природоохоронних територій. Кількість заповідників і національних природних парків збільшилася з 77 одиниць у 2021 році до 80 одиниць у 2022 році, і цей показник залишався незмінним у 2023 році.

Таким чином, за два роки відбулося зростання на 3 об'єкти (+3 одиниці), що становить позитивне відхилення.

Паралельно зі зростанням кількості, збільшилася й загальна площа цих територій: з 2074,5 тис. га у 2021 році до 2125,5 тис. га у 2022 році, залишаючись на цьому ж рівні у 2023 році. Це означає, що за звітний період площа природно-заповідного фонду України зросла на 51 тис. га. Ця динаміка є позитивним сигналом, оскільки розширення мережі заповідників та національних парків сприяє збереженню біорізноманіття, охороні унікальних екосистем та підвищенню екологічної стійкості країни, навіть в умовах сучасних викликів.

Отже, стабілізація показників у 2022-2023 роках може бути пов'язана як з завершенням процесів створення нових територій, так і з необхідністю консолідації зусиль на ефективному управлінні вже існуючими об'єктами.

Динаміка кількості заповідників і національних природних парків наведена на рис. 2.14.

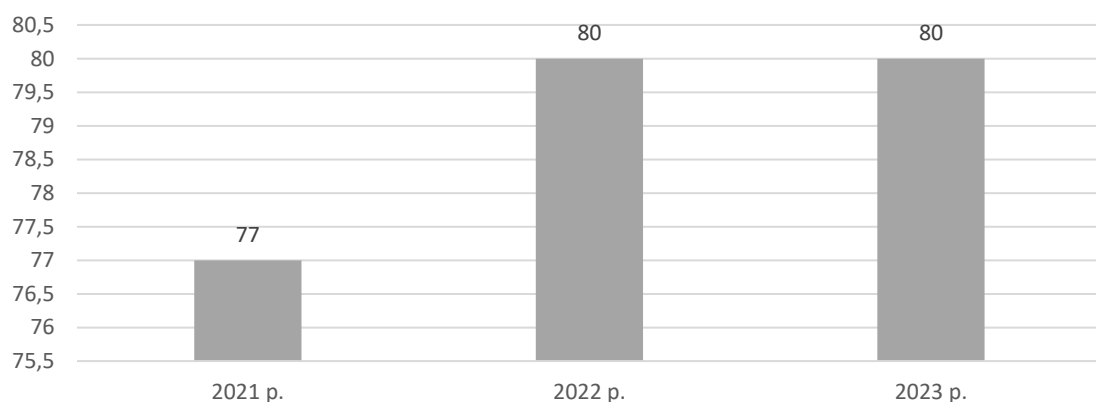


Рис. 2.14. Динаміка кількості заповідників і національних природних парків за 2021-2023 рр.

Джерело: розроблено автором за [41]

Отже, у 2021 році кількість таких об'єктів становила 77. Однак, вже у 2022 році спостерігається значний приріст, і цей показник досяг 80. Важливо відзначити, що у 2023 році кількість заповідників і національних природних парків залишалася стабільною на рівні 80, демонструючи відсутність подальших змін порівняно з попереднім роком.

Таким чином, за період з 2021 по 2022 рік відбулося збільшення на 3 об'єкти, що свідчить про активну роботу з розширення природно-заповідного фонду. Стабілізація кількості у 2022-2023 роках може вказувати на досягнення певного етапу у формуванні мережі природоохоронних територій або на зміну пріоритетів у бік оптимізації управління вже існуючими об'єктами.

Загалом, динаміка свідчить про позитивну тенденцію розширення природоохоронних територій в Україні протягом аналізованого періоду.

Національні природні парки України — це значно більше, ніж просто поєднання річок, лісів чи гір. Це особливі місця з винятковою природною красою, що перебувають під ретельним захистом від руйнівного впливу людини. Водночас, ці унікальні заповідні території відкриті для відвідувачів, приваблюючи туристів своєю неповторністю.

Перелік найбільших національних природних парків наведено в табл. 2.4

Таблиця 2.4

Перелік національних природних парків України

Назва	Область	Рік створення	Площа, га
1	2	304	
Азово-Сиваський	Херсонська	1993	52154
Білобережжя Святослава	Миколаївська	2009	35223
Білоозерський	Київська, Черкаська	2009	7014,4
«Бойківщина»	Львівська	2019	12240
Бузький Гард	Миколаївська	2009	6138
Великий Луг	Запорізька	2006	16756
Верховинський	Івано-Франківська	2010	12023
Вижницький	Чернівецька	1995	7928
Галицький	Івано-Франківська	2004	14685
Гетьманський	Сумська	2009	23360
Голосіївський	Київ	2007	4525
Гомільшанські ліси	Харківська	2004	14315
Гуцульщина	Івано-Франківська	2002	32271
Дворічанський	Харківська	2009	3131,2

Продовження табл. 2.4

1	2	3	4
Дермансько-Острозький	Рівненська	2009	1647,6
Деснянсько-Старогутський	Сумська	1999	16215
Джарилгацький	Херсонська	2009	10000
Залісся	Чернігівська, Київська	2009	14836
Зачарований край	Закарпатська	2009	6101
Ічнянський	Чернігівська	2004	9666
«Кам'янська Січ»	Херсонська	2019	12261,14
Кармелюкове Поділля	Вінницька	2009	16518
Карпатський	Івано-Франківська	1980	50303
Королівські Бескиди	Львівська	2020	8997
Кременецькі гори	Тернопільська	2009	6951,2
Кремінські ліси	Луганська	2019	7269
Мале Полісся	Хмельницька	2013	8762,7
Мезинський	Чернігівська	2006	31035
Меотида	Донецька	2009	20720
Нижньодніпровський	Херсонська	2015	80177,8
Нижньодністровський	Одеська	2008	21311
Нижньосульський	Черкаська, Полтавська	2010	16879
Нобельський	Рівненська	2019	25318,81
Олешківські піски	Херсонська	2010	8020,36
Північне Поділля	Львівська	2010	15588
Подільські Товтри	Хмельницька	1996	261316
Прип'ять-Стохід	Волинська	2007	39315,5
Пирятинський	Полтавська	2009	12028,4
Приазовський	Запорізька	2010	78127
Святі Гори	Донецька	1997	40609
Синевир	Закарпатська	1989	40400
Синьгора	Івано-Франківська	2009	10866
Сколівські Бескиди	Львівська	1999	35684
Слобожанський	Харківська	2009	5244
Тузловські лимани	Одеська	2010	27865
Ужанський	Закарпатська	1999	39159
Хотинський	Чернівецька	2010	9400
Цуманська пуца	Волинська	2010	33475,34
Чарівна гавань	АР Крим	2009	6270
Черемоський	Чернівецька	2009	7117,5
Шацький	Волинська	1983	32515
Яворівський	Львівська	1998	7079
Дністровський каньйон	Тернопільська	2010	10829,18
Холодний яр	Черкаська	2022	6 833,5
Куяльницький	Одеська	2022	10 800,8

Джерело: [41]

Як бачимо, більшість національних природних парків розташовані у Західних регіонах України, це пояснюється наявністю більшої кількості унікальних природних ресурсів.

Проведемо далі аналіз діяльності окремих НПП України. Для початку, з'ясуємо що являє собою ефективність діяльності природних парків.

Так, ефективність діяльності національного природного парку (НПП) є багатоаспектним поняттям, що виходить за межі простого вимірювання площі або кількості відвідувачів. Вона охоплює здатність парку успішно реалізовувати свої основні функції: природоохоронну, наукову, рекреаційну та еколого-освітню. Комплексний підхід до оцінки ефективності дозволяє не тільки виявити сильні та слабкі сторони в управлінні, але й оптимізувати використання ресурсів, формувати стратегічні пріоритети та підвищувати прозорість діяльності.

Особливо актуальним це питання стає в умовах сучасних викликів, таких як зміни клімату та наслідки військових дій, що вимагають адаптивних та гнучких підходів до управління природно-заповідним фондом.

Оцінка ефективності діяльності НПП вимагає аналізу низки взаємопов'язаних напрямків, кожен з яких має свої індикатори успішності:

1) Природоохоронна діяльність - це серцевина функціонування будь-якого національного парку. Ефективність тут вимірюється через збереження біорізноманіття, стабілізацію або зростання популяцій рідкісних та зникаючих видів флори і фауни, відновлення деградованих екосистем, а також мінімізацію впливу загроз (браконьєрство, незаконна вирубка, пожежі). Важливими показниками є також площа заповідних зон, якість охорони, результати моніторингу стану природних комплексів. У контексті сьогодення, сюди додається оцінка впливу військових дій на природні комплекси та ефективність заходів з їхньої мітигації та відновлення.

2) Наукова діяльність НПП є унікальними природними лабораторіями. Ефективність наукової роботи проявляється у кількості та якості проведених досліджень, наукових публікацій, виявленні нових видів, розробці науково обґрунтованих рекомендацій для управління територією. Важливою є також

співпраця з науковими установами та університетами, участь у міжнародних дослідницьких програмах.

3) Рекреаційна діяльність та розвиток екотуризму - ефективний екотуризм не лише забезпечує доступ до природи, але й приносить дохід, що може бути реінвестований в охорону природи, та сприяє підтримці місцевих громад. Індикатори включають кількість відвідувачів, розвиненість інфраструктури (маршрути, інформаційні центри, місця відпочинку), задоволеність відвідувачів, а також дотримання принципів сталого туризму, що мінімізує негативний вплив на природу.

4) Еколого-освітня та просвітницька робота - це ключовий елемент для формування екологічної свідомості населення та підтримки ідеї охорони природи. Ефективність оцінюється за кількістю та різноманітністю освітніх програм (екскурсії, лекції, семінари, майстер-класи), охопленням аудиторії (особливо дітей та молоді), створенням та поширенням інформаційних матеріалів, а також зміною рівня екологічної обізнаності місцевих громад.

5) Управлінська та організаційна ефективність - це включає прозорість управління, ефективність використання бюджетних та грантових коштів, кваліфікацію персоналу, розробку та виконання планів управління територією, а також рівень залучення місцевих громад до процесів прийняття рішень. Важливим є також розвиток матеріально-технічної бази парку (транспорт, обладнання для моніторингу, зв'язку).

6) Співпраця та партнерство - ефективність парку значно посилюється завдяки співпраці з місцевими громадами, органами державної влади, бізнесом, науковими установами, іншими природоохоронними територіями та міжнародними організаціями.

Індикаторами є кількість спільних проєктів, укладених меморандумів, рівень залучення волонтерів та інвестицій від партнерів.

Індикатори ефективності діяльності НПП наведено у табл. 2.5.

Таблиця 2.5

Індикатори ефективності діяльності НПП

Напрямок діяльності	Ключові індикатори ефективності
Природоохоронна	Зміни популяцій рідкісних видів (зростання/стабілізація)
	Відсоток відновлених деградованих територій
	Кількість випадків порушень природоохоронного режиму (зменшення)
	Площа територій під особливою охороною
	Результати моніторингу ключових екосистем
Наукова	Кількість наукових публікацій та досліджень
	Розроблені науково обґрунтовані рекомендації щодо управління
	Участь у міжнародних наукових проєктах
Рекреаційна / Екотуризм	Кількість відвідувачів та динаміка їх зростання
	Рівень задоволеності відвідувачів (за опитуваннями)
	Обсяг надходжень від туристичних послуг
	Протяжність облаштованих екотуристичних маршрутів
Еколого-освітня	Кількість проведених освітніх заходів (екскурсії, лекції, майстер-класи)
	Кількість охоплених учасників (школярі, місцеве населення)
	Видані інформаційні та просвітницькі матеріали
	Динаміка рівня екологічної обізнаності у цільових групах
Управлінська / Організаційна	Співвідношення адміністративних витрат до природоохоронних
	Рівень виконання планів управління територією
	Кількість та якість оновленої матеріально-технічної бази
	Відсоток залучених місцевих громад до проєктів
Співпраця та партнерство	Кількість укладених партнерських угод
	Обсяг залучених грантових коштів та інвестицій
	Кількість спільних міжнародних проєктів
	Рівень залучення волонтерів до діяльності парку

Джерело: [43]

Ефективна діяльність національного природного парку – це неперервний процес адаптації та вдосконалення, який вимагає постійного моніторингу, аналізу та стратегічного планування.

Отже, комплексна оцінка ефективності діяльності Національних природних парків вимагає аналізу широкого спектра індикаторів, що охоплюють усі аспекти їхньої багатогранної роботи.

Природоохоронні індикатори, такі як динаміка рідкісних видів та відновлення територій, безпосередньо відображають успішність основної місії НПП – збереження біорізноманіття.

Наукові індикатори свідчать про внесок парку у дослідження та розробку практичних рекомендацій для управління, тоді як рекреаційні показники відображають здатність НПП надавати якісні послуги для екотуризму, генеруючи при цьому дохід.

Ефективність еколого-освітньої діяльності вимірюється кількістю охоплених осіб та зростанням їхньої екологічної обізнаності, що є ключем до формування свідомого ставлення до природи.

Нарешті, управлінські індикатори та показники співпраці й партнерства демонструють спроможність парку ефективно використовувати ресурси, виконувати плани та залучати зовнішню підтримку, що забезпечує сталий розвиток та інтеграцію НПП у регіональне та міжнародне середовище.

Таким чином, лише системний підхід до моніторингу цих індикаторів дозволяє об'єктивно оцінити досягнення НПП та визначити напрямки для подальшої оптимізації їхньої діяльності.

Далі, проведемо аналіз ефективності діяльності кількох Національних природних парків. Так, економічним показником результативності діяльності парків є доходи від надання послуг (виконання робіт). Основною послугою яку надають Національні природні парки, це можливість відвідування їх території відвідувачами. На основі фінансової звітності НПП «Сколівські Бескиди», наведемо приклад складу доходів, які отримують НПП України.

Так, склад та динаміка доходів НПП «Сколівські Бескиди» наведено в табл. 2.6. (додаток А).

Таблиця 2.6

Склад та динаміка доходів НПП «Сколівські Бескиди» за 2022-2024 рр.

Показники	2022 р.	2023 р.	2024 р.	Відхилення (+;-), 2024 до 2023	Відхилення (+;-), 2024 до 2022
Усього доходів від обмінних операцій	44328486	43427162	26835164	-16591998	-17493322
Усього доходів від необмінних операцій	284435	100000	265418	+165418	-19017
Усього доходів	44612921	43527162	27100582	-16426580	-17512339

Джерело: [15]

За період з 2022 по 2024 рік спостерігається значне зниження доходів усього обігу. Зокрема, доходи від обмінних операцій знизилися з 44328486 гривень у 2022 році до 26835164 гривень у 2024 році, що становить зменшення понад 17 мільйонів гривень або близько 39%. Це однозначно свідчить про суттєвий спад активності або зменшення обсягів операцій у цій категорії.

Щодо доходів від необмінних операцій, спостерігається коливання: у 2023 році вони зменшилися порівняно з 2022 роком — з 284435 до 100000 гривень, тобто зменшення на 184 435 гривень. У 2024 році ці доходи зросли до 265418 гривень, що є частковим відновленням, але все одно значно менше, ніж у 2022 році.

Динаміка доходів НПП «Сколівські Бескиди» наведена на рис. 2.15.

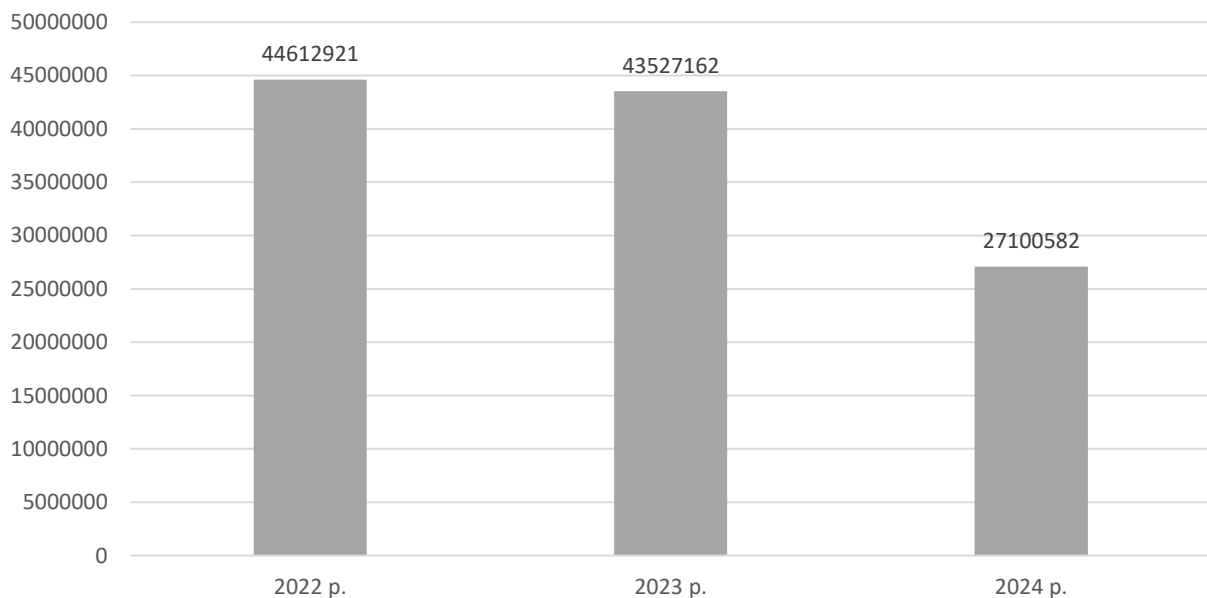


Рис. 2.15. Динаміка доходів НПП «Сколівські Бескиди» за 2022-2024 рр.

Джерело: розроблено автором за матеріалами звітності парку [15]

Загалом, у 2024 році сукупні доходи зменшилися на понад 17 мільйонів гривень від рівня 2023 року і приблизно на 17,5 мільйонів від 2022 року. Це свідчить про негативну динаміку, яка може бути пов'язана, ймовірно, з економічними, зовнішніми або внутрішніми чинниками, що впливають на діяльність підприємства.

Охорону Національного природного парку «Сколівські Бескиди» забезпечує служба державної охорони природно-заповідного фонду, яка налічує 83 співробітники. До її складу входять: 7 осіб апарату управління, 6 лісничих, 6 помічників лісничих, 6 майстрів з охорони природи та 58 інспекторів з ОПЗФ. Ця служба функціонує згідно з Законом України «Про природно-заповідний фонд України», Постановою Кабінету Міністрів України № 1127 від 14.07.2000 року та Положенням про НПП «Сколівські Бескиди», маючи статус правоохоронного органу.

Основне призначення та головне завдання Національного природного парку "Синевир" полягає у захисті та порятунку його природної екосистеми. Цю ключову функцію виконує служба державної охорони, яка є невід'ємною частиною спеціальної адміністрації парку. Для забезпечення ефективної діяльності територія парку розділена на вісім природоохоронних науково-дослідних відділень (ПОНДВ), а загальний штат працівників становить 126 осіб.

Згідно з чинним законодавством, служба державної охорони має широкий спектр обов'язків, спрямованих на збереження унікальної природи парку. Це включає охорону природних комплексів та об'єктів природно-заповідного фонду, а також збереження ландшафтного і біологічного розмаїття. Особлива увага приділяється охороні диких тварин та місць їх перебування. Важливим аспектом є забезпечення порядку використання природних ресурсів, а також запобігання пошкодженням лісових насаджень внаслідок незаконних рубок.

Служба також відповідає за профілактику виникнення та поширення лісових пожеж, інших надзвичайних ситуацій, а також їх ліквідацію у разі виникнення. Крім того, вони забезпечують профілактику та захист природних комплексів від шкідників і хвороб, постійно слідкуючи за санітарним станом лісів.

Не менш важливою є підтримка в належному стані фізичної інфраструктури, такої як межові та охоронні знаки, інформаційні аншлаги, кварталні та ділянкові стовпи, лісові кордони та протипожежний інвентар. Служба також забезпечує дотримання режиму території та об'єктів природно-заповідного фонду і проводить роз'яснювальну роботу серед місцевого населення та відвідувачів парку щодо

правил перебування, використання природних ресурсів, забезпечення протипожежного режиму та дбайливого ставлення до природи.

Крім безпосередніх заходів з охорони, працівники служби державної охорони виконують низку інших важливих природоохоронних робіт. До них належать обстеження насаджень та облаштування ділянок для поліпшення санітарного стану лісів, встановлення інформаційних і охоронних знаків на природоохоронну тему, а також облаштування та утримання в належному порядку місць відпочинку, рекреаційних пунктів та територій вздовж річок, потоків, шляхів. Для підтримки диких тварин виготовляються годівниці та солонці для диких копитних тварин, заготовляється сіно і кормові віники для зимової підгодівлі, а також проводяться інші біотехнічні заходи. Працівники також займаються будівництвом та ремонтом перепадів на річках і потоках, розселенням і огороженням мурашників, виготовленням і розвішуванням штучних гнізд для птахів. Важливою частиною їхньої роботи є прокладання та ремонт гірських стежок, виготовлення та встановлення шлагбаумів на в'їздах в урочища, а також встановлення та ремонт перехідних містків через потоки. Нарешті, вони слідкують за благоустроєм джерел та рекреаційних водойм.

Особливе значення має обов'язок служби державної охорони щодо контролю за дотриманням лімітів та використанням природних ресурсів на території Національного природного парку "Синевир", що є об'єктом природно-заповідного фонду загальнодержавного значення [11].

Національний природний парк "Синевир" активно працює над максимально ефективним використанням своїх унікальних природних та історико-культурних ресурсів, створюючи комфортні умови для відпочинку та оздоровлення відвідувачів. Для цього тут розвинена розгалужена мережа екологічних, пішохідних, велосипедних та кінних маршрутів, серед яких особливою популярністю користуються "Ур. Красний – Синевирське озеро", "Колочава – г. Стримба" та "Музей лісосплаву – о. Озірце (Дике озеро)". Адміністрація парку пропонує розміщення для туристів у мотелях "Остріки" (12 місць), рекреаційному містечку "Рабачинка" (30 місць у будиночках сімейного типу) та мотелі

"Синевирська Поляна" (4 місця). Крім того, функціонує низка зон тимчасового відпочинку, таких як Рабачинка, Кошилівський, Поросячка, Синевирське озеро та Красний. Туристичні послуги постійно вдосконалюються завдяки інвентаризації, ревізії та розробці нових маршрутів, а стратегічним завданням на майбутнє є створення мережі стаціонарних рекреаційних пунктів в урочищах Рабачинка, Бункер, Остріки та Син-Поляна, що сприятиме подальшому розвитку екотуризму в регіоні [11].

Науковці Національного природного парку "Синевир" присвятили свою діяльність комплексному вивченню унікальної Теремлянської долини Карпат, зосереджуючись на дослідженні та поліпшенні санітарного стану лісів, реалізації програми зі збереження пралісів, зокрема на новоприєданому Вільшанському ПОНДВ, розробці менеджмент-плану розвитку туристичної інфраструктури, оформленні візит-центру, впровадженні геоінформаційної системи для моніторингу, а також на питаннях розширення парку та науковому обґрунтуванні нових територій, включаючи проведення досліджень на озері Синевир згідно з Рамсарською конвенцією. З моменту заснування парку, їхні польові роботи дозволили зібрати значний гербарій (430 видів, 560 екземплярів, з них 500 одиниць наукового гербарію), створити обширну фототеку флори та фауни (620 фото), провести облік букових пралісів на площі 2000 га у п'яти ПОНДВ, а також досягти значних успіхів у відтворенні рідкісних видів флори (79 видів, 1400 екземплярів) у спеціальному розсаднику. Крім того, науково-дослідна робота активно ведеться у Реабілітаційному центрі бурого ведмеда та форелевому господарстві, а результати цих досліджень регулярно публікуються у щорічному "Літописі природи" та інших наукових виданнях, що також слугує базою для проходження навчально-польової та переддипломної практики студентами українських вищих навчальних закладів, яких за цей час парк прийняв 300 осіб.

Національний природний парк "Синевир" є провідним центром екологічної освіти та виховання на Закарпатті, зосереджуючи свою діяльність на кількох ключових напрямках: установа активно проводить екологічні акції, організовує масові заходи для учнівської та студентської молоді, а також популяризує

природоохоронну діяльність через видання власного часопису "Синій Вир", листівок та буклетів. Парк підтримує тісну співпрацю зі ЗМІ, громадськими організаціями, органами місцевого самоврядування, релігійними громадами та іншими природозаповідними установами України, бере участь у різноманітних фестивалях та виставках екологічної тематики, а також забезпечує безперебійну та ефективну роботу свого екологічного візит-центру та двох туристично-інформаційних центрів.

Отже, всі Національні природні парки займаються наступними видами діяльності: охороною природи, рекреацією, наукою та екоосвітою.

Охорона природи є однією з ключових функцій Національних природних парків. Вона передбачає захист та збереження унікальних природних об'єктів, таких як рідкісні рослини, тварини, ландшафти та природні комплекси. Працівники парків здійснюють моніторинг стану природних ресурсів, здійснюють запобіжні заходи проти браконьєрства, незаконної вирубки лісу та іншої діяльності, що може завдати шкоди довкіллю. Важливою складовою є створення заповідних територій та режимів охорони, проведення патрулювань, а також популяризація цінності природи серед населення і місцевих мешканців. Також здійснюється регулювання людської діяльності на території парку з метою мінімізації її впливу, збереження біорізноманіття та відновлення природних екосистем.

Рекреація у рамках Національних природних парків спрямована на комфортне і безпечне використання природних ресурсів для відпочинку, туризму та оздоровлення. Це включає створення пішохідних та велосипедних маршрутів, туристичних баз, кемпінгів і оглядових майданчиків, де відвідувачі можуть насолоджуватись красою природи, вдихати свіже повітря та відновлювати сили. Організовані екскурсії, активний спорт, фотосесії і спостереження за дикою природою допомагають людям тісніше пізнати та цінувати навколишній світ. Водночас, важливо забезпечити стале використання ресурсів, дотримуючись правил поведінки, щоб уникнути негативного впливу на природу та зберегти природну красу для майбутніх поколінь.

Наука у діяльності Національних природних парків пов'язана з дослідженням і вивченням природних процесів, біорізноманіття та екологічних систем. Наукові роботи дозволяють краще зрозуміти особливості місцевих екосистем, виявити нові види рослин і тварин, а також вивчати закономірності їхнього розвитку і взаємодії. Це важливо для розробки ефективних стратегій збереження і управління природними ресурсами. Наукова діяльність також включає створення баз даних, спостереження за змінами клімату і станом природних об'єктів, проведення експериментів і лабораторних досліджень у польових умовах. Результати цих досліджень передаються у наукові публікації, на їх основі формуються рекомендації для управління парками та прийняття важливих рішень щодо збереження природної спадщини.

Екоосвіта є важливою складовою роботи Національних природних парків і спрямована на підвищення екологічної свідомості населення. Вона полягає у проведенні освітніх заходів, семінарів, уроків у природоохоронних центрах та пізнавальних екскурсіях. Важливо донести до різних вікових груп цінність природного середовища, Rules of behavior в природі та важливість збереження біорізноманіття. Екологічна просвіта допомагає формувати відповідальне ставлення до природи, сприяє розвитку екологічного мислення та культури охорони довкілля. Також у рамках екоосвіти створюються інформаційні матеріали, виставки, конкурси і просвітницькі кампанії, які мотивують людей бути активними захисниками природи і залучати громади до спільних зусиль у збереженні природних багатств країни.

Висновок до розділу 2

1. Екопарки та національні природні парки (НПП) в Україні відіграють надзвичайно важливу роль у комплексному збереженні природних і культурних ресурсів, забезпеченні екологічної безпеки та сприянні сталому розвитку туризму. Вони є не просто природоохоронними територіями з унікальними ландшафтами та рідкісними видами флори і фауни, але й потужними центрами просвітницької, науково-дослідної та соціально-економічної діяльності.

2. Основна мета цих територій полягає у створенні умов для відновлення екосистем, підвищенні екологічної свідомості населення та підтримці економічного розвитку місцевих громад. Через освітні програми, екскурсії та дослідження НПП активно популяризують знання про природу та важливість її збереження. Вони також залучають місцевих мешканців до екотуризму та інших ініціатив, що позитивно впливає на зайнятість, покращення інфраструктури та відродження місцевих промислів.

3. Міжнародне співробітництво екопарків є ключовим для їхнього сталого розвитку та ефективності, оскільки воно дозволяє обмінюватися передовим досвідом у галузі природоохоронних технологій, менеджменту територій, наукових досліджень та екологічної освіти, а також залучати фінансову та технічну допомогу для реалізації масштабних проектів зі збереження біорізноманіття та розвитку екотуризму. Це співробітництво також сприяє формуванню спільних стратегій протидії транскордонним екологічним загрозам, стандартизації природоохоронних практик та інтеграції українських екопарків у світову систему природоохоронних мереж, що підвищує їхню видимість та привабливість для міжнародних партнерів і туристів.

4. Незважаючи на значні досягнення у формуванні мережі природоохоронних територій, в Україні існує потреба в подальшому вдосконаленні їхньої інфраструктури та розвитку туристичного потенціалу. Сучасна практика свідчить, що можливості НПП для внутрішнього та міжнародного туризму використовуються не повною мірою. Необхідно розробляти нові стратегії для заохочення та регулювання туристичних потоків, а також впроваджувати форми зрівноваженого туризму, враховуючи різницю в рекреаційному освоєнні парків.

5. Система функціонального зонування НПП (заповідна, регульованої рекреації, стаціонарної рекреації та господарська зони) є ключовим інструментом для зменшення антропогенного впливу, ефективного управління та створення умов для різноманітних видів відпочинку. Кожен парк, залежно від ступеня розвитку інфраструктури та інтенсивності туристичного потоку, потребує індивідуального підходу до розробки стратегій сталого розвитку.

6. Аналіз ефективності діяльності екопарків України є критично важливим для їх сталого розвитку та виконання ключових функцій у сучасному світі, що стикається з посиленням антропогенним тиском, зміною клімату та викликами війни. Показники ефективності виходять за рамки лише збережених територій та кількості відвідувачів, охоплюючи також управління природними ресурсами, підтримання біорізноманіття, розвиток екологічної освіти, залучення місцевих громад та фінансову стабільність.

7. Протягом 2021-2023 років в Україні спостерігалася стабільна позитивна динаміка зростання кількості та площі природно-заповідного фонду. Кількість заповідників і національних природних парків збільшилася з 77 у 2021 році до 80 у 2022 році, і цей показник залишався незмінним у 2023 році, що свідчить про розширення на 3 об'єкти. Паралельно, загальна площа цих територій зросла на 51 тис. га, досягнувши 2125,5 тис. га у 2022-2023 роках. Це вказує на послідовну державну політику щодо розширення природоохоронних територій, що сприяє збереженню біорізноманіття та підвищенню екологічної стійкості країни.

8. Ефективність діяльності НПП оцінюється за широким спектром взаємопов'язаних напрямків, включаючи природоохоронну, наукову, рекреаційну, еколого-освітню, управлінську та партнерську діяльність. Кожен з цих напрямків має свої індикатори успішності: від зростання популяцій рідкісних видів та кількості наукових публікацій до обсягу надходжень від туризму та рівня залучення місцевих громад. Так, приклад НПП "Сколівські Бескиди" демонструє, що, попри загальне зниження доходів від обмінних операцій у 2022-2024 роках (зменшення на близько 39%), що може бути пов'язано з зовнішніми чинниками, сам парк має сталу структуру охорони. Водночас, НПП "Синевир" активно розвиває всі напрямки діяльності, від розширення мережі екотуристичних маршрутів та місць відпочинку до інтенсивної науково-дослідної та еколого-освітньої роботи, включаючи вивчення пралісів та співпрацю зі студентством. Таким чином, комплексна оцінка з урахуванням усіх цих показників є ключовою для об'єктивного аналізу та подальшої оптимізації діяльності Національних природних парків України.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЕКОПАРКІВ В УКРАЇНІ

3.1. Стратегії розвитку екопарків

Стратегії розвитку екопарків є важливим елементом сучасної екологічної політики, оскільки вони сприяють збереженню біорізноманіття, сталому розвитку та підвищенню рівня екологічної свідомості населення. Основним напрямом такої стратегії є збереження природних особливостей територій та їхня біологічна різноманітність. Це передбачає створення природоохоронних зон, підсилення охоронної діяльності та відновлення пошкоджених природних ландшафтів.

У контексті глобальних змін клімату та антропогенного впливу, особливу увагу слід приділяти рідкісним та зникаючим видам флори і фауни, а також запроваджувати програми для їхнього збереження і відтворення. Такий підхід дозволяє зберегти природний баланс, а ще й створює можливості для просвітницької діяльності та залучення громадськості до охорони природи.

Реалізація екологічних стратегій також передбачає активне використання сучасних інформаційних технологій для підвищення рівня екологічної освіти. Екопарки сьогодні стають важливими платформами для формування відповідального ставлення до довкілля серед відвідувачів різного віку.

Інтерактивні екскурсії, навчальні програми, мобільні додатки, віртуальні тури – все це сприяє більш глибокому розумінню ролі та значущості природоохоронної діяльності. Важливим є і створення сучасних експозицій, що використовують новітні технології для більш наочного й динамічного відображення природних процесів та екологічних проблем. Ці заходи сприяють підвищенню екологічної грамотності та формуванню ціннісного ставлення до природи.

Наступний важливий напрям розвитку екопарків — розвиток екотуризму та рекреаційної сфери. В умовах зростаючого туристичного інтересу до природних

об'єктів стратегія повинна передбачати створення комфортної та доступної інфраструктури без шкоди для природного середовища. Це включає організацію маршрутів для пішохідних прогулянок, велосипедних прогулянок, облаштування зонах відпочинку та вигідних для відвідування об'єктів. Важливо створювати умови для сталого туризму, що не зашкоджує природі, а навпаки — сприяє її збереженню та популяризації. Стратегія повинна також враховувати залучення молоді та сімейних груп, популяризацію екологічної відповідальності через маркетингові кампанії та проведення тематичних заходів. Екотуризм сприяє не лише розвитку місцевих громад, а й формує позитивний імідж країни як країни з високим рівнем екологічної культури.

Наукові дослідження є невід'ємною частиною стратегічного розвитку екопарків. Стратегія повинна передбачати створення науково-дослідних центрів і лабораторій для вивчення стану природних екосистем, біорізноманіття та ландшафтів. Це дозволяє отримувати об'єктивні дані про рівень збереженості природних ресурсів і розробляти ефективні заходи щодо їхнього захисту.

Важливим є активна співпраця з університетами, науково-дослідними інститутами та міжнародними організаціями. Такі дослідження сприяють поширенню сучасних методів збереження природи, створенню нових природоохоронних технологій і підвищенню рівня наукової обізнаності громадськості. Це формує підґрунтя для довгострокової та ефективної роботи екопарків у сфері збереження біорізноманіття.

Фінансове забезпечення є одним із ключових аспектів стратегії розвитку екопарків. Вона повинна передбачати пошук альтернативних джерел фінансування, створення додаткових доходів через продаж сувенірів, екологічно чистих продуктів і послуг, організацію навчальних і дозвілєвих заходів. Партнерство з бізнесом, державними фондами, міжнародними грантами і благодійними організаціями відкриває додаткові можливості для накопичення капіталу, що забезпечує сталість функціонування парків. Водночас варто активізувати місцевий бізнес і громади — вони можуть брати участь у спільних проектах та заходах, що

буде сприяти економічному розвитку територій і зміцнювати довіру до діяльності парків.

Успішна реалізація стратегій розвитку екопарків вимагає високий рівень управлінської компетентності та застосування сучасних управлінських технологій. Важливо створити ефективну систему моніторингу та оцінки результатів, визначити ключові показники діяльності, що допоможуть швидко реагувати на виклики та коригувати діяльність у відповідності до змін зовнішнього і внутрішнього середовища.

Залучення фахівців, підвищення кваліфікації працівників, впровадження етичних і гуманітарних цінностей — все це є необхідними умовами для довгострокової стабільності та розвитку. Підвищення прозорості у роботі, залучення громадськості та партнерів — важливі елементи у системі управління екопарками, що забезпечують їхню ефективність та сталий розвиток у майбутньому.

Таким чином, стратегія розвитку екопарків передбачає комплексний підхід, що об'єднує збереження природних ресурсів, освітні, наукові, туристичні та управлінські напрямки. Вона має бути гнучкою, здатною адаптуватися до нових викликів та тенденцій, та враховувати інтереси всіх зацікавлених сторін: державних органів, громадськості, бізнесу, науковців і місцевих громад.

Тільки системний та цілеспрямований підхід дасть можливість екопаркам не тільки зберігати природу, а й стати центрами сталого розвитку і охоронної діяльності заради майбутніх поколінь.

Розглянемо кілька прикладів можливих стратегій розвитку екопарків (рис. 3.1).

Перша стратегія передбачає створення мережі природоохоронних зон, запровадження програм відтворення зникаючих видів рослин і тварин, а також впровадження сучасних технологій моніторингу стану біосистем. Важливо також активізувати співпрацю з місцевими громадами та громадськими організаціями для формування відповідального ставлення до природних ресурсів. Основна мета —

зберегти природну цінність території та забезпечити довгострокове функціонування екопарку як біосистеми, що сприяє сталому розвитку регіону.

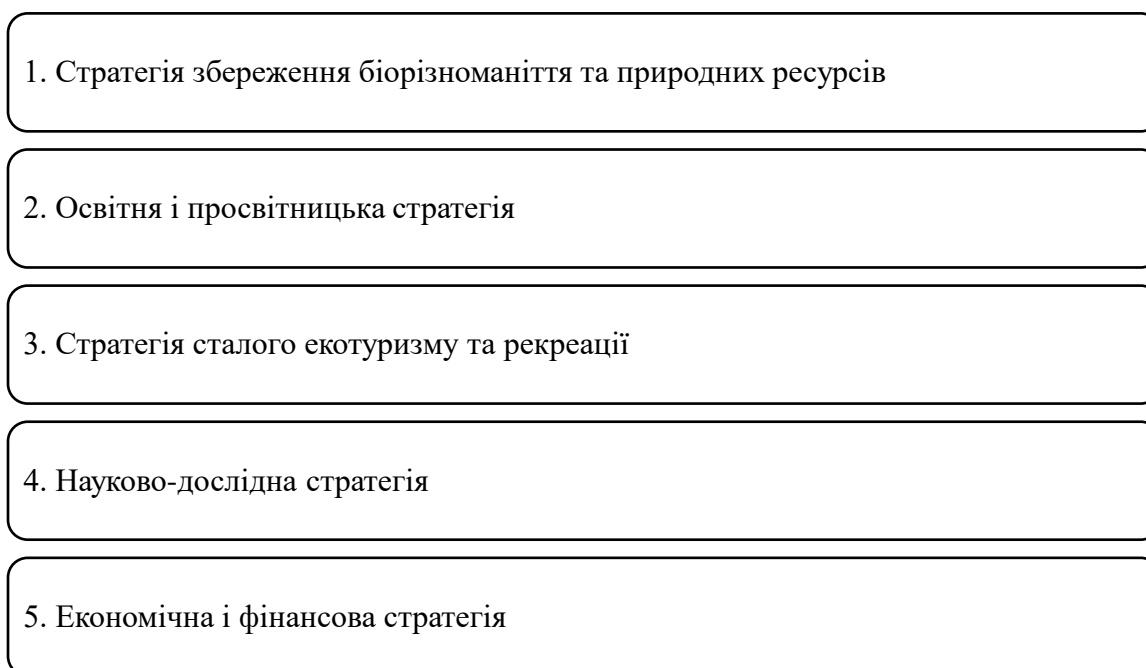


Рис. 3.1. Види стратегій розвитку екопарків

Джерело: розроблено автором

Друга стратегія має на меті формування екологічної грамотності населення через інтерактивні програми, виставки, лекції, екскурсії і майстер-класи. Встановлення сучасних мультимедійних інформаційних платформ, мобільних додатків і віртуальних турів дозволить залучити широку аудиторію, включно з молоддю і школярами. Важливо також створювати партнерські програми з освітніми закладами для проведення досліджень і освітніх проектів з екології.

Третя стратегія передбачає розвиток екологічно відповідальних форм туризму з мінімальним впливом на природу. Вона включає створення мережі маршрутів для пішохідних і велосипедних прогулянок, облаштування екологічно чистих зон відпочинку, а також популяризацію активного дозвілля, яке сприяє збереженню природних ландшафтів. Впровадження екотранспорту, організація тематичних екскурсій і екологічних фестивалів допоможуть формувати позитивний імідж екопарку як місця для сталого відпочинку.

Четверта стратегія передбачає створення на базі екопарку наукових центрів для дослідження природного середовища, біорізноманіття і ландшафтних процесів. Важливо встановлювати співпрацю з науковими закладами, залучати вчених і студентів до проведення досліджень, розробляти нові методи природоохоронної діяльності. Результати наукових досліджень використовуватимуться для прийняття управлінських рішень і підвищення ефективності збереження природи.

П'ята стратегія зосереджена на пошуку джерел додаткових доходів для забезпечення самофінансування і сталого розвитку. Вона включає організацію платних екскурсій, створення сувенірної та природної продукції, а також залучення грантових програм і приватних інвестицій. Важливо також активізувати співпрацю з місцевими бізнесами і громадами, залучаючи їх до участі у проектах і спільних заходах, що допоможе стабілізувати фінансовий стан екопарку та сприяти його довгострокову діяльність.

Ці стратегії можуть бути реалізовані окремо або у поєднанні, залежно від конкретних умов та цілей окремого екопарку. Глибока аналізування регіональних особливостей, залучення усіх зацікавлених сторін і гнучкість у підходах забезпечать успіх та сталий розвиток таких природних об'єктів.

3.2. Оптимізація організаційно-управлінських механізмів міжнародної співпраці

Оптимізація організаційно-управлінських механізмів міжнародної співпраці є важливим та актуальним аспектом сучасного глобального розвитку, адже вона сприяє більш ефективній реалізації міжнародних проектів, обміну інноваційними ідеями, технологіями та ресурсами. У контексті глобалізованого світу, де проблеми екології, безпеки, економіки і культури мають міждержавний характер, сучасні системи співпраці потребують вдосконалення механізмів управління, що враховують інтереси усіх учасників і забезпечують координацію дій на різних рівнях.

Одним із ключових аспектів оптимізації є розробка і впровадження інтегрованих управлінських структур, що дозволяють узгоджувати дії держструктур, міжнародних організацій, приватних компаній та неурядових громадських об'єднань. Це передбачає створення багаторівневих систем управління, які охоплюють стратегічний, тактичний і оперативний рівень (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Рівні управління сучасної інтегрованої управлінської структури для забезпечення ефективної міжнародної співпраці НПП

Рівень управління	Основні функції та задачі	Шляхи вдосконалення
Стратегічний рівень	<ul style="list-style-type: none"> - Визначення глобальних цілей і пріоритетів - Формування довгострокових стратегій та політик 	<ul style="list-style-type: none"> - Аналіз зовнішнього і внутрішнього середовища - Сценарне планування - Прогнозування ризиків і можливостей
Тактичний рівень	<ul style="list-style-type: none"> - Планування і координація конкретних проектів - Створення програм і планів у рамках стратегічних цілей 	<ul style="list-style-type: none"> - Впровадження систем управління проектами - Стандартизація процедур - Моніторинг та оцінка результатів
Оперативний рівень	<ul style="list-style-type: none"> - Поточне виконання заходів - Контроль за щоденною діяльністю - Реалізація рішень 	<ul style="list-style-type: none"> - Автоматизація процесів - Мобільні платформи - Постійний контроль і оперативна комунікація

Джерело: розроблено автором

Стратегічний рівень зосереджений на формуванні цілей, пріоритетів і політик, що регламентують діяльність у широкому міжнародному контексті.

Тактичний рівень відповідає за планування і координацію конкретних проектів, а оперативний — забезпечує поточне виконання заходів.

Вдосконалення взаємодії між цими рівнями залежить від ефективних систем інформаційного обміну, швидкої передачі даних та систем автоматизації управлінських процесів.

Взаємодія між рівнями визначає ефективність системи управління в цілому. Вона залежить від чіткості процедур передачі інформації, швидкості обробки даних і узгодженості рішень. Ефективна система інформаційного обміну є ключовою

умовою для роботи у реальному часі та мінімізації помилок. Це можливо шляхом використання інтегрованих систем автоматизації управління (ERP), систем збору і аналізу даних у реальному часі, створення центральних інформаційних платформ для обміну документацією і результатами.

Шляхи вдосконалення взаємодії можна виділити наступні (рис. 3.3).

Шляхи вдосконалення взаємодії НПП та	1)Впровадження систем автоматизації, що забезпечують єдиний простір для обміну даними між рівнями.
міжнародних суб'єктів	1)Використання сучасних систем управління проектами для моніторингу стану та результатів на тактичному рівні.
	1)Впровадження мобільних додатків для оперативного контролю та комунікації між учасниками.
	1)Регулярне оновлення алгоритмів передачі інформації з урахуванням нових технологічних можливостей.
	1)Створення систем оповіщення і реакції для швидкого реагування на кризові ситуації або зміни у зовнішньому середовищі.

Рис. 3.2. Шляхи вдосконалення взаємодії НПП та міжнародних суб'єктів

Джерело: розроблено автором

Значущим складовим є гармонізація нормативної бази та процедурних питань міжнародної співпраці. Вона повинна забезпечувати врахування національних інтересів і при цьому відповідати міжнародним стандартам і угодам. Це можливо шляхом створення спільних нормативних платформ, правил і процедур, що регулюють питання фінансування, звітності, аудиту, контролю та оцінки результатів. Надійні механізми правового регулювання і санкцій сприяють підвищенню довіри і стабільності співпраці, що особливо важливо в умовах глобальних та регіональних викликів.

Наступним важливим напрямком є підвищення ролі інформаційних і комунікаційних технологій у процесі управління міжнародною співпрацею. Інформаційні системи дозволяють створювати єдину платформу для обміну

даними, документами, досвідом та прогнозами у реальному часі. Це передбачає використання сучасних ERP-систем, систем управління проектами і платформ для дистанційної взаємодії. Впровадження технологій штучного інтелекту і машинного навчання сприяє автоматизації процесів ухвалення рішень, аналізу великих обсягів даних і швидкому реагуванню на зміни зовнішніх умов. Застосування цих технологій дозволяє підвищити прозорість і підзвітність управлінських дій, мінімізувати людський фактор і зменшити корупційні ризики.

Ще одним важливим елементом є розвиток систем партнерства, що базуються на принципах взаємної вигоди, рівноправності та довіри. Створення спільних платформ для діалогу та переговорів дає змогу враховувати специфіку культурних, економічних та політичних особливостей кожної країни або організації. Це сприяє поширенню кращих практик, вивченню досвіду і формуванню довгострокових стратегічних партнерств. Важливо також розвивати механізми громадського контролю, залучення неурядових організацій і місцевих громад до процесів ухвалення рішень, що забезпечує прозорість і легітимність співпраці.

Оптимізація організаційно-управлінських механізмів передбачає й розробку систем мотивації та стимулювання учасників міжнародної співпраці. Вона має базуватись на механізмах фінансових та нематеріальних заохочень, створенні економічних і політичних стимулів для активізації участі всіх учасників. Це може включати як фінансові інструменти — гранти, пільгові кредити, інвестиційні пакети, так і нематеріальні — підвищення репутаційних позицій, участь у міжнародних рейтингах і платформах, доступ до передових технологій і експертної підтримки. Важливо також формулювати чіткі критерії оцінки ефективності співпраці, що дозволяє стимулювати досягнення конкретних цілей і підвищувати рівень відповідальності всіх сторін.

З формулюванням цих механізмів виникає необхідність у постійному їхньому моніторингу та коригуванні. В цьому аспекті особливе значення має створення системи управління якістю та оцінки ризиків, що дозволяє передбачати можливі негаразди і швидко реагувати на них. Для цього використовуються методи

стратегічного й оперативного аналізу, враховуючи зовнішні і внутрішні чинники, що впливають на ефективність співпраці. Постійне вдосконалення цих систем дозволяє не лише підвищувати результативність, а й зміцнювати довіру між учасниками. З означеним підходом до оптимізації організаційно-управлінських механізмів можливо створити ефективну систему міжнародної співпраці, яка базується на сучасних управлінських принципах, технологічних досягненнях і партнерських взаємовідносинах. Така система здатна підвищувати конкурентоспроможність країни, забезпечувати більш швидке вирішення глобальних проблем, сприяти розвитку національних і регіональних економік у рамках глобального партнерства.

Важливою умовою є формування спільної культури співпраці, що базується на цінностях відкритості, взаємної вигоди і прагнення до сталого розвитку на міжнародному рівні. Це зумовлює необхідність постійного оновлення функціональних моделей управління, широкого впровадження інноваційних технологій та активного залучення всіх зацікавлених сторін у процес ухвалення управлінських рішень.

Основні напрямки та елементи оптимізації організаційно-управлінських механізмів міжнародної співпраці наведено в табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Основні напрямки та елементи оптимізації організаційно-управлінських механізмів міжнародної співпраці

Напрямки та елементи	Опис та ключові аспекти
Створення багаторівневих систем управління	Реалізація стратегічного, тактичного та оперативного рівнів для ефективного планування і контролю
Регулювання нормативної бази і процедур	Впровадження універсальних правил, процедур та стандартів для забезпечення прозорості та довіри
Інформаційно-комунікаційні технології	Впровадження сучасних систем для обміну даними, автоматизації процесів і підвищення прозорості управління
Партнерство та принципи рівноправності	Формування довгострокових партнерств на основі взаємовигідних і рівних умов, створення платформ для діалогу
Механізми мотивації та стимулювання	Встановлення стимулів (фінансових і нематеріальних) для активізації участі та підвищення відповідальності учасників
Моніторинг і оцінка ефективності	Постійний контроль за реалізацією проектів, аналіз ризиків та вдосконалення систем управління

Усі зазначені напрямки та елементи оптимізації організаційно-управлінських механізмів міжнародної співпраці є взаємодоповнювальними та необхідними для досягнення максимальної ефективності. Створення чітких, прозорих та адаптивних систем управління, що ґрунтуються на взаємній повазі та рівноправності партнерів, дозволяє не лише успішно реалізовувати спільні проекти, а й будувати довіру та зміцнювати міжнародні відносини у довгостроковій перспективі. Використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій значно прискорює та спрощує комунікацію, роблячи процеси більш ефективними та менш ресурсоємними. Мотиваційні механізми стимулюють активну участь та відповідальність, а постійний моніторинг та оцінка дозволяють вчасно виявляти проблемні зони та вносити необхідні корективи.

Таким чином, комплексна оптимізація цих елементів сприяє не просто управлінню, а створенню ефективної та стійкої системи для продуктивної міжнародної взаємодії.

У сучасному світі, що стрімко змінюється, впровадження інноваційних підходів для оптимізації стало не просто бажаним, а критично важливим елементом успіху для організацій усіх масштабів. Це дозволяє не тільки підвищити ефективність поточних процесів, а й створити нові можливості для розвитку, забезпечуючи значну конкурентну перевагу. Шляхом переосмислення традиційних методів та інтеграції передових технологій, компанії можуть досягти суттєвого скорочення витрат, покращення якості послуг та продуктів, а також прискорення реакції на виклики ринку, що в кінцевому підсумку веде до сталого зростання та зміцнення позицій.

Сфери застосування інноваційних підходів для оптимізації організаційно-управлінських механізмів міжнародної співпраці наведено в табл. 3.3.

Загалом, зазначені інноваційні підходи створюють комплексний інструментарій для модернізації та підвищення ефективності організаційно-управлінських механізмів міжнародної співпраці.

Таблиця 3.3

Сфери застосування інноваційних підходів для оптимізації організаційно-управлінських механізмів міжнародної співпраці

Технології або інновації	Можливі сфери застосування
Системи автоматизації управління (ERP системи)	Планування ресурсів, облік проектів, звітність, контроль виконання
Штучний інтелект і машинне навчання	Аналіз великих обсягів даних, прогнозування ризиків, прийняття обґрунтованих управлінських рішень
Платформи для дистанційної взаємодії	Ведення переговорів, обмін документами, навчання, підготовка звітів
Інтеграційні платформи для обміну даними	Створення єдиної інформаційної бази між учасниками міжнародної співпраці

Джерело: розроблено автором

Системне впровадження ERP-систем, штучного інтелекту, платформ для дистанційної взаємодії та інтеграційних платформ забезпечує не лише покращення оперативної діяльності, а й сприяє підвищенню прозорості, гнучкості та адаптивності міжнародних проектів та ініціатив, що є вирішальним фактором їх успіху у сучасному глобалізованому світі. Це дозволяє більш ефективно управляти ризиками, оптимізувати розподіл ресурсів та приймати стратегічні рішення, що ґрунтуються на даних, що в кінцевому підсумку веде до поглиблення та успішності міжнародного партнерства.

У сучасному глобалізованому світі ефективна та довірена міжнародна співпраця є ключем до вирішення спільних викликів, таких як економічний розвиток, безпека, екологічні проблеми та гуманітарні кризи. Однак, її успіх безпосередньо залежить від здатності організацій постійно оптимізувати свої управлінські механізми.

Цей процес не обмежується лише підвищенням операційної ефективності; він охоплює ширші стратегічні цілі, спрямовані на зміцнення довіри, забезпечення прозорості та розбудову сталих партнерських відносин.

Стратегічні цілі оптимізації наведено в табл. 3.4.

Таблиця 3.4

Стратегічні цілі оптимізації

Мета	Характеристика
Підвищення прозорості і відповідальності	Створення систем звітності, контролю та незалежних аудитів для зниження корупційних ризиків
Удосконалення правових механізмів	Формулювання і застосування стандартів і процедур, регулюючих діяльність міжнародних партнерств
Зміцнення довіри і партнерства	Поширення практик взаєморозуміння і відкритості, залучення громадськості і неурядові організації у процес ухвалення рішень

Джерело: розроблено автором

Реалізація цих стратегічних цілей є фундаментом для побудови ефективних, стійких та довірених міжнародних партнерств. Підвищення прозорості та відповідальності шляхом впровадження надійних систем звітності та незалежних аудитів є критично важливим для боротьби з корупцією та забезпечення належного використання ресурсів. Це не тільки зміцнює довіру, але й підвищує репутацію всіх залучених сторін. Удосконалення правових механізмів через розробку та застосування уніфікованих стандартів і процедур забезпечує стабільність, передбачуваність та ефективність взаємодії між міжнародними акторами, створюючи міцну основу для спільної діяльності. Нарешті, зміцнення довіри та партнерства через сприяння взаєморозумінню, відкритості та залучення громадськості є незамінним для формування міцних зв'язків та спільної відповідальності. У сукупності ці стратегічні цілі оптимізації дозволяють не лише підвищити ефективність управління міжнародною співпрацею, а й створити сприятливе середовище для досягнення спільних цілей, що має вирішальне значення в умовах сучасних глобальних викликів.

3.3. Перспективи залучення інвестицій та грантового фінансування для розвитку екопарків в Україні

Залучення інвестицій та грантового фінансування є одними з ключових чинників забезпечення сталого розвитку екопарків в Україні, оскільки вони дозволяють не лише покрити необхідні витрати на модернізацію і розширення

територій, а й впроваджувати інноваційні технології, покращувати інфраструктуру, проводити наукові дослідження і підвищувати рівень обслуговування відвідувачів. Враховуючи сучасні тенденції до глобалізації фінансових потоків і активізацію міжнародної допомоги у сфері охорони навколишнього середовища, Україна має великі перспективи для залучення як приватних інвестицій, так і грантових коштів від міжнародних донорських організацій, фондів і програм.

Одним із важливих напрямків є популяризація екологічного туризму і природоохоронної діяльності у рамках національних і міжнародних програм. Українські екопарки мають потенціал стати плацдармами для реалізації проектів з відновлення біорізноманіття, створення навчально-наукових центрів і еколого-експортних зон. Для цього необхідно подати конкурентоспроможні проекти, що відповідають вимогам фінансових організацій і донорів. Хорошим інструментом є створення і презентація концепцій сталого розвитку, що поєднують охоронну діяльність, екотуризм і місцевий економічний розвиток, адже саме таку стратегію найчастіше підтримують міжнародні донорські програми та фонди розвитку.

Українські екопарки можуть залучати кошти через участь у міжнародних грантових програмах, таких як програми Європейського союзу (наприклад, Horizon Europe, LIFE, Interreg), програми Світового банку або Європейського банку реконструкції та розвитку. Важливо враховувати особливості конкурсної системи, вимоги до підготовки проектних заявок, а також норми та стандарти, що диктуються цими організаціями. Хорошим підходом є створення міжсекторних партнерств, які дозволять розширити можливості залучення фінансування, об'єднуючи зусилля науковців, бізнесу, громадських організацій і державних структур.

Внутрішні джерела фінансування також мають важливе значення. Це може бути залучення приватних інвесторів, підприємницькі ініціативи і створення спеціальних фінансових інструментів, таких як цільові фонди, грантові програми для малого і середнього бізнесу, що працює у сфері екології і туризму. Важливо створювати привабливі умови для інвесторів, пропонуючи їм податкові пільги, гарантії і підтримку у правовому забезпеченні. Крім того, варто активізувати

роботу державних структур щодо створення механізмів співфінансування, пілотних проектів і державних програм розвитку екопарків.

Ще одним аспектом є залучення іноземних донорів через участь у міжнародних форумах, конференціях і виставках, що сприяє поширенню інформації про можливості та перспективи українських екопарків. Це дозволяє залучати не лише фінансові ресурси, а й новітні технології, експертний досвід і практики управління, що вкрай важливо для підвищення конкурентоспроможності і репутації об'єктів природоохоронної діяльності країни.

Окрім традиційних джерел фінансування, перспективним є розвиток соціальних інвестицій, коли громадські організації, благодійні фонди і корпоративний сектор вкладають кошти для збереження природи, створення екологічних освітніх центрів і заходів просвітницького характеру. Це не лише відкриває додаткові можливості для фінансування, а й підвищує рівень залученості громади, формує громадянську відповідальність і підтримку урядових ініціатив.

Реалізація стратегій залучення інвестицій і грантових коштів вимагає системної роботи із підготовки високоякісної проектної документації, визначення пріоритетів і формування довгострокових програм розвитку екопарків. Важливим аспектом є створення спеціалізованих центрів підтримки та консультацій для потенційних інвесторів і партнерів, що допомагають виробити оптимальні рішення та популяризують можливості фінансування. Це може бути реалізовано у вигляді бізнес-інкубаторів, консультативних центрів або платформ, що об'єднують усіх зацікавлених сторін, сприяючи обміну досвідом і найкращими практиками.

Успіх залучення іноземних і внутрішніх фінансових ресурсів значною мірою залежить від прозорості процесів і високої репутації екопарків серед потенційних донорів і інвесторів. Вивчення досвіду інших країн, виведення українських екопарків на рівень міжнародних стандартів управління, звітності, екологічної та туристичної політики значно підвищить їхню привабливість у фінансових структурах. Водночас, необхідно активно працювати над створенням правової бази, що сприяє залученню та захисту інвестицій, забезпечуючи гарантії і механізми повернення інвестицій у разі необхідності.

Загалом, перспектива залучення фінансових ресурсів для розвитку екопарків в Україні є високою і багатогранною. Вона залежить від проведення системної роботи з підготовки проєктів, активної участі у міжнародних програмах і створення сприятливого інвестиційного клімату. На цьому фоні важливо не лише залучати кошти, а й формувати довгострокову стратегію сталого розвитку екопарків, що враховує інтереси всієї громади, цілі охорони природи і економічного розвитку країни. Це відкриває широкі можливості для промоції України як країни з багатими природними ресурсами і високим потенціалом для екомандрівного туризму і природоохоронної діяльності, що і стане одним із важливих драйверів для залучення фінансування у майбутньому.

Напрямки та ключові аспекти розвитку екопарків охоплюють різні сфери діяльності та передбачають реалізацію стратегічних заходів, зорієнтованих на забезпечення сталого зростання та підвищення ефективності їх функціонування (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Напрямки та ключові аспекти розвитку

Напрямки та ключові аспекти	Основні положення	Можливі стратегічні заходи
1	2	3
Джерела фінансування	Приватні інвестиції, міжнародні гранти та програми, державне співфінансування, соціальні інвестиції	Активізація участі у міжнародних програмах (Horizon Europe, LIFE, Interreg), пропозиція інвестиційних проєктів
Конкурсний відбір і підготовка проєктів	Висока якість і актуальність проєктної документації, врахування вимог донорів та міжнародних стандартів	Створення центрів підтримки, навчання та консультацій для підготовки проєктних заявок
Партнерства та міжсекторне співробітництво	Співпраця наукових, громадських і ділових структур для розширення можливостей фінансування	Формування партнерських мереж, об'єднання зусиль для реалізації спільних проєктів
Поліпшення репутації та прозорості	Відкриті процеси управління, високий рівень звітності та відповідності міжнародним стандартам	Впровадження систем прозорості, створення платформ для публічного моніторингу і звітності
Законодавче забезпечення і правові гарантії	Створення сприятливого правового клімату для інвестицій, гарантій повернення і захисту інвестицій	Розробка і ухвалення нормативних актів, що стимулюють інвестиційну діяльність у сфері екопарків

Продовження табл. 3.5

1	2	3
Мотивація і підтримка інвесторів	Податкові пільги, гарантії, створення спеціальних фінансових інструментів	Впровадження податкових стимулів і створення спеціальних фондів для підтримки сталого розвитку екопарків
Поширення інформації та підвищення привабливості	Активна участь у міжнародних заходах, промоція України як країни з багатими природними ресурсами	Участь у виставках, форумах, конференціях, демонстрація успішних кейсів реалізації проєктів

Джерело: розроблено автором

Джерелами фінансування є приватні інвестиції, міжнародні гранти і програми, державне співфінансування та соціальні інвестиції. Для активізації участі у міжнародних програмах, таких як Horizon Europe, LIFE або Interreg, необхідно пропонувати інвестиційні проєкти та створювати центри підтримки, навчання і консультацій для підготовки успішних проєктних заявок. Ключовим є також розвиток партнерств і міжсекторного співробітництва – формування партнерських мереж і об'єднання зусиль для реалізації спільних проєктів сприятиме розширенню можливостей фінансування.

Важливе місце займає поліпшення репутації та прозорості через впровадження систем відкритого управління, високий рівень звітності та відповідності міжнародним стандартам, а також створення платформ для публічного моніторингу й звітності. Законодавче забезпечення й правові гарантії необхідно посилити шляхом розробки і ухвалення нормативних актів, що створюють сприятливий правовий клімат для інвестицій і гарантують їх захист. Мотивація та підтримка інвесторів включає запровадження податкових пільг, гарантій та створення спеціальних фінансових інструментів, таких як фонди для сталого розвитку екопарків. Для підвищення привабливості та поширення інформації важливо активно презентувати успішні кейси реалізації проєктів на міжнародних виставках, форумах і конференціях, що дозволить залучити увагу до українських екопарків та сприятиме їхньому міжнародному впізнаванню.

Загалом, міжнародне співробітництво є одним з ключових факторів для розвитку екопарків, оскільки воно відкриває можливості обміну досвідом у сферах природоохоронних технологій, управління територіями, наукових досліджень і екологічної освіти. Співробітництво сприяє залученню фінансової й технічної допомоги для масштабних проектів зі збереження біорізноманіття і розвитку екотуризму, а також допомагає формувати спільні стратегії протидії транскордонним екологічним загрозам, стандартизації природоохоронних практик та інтеграції українських екопарків у світову систему природоохоронних мереж. Це підвищує їхню видимість і привабливість для міжнародних партнерів і туристів, що є важливим чинником сталого розвитку і збереження природних ресурсів.

Висновки до розділу 3

1. Для забезпечення сталого розвитку екопарків в Україні необхідно зосередитися на розробці та впровадженні комплексних стратегій, що поєднують природоохоронні заходи з розвитком збалансованого екотуризму та підвищенням екологічної свідомості населення. Ці стратегії мають включати удосконалення інфраструктури, зокрема створення та облаштування туристичних маршрутів, інформаційних центрів та зон відпочинку, а також диверсифікацію туристичних пропозицій для задоволення потреб різних категорій відвідувачів. Крім того, важливо активізувати співпрацю з місцевими громадами, залучаючи їх до управління парками та надаючи можливості для економічного зростання через екотуризм, що сприятиме гармонійному співіснуванню людини і природи та забезпечить довгострокову життєздатність цих унікальних територій.

2. Ефективна міжнародна співпраця є життєво важливою для розвитку українських екопарків, вимагаючи оптимізації організаційно-управлінських механізмів. Це передбачає спрощення процедур для укладання міжнародних угод та грантових заявок, підвищення кваліфікації персоналу в галузі міжнародного права та менеджменту проектів, а також активну участь у міжнародних мережах та ініціативах, таких як європейські програми зі збереження природи та сталого туризму. Посилення прозорості та підзвітності у використанні міжнародних

ресурсів, а також налагодження стійких партнерських відносин з провідними світовими природоохоронними організаціями та фондами, дозволить не лише залучати значні ресурси, але й інтегрувати передовий світовий досвід у практику українських екопарків, сприяючи їхньому визнанню на міжнародному рівні.

3. Перспективи залучення інвестицій та грантового фінансування для розвитку екопарків в Україні є значними, але вимагають системного підходу. Для успішного залучення коштів необхідно розробляти чіткі та привабливі інвестиційні проекти, які демонструватимуть не лише екологічну, а й економічну доцільність, зокрема через розвиток екотуризму та супутніх послуг. Важливо активно працювати з міжнародними фінансовими інституціями, донорськими організаціями та приватними інвесторами, представляючи їм потенціал українських парків як об'єктів для збереження природи та сталого розвитку. Крім того, слід посилити спроможність самих екопарків у підготовці грантових заявок, управлінні проектами та звітності, що підвищить їхню конкурентоспроможність у боротьбі за зовнішні ресурси та забезпечить реалізацію амбітних програм розвитку.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження, можна зробити наступні висновки:

1. Екопарки в національній економіці України є не лише природоохоронними територіями, а й багатофункціональними об'єктами, що відіграють важливу роль у сталому розвитку. Вони є джерелом збереження біорізноманіття, генетичного фонду рослин і тварин, а також унікальних ландшафтів, що є цінним природним капіталом країни. Окрім екологічної функції, екопарки активно сприяють розвитку регіональної економіки через екотуризм, рекреаційну діяльність та створення нових робочих місць для місцевих громад, забезпечуючи притік коштів та стимулюючи розвиток супутніх галузей, таких як готельний бізнес, харчування, виробництво сувенірів та місцевих продуктів. Таким чином, вони виступають як центри зеленої економіки, що генерують дохід, зберігаючи при цьому природні ресурси для майбутніх поколінь, та сприяють підвищенню міжнародного іміджу України як країни, що дбає про довкілля.

2. У міжнародній економіці екопарки представлені різноманітними типами та видами, що відображають їхню багатогранну природоохоронну, рекреаційну та економічну роль. Це можуть бути національні природні парки, біосферні заповідники, екопарки, а також приватні екопарки та ініціативи місцевих громад, кожен з яких має свої особливості функціонування та джерела фінансування. Деякі з них зосереджені переважно на збереженні унікальних екосистем, тоді як інші активно інтегрують економічні аспекти, розвиваючи сталий туризм, екологічне сільське господарство, виробництво еко-продукції та послуг, що дозволяє їм бути самоокупними або навіть прибутковими. Такий міжнародний досвід демонструє, що екопарки можуть стати важливим інструментом для регіонального розвитку та диверсифікації економіки, залучаючи інвестиції та сприяючи "зеленому" зростанню за рахунок раціонального використання природних ресурсів та розвитку екологічно орієнтованих видів діяльності.

3. Формування ефективного економічного механізму діяльності екопарків потребує комплексних методичних підходів, що забезпечують баланс

між природоохоронними цілями та економічною самодостатністю. Це включає розробку системи фінансового планування, де поряд з бюджетним фінансуванням активно залучаються гранти, інвестиції, доходи від рекреаційної діяльності (вхідні квитки, екскурсії, послуги розміщення), а також від реалізації еко-продукції та сувенірів. Важливим аспектом є впровадження інструментів економічної оцінки природних ресурсів та послуг екосистем, що дозволяє обґрунтувати їхню цінність та залучити додаткові кошти через механізми компенсації за екологічні послуги. Крім того, необхідно застосовувати сучасні методи управління витратами, маркетингові стратегії для просування екотуристичних послуг, а також розвивати партнерські відносини з бізнесом та місцевими громадами, що дозволить створити стійку фінансову модель функціонування екопарків та забезпечити їхнє довгострокове процвітання.

4. Екопарки та національні природні парки (НПП) в Україні відіграють надзвичайно важливу роль у комплексному збереженні природних і культурних ресурсів, забезпеченні екологічної безпеки та сприянні сталому розвитку туризму. Вони є не просто природоохоронними територіями з унікальними ландшафтами та рідкісними видами флори і фауни, але й потужними центрами просвітницької, науково-дослідної та соціально-економічної діяльності.

5. Основна мета цих територій полягає у створенні умов для відновлення екосистем, підвищенні екологічної свідомості населення та підтримці економічного розвитку місцевих громад. Через освітні програми, екскурсії та дослідження НПП активно популяризують знання про природу та важливість її збереження. Вони також залучають місцевих мешканців до екотуризму та інших ініціатив, що позитивно впливає на зайнятість, покращення інфраструктури та відродження місцевих промислів.

6. Міжнародне співробітництво екопарків є ключовим для їхнього сталого розвитку та ефективності, оскільки воно дозволяє обмінюватися передовим досвідом у галузі природоохоронних технологій, менеджменту територій, наукових досліджень та екологічної освіти, а також залучати фінансову та технічну допомогу для реалізації масштабних проектів зі збереження біорізноманіття та

розвитку екотуризму. Це співробітництво також сприяє формуванню спільних стратегій протидії транскордонним екологічним загрозам, стандартизації природоохоронних практик та інтеграції українських екопарків у світову систему природоохоронних мереж, що підвищує їхню видимість та привабливість для міжнародних партнерів і туристів.

7. Незважаючи на значні досягнення у формуванні мережі природоохоронних територій, в Україні існує потреба в подальшому вдосконаленні їхньої інфраструктури та розвитку туристичного потенціалу. Сучасна практика свідчить, що можливості НПП для внутрішнього та міжнародного туризму використовуються не повною мірою. Необхідно розробляти нові стратегії для заохочення та регулювання туристичних потоків, а також впроваджувати форми зрівноваженого туризму, враховуючи різницю в рекреаційному освоєнні парків.

8. Система функціонального зонування НПП (заповідна, регульованої рекреації, стаціонарної рекреації та господарська зони) є ключовим інструментом для зменшення антропогенного впливу, ефективного управління та створення умов для різноманітних видів відпочинку. Кожен парк, залежно від ступеня розвитку інфраструктури та інтенсивності туристичного потоку, потребує індивідуального підходу до розробки стратегій сталого розвитку.

9. Аналіз ефективності діяльності екопарків України є критично важливим для їх сталого розвитку та виконання ключових функцій у сучасному світі, що стикається з посиленням антропогенним тиском, зміною клімату та викликами війни. Показники ефективності виходять за рамки лише збережених територій та кількості відвідувачів, охоплюючи також управління природними ресурсами, підтримання біорізноманіття, розвиток екологічної освіти, залучення місцевих громад та фінансову стабільність.

10. Протягом 2021-2023 років в Україні спостерігалася стабільна позитивна динаміка зростання кількості та площі природно-заповідного фонду. Кількість заповідників і національних природних парків збільшилася з 77 у 2021 році до 80 у 2022 році, і цей показник залишався незмінним у 2023 році, що свідчить про розширення на 3 об'єкти. Паралельно, загальна площа цих територій зросла на

51 тис. га, досягнувши 2125,5 тис. га у 2022-2023 роках. Це вказує на послідовну державну політику щодо розширення природоохоронних територій, що сприяє збереженню біорізноманіття та підвищенню екологічної стійкості країни.

11. Ефективність діяльності НПП оцінюється за широким спектром взаємопов'язаних напрямків, включаючи природоохоронну, наукову, рекреаційну, еколого-освітню, управлінську та партнерську діяльність. Кожен з цих напрямків має свої індикатори успішності: від зростання популяцій рідкісних видів та кількості наукових публікацій до обсягу надходжень від туризму та рівня залучення місцевих громад. Так, приклад НПП "Сколівські Бескиди" демонструє, що, попри загальне зниження доходів від обмінних операцій у 2022-2024 роках (зменшення на близько 39%), що може бути пов'язано з зовнішніми чинниками, сам парк має сталу структуру охорони. Водночас, НПП "Синевир" активно розвиває всі напрямки діяльності, від розширення мережі екотуристичних маршрутів та місць відпочинку до інтенсивної науково-дослідної та еколого-освітньої роботи, включаючи вивчення пралісів та співпрацю зі студентством. Таким чином, комплексна оцінка з урахуванням усіх цих показників є ключовою для об'єктивного аналізу та подальшої оптимізації діяльності Національних природних парків України.

12. Для забезпечення сталого розвитку екопарків в Україні необхідно зосередитися на розробці та впровадженні комплексних стратегій, що поєднують природоохоронні заходи з розвитком збалансованого екотуризму та підвищенням екологічної свідомості населення. Ці стратегії мають включати удосконалення інфраструктури, зокрема створення та облаштування туристичних маршрутів, інформаційних центрів та зон відпочинку, а також диверсифікацію туристичних пропозицій для задоволення потреб різних категорій відвідувачів.

13. Ефективна міжнародна співпраця є життєво важливою для розвитку українських екопарків, вимагаючи оптимізації організаційно-управлінських механізмів. Це передбачає спрощення процедур для укладання міжнародних угод та грантових заявок, підвищення кваліфікації персоналу в галузі міжнародного права та менеджменту проєктів, а також активну участь у міжнародних мережах та

ініціативах, таких як європейські програми зі збереження природи та сталого туризму. Посилення прозорості та підзвітності у використанні міжнародних ресурсів, а також налагодження стійких партнерських відносин з провідними світовими природоохоронними організаціями та фондами, дозволить не лише залучати значні ресурси, але й інтегрувати передовий світовий досвід у практику українських екопарків, сприяючи їхньому визнанню на міжнародному рівні.

14. Перспективи залучення інвестицій та грантового фінансування для розвитку екопарків в Україні є значними, але вимагають системного підходу. Для успішного залучення коштів необхідно розробляти чіткі та привабливі інвестиційні проекти, які демонструватимуть не лише екологічну, а й економічну доцільність, зокрема через розвиток екотуризму та супутніх послуг. Важливо активно працювати з міжнародними фінансовими інституціями, донорськими організаціями та приватними інвесторами, представляючи їм потенціал українських парків як об'єктів для збереження природи та сталого розвитку. Крім того, слід посилити спроможність самих екопарків у підготовці грантових заявок, управлінні проектами та звітності, що підвищить їхню конкурентоспроможність у боротьбі за зовнішні ресурси та забезпечить реалізацію амбітних програм розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Industrial eco-parks as drivers of the circular economy. <https://www.institut.veolia.org/en/industrial-eco-parks-drivers-circular-economy>
2. Eco-Industrial Parks Looking to Enhance Economic and Environmental Performance. URL: <https://www.planete-energies.com/en/media/article/eco-industrial-parks-looking-enhance-economic-and-environmental-performance>
3. Клименко А.В. Екологічний парк як частина міського середовища на прикладі Києва. URL: <https://docs.academia.vn.ua/bitstream/handle/123456789/1355/%D0%9A%D0%BB%D0%B8%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
4. Територіально-просторове планування: базові засади теорії, методології, практики: монографія / А.М. Третяк, В.М. Третяк, Т.М. Прядка; Н.А. Третяк, [за заг. ред. А.М. Третяка]. – Біла Церква: «ТОВ «Білоцерківдрук», 2021. 142 с.
5. Екологія. Навчальний посібник. Видання 3-тє, перероблене і доповнене. – К.: ТОВ «Сталь», 2012. – 390 с.
6. What makes an Eco Park. URL: <https://www.manitoulinecopark.com/what-is-an-eco-park>
7. Національний парк Крюгера (Південна Африка). URL: <https://www.sanparks.org/parks/kruger/>
8. Національний парк Йеллоустоун (США). URL: <https://www.nps.gov/yell/index.htm>
9. Національний парк "Торрес-дель-Пайне" (Чилі). URL: <https://www.torresdelpaine.com/>
10. Міщенко О.В. Національні природні парки України: проблеми та перспективи розвитку. <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/13506/1/Mischenko.pdf>

11. Національний природний парк «Синевир». URL: <https://synevyr-park.in.ua/>
12. Географічне розміщення НПП «Гомільшанські ліси». URL: <https://gomilsha.org.ua/pro-nas/pro-park/>
13. НПП "Тузлівські лимани". URL: <https://nnationalnaturepar.wixsite.com/tuzlovskilymany>
14. НПП "Подільські Товтри". URL: <https://www.npptovtry.org.ua/>
15. НПП "Сколівські Бескиди". URL: <https://skolebeskydy-park.in.ua/>
16. НПП "Деснянсько-Старогутський". URL: <https://wownature.in.ua/parky-i-zapovidnyky/natsionalnyu-pryrodnyu-park-desniansko-starohutskyy/>
17. НПП "Карпатський". URL: <https://karpatskyi-park.in.ua/>
18. НПП "Кармелюкове поділля". URL: <https://wownature.in.ua/parky-i-zapovidnyky/natsionalnyu-pryrodnyu-park-karmeliukove-podillia/>
19. Правовий режим національних природних парків як складника екологічної мережі. URL: http://www.lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2018/7_2018/part_1/15.pdf
20. Біорізноманіття і його збереження: навчальний посібник / Л.В. Вагалюк, М.М. Лісовий, 2023. 300 с.
21. NATIONAL NATURE PARK “KARMELIUKOVE PODILLIA” AS A STRUCTURAL ELEMENT OF THE NATIONAL ECOLOGICAL NETWORK. URL: <file:///C:/Users/PK/Downloads/309923-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-719570-1-10-20240909.pdf>
22. Роль національного природного парку «Кармелюкове поділля» у збереженні лісової екосистеми. URL: https://nv.nltu.edu.ua/Archive/2019/29_10/21.pdf
23. Дребот О.І., Купріянич І.П. Еколого-економічний механізм збалансованості розвитку національних природних парків. URL: <file:///C:/Users/PK/Downloads/289317-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-719570-1-10-20240909.pdf>

82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-671830-1-10-20231113%20(1).pdf

24. Бейдик О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування. Київ : Київ. ун-т, 2011. 95 с.

25. Визначення національного парку та їх види. Національний парк. ІК-PTZ: веб-сайт. URL: <https://ik-ptz.com/literature/opredelenie-nacionalnogo-parka-i-ih-vidy-nacionalnyi-park.html>

26. Закон України «Про природно-заповідний фонд України» від 16 червня 1992 р. №2456-ХІІ. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2456-12>

27. Зелене відновлення України: керівні принципи та інструменти для тих, хто ухвалює рішення. URL: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2024-04/undp-ua-green-recovery-ukr.pdf>

28. Андрієнко Т. Л., Василюк, О. В. Біорізноманіття та його збереження в умовах антропогенного впливу. Екологія України, 2019. 3(6), 45–53.

29. Біорізноманіття та охорона природи: міжнародний досвід і перспективи / За ред. О. В. Трофименка. Харків: Основа, 2021. 412 с.

30. Вороніна, В. І. Роль національних природних парків у збереженні біорізноманіття України. Київ: Академперіодика, 2018. 312 с.

31. Ковальчук Т. О. Наукові дослідження в національних природних парках: методи та результати. Львів: Видавництво Львівського університету, 2018. 274 с.

32. Левченко В. С. Науково-дослідна діяльність у природоохоронних територіях. Одеса: Видавництво Одеського університету, 2018. 245 с.

Національний природний парк «Гомільшанські ліси». Стратегія розвитку НПП на період 2021-2030 рр. Харків: Гомільшанські ліси. 2021.

33. Павленко С. В. Роль національних природних парків у відновленні екосистем. Львів: Наукове видавництво, 2019. 193 с.

34. Петренко М. В. Екологічні стратегії в національних природних парках Карпат: міжнародний досвід. Львів: Науковий центр екології, 2019. 256 с.

35. Про природно-заповідний фонд України: Закон України від 16.06.1992 № 2456-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
36. Соловей І. П. Комплексний підхід до управління національними природними парками. Київ: Екологічне управління, 2018. 270 с.
37. Промислові екопарки як рушійні сили циркулярної економіки. Field Actions Science Reports. The journal of field actions. URL: <file:///C:/Users/PK/Downloads/factsreports-6642.pdf>
38. Парки і заповідники України. URL: <https://wownature.in.ua/oberihaymo/pryrodno-zapovidnyy-fond/>
39. Підтримка охорони біорізноманіття та природних екосистем Смарагдової мережі в Україні. URL: <https://rewilding-danube-delta.com/uk/news/protection-of-emerald-network-sites-in-ukraine>
40. Вікіпедія. Національні природні парки України. URL: <http://surl.li/gpknq>
41. Статистичний щорічник України за 2023 рік. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/11/year_23_u.pdf
42. Інформація про рекреаційну та еколого-освітню діяльність національного природного парку «Кармелюкове Поділля» за 2023 рік. URL: <http://karmelukove.com/wp-content/uploads/2024/01/%D0%97%D0%B2%D1%96%D1%82-%D1%96%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F-%D0%B7%D0%B0-2023%D1%80.pdf>
43. Основні економічні показники НПП «Сколівські бескиди». <https://skolebeskydy-park.in.ua/publichno/mehanizmu-grom-kontrol/osnovni-ekonomichni-pokaznyky/>

ДОДАТКИ

Додатки А

			КОДИ		
			2025	01	01
Установа	Національний природний парк "Сколівські Бескиди"	за ЄДРПОУ	30405534		
Територія	Сколівська	за КАТОТТГ	UA46100190000081766		
Організаційно-правова форма господарювання	Державна організація (установа, заклад)	за КОПФГ	425		
Орган державного управління	Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України	за КОДУ	11080		
Вид економічної діяльності	Функціонування ботанічних садів, зоопарків і природних заповідників	за КВЕД	91.04		

Одиниця виміру: грн
Періодичність: річна

**ЗВІТ
ПРО ФІНАНСОВІ РЕЗУЛЬТАТИ
за 2024 рік**

Форма №2-дс

I. ФІНАНСОВИЙ РЕЗУЛЬТАТ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
1	2	3	4
ДОХОДИ			
<i>Доходи від обмінних операцій</i>			
Бюджетні асигнування	2010	38692067	34427080
Доходи від надання послуг (виконання робіт)	2020	4437489	8976291
Доходи від продажу активів	2030	21446	-
Фінансові доходи	2040	-	-
Інші доходи від обмінних операцій	2050	407	23791
Усього доходів від обмінних операцій	2080	43151409	43427162
<i>Доходи від необмінних операцій</i>			
Податкові надходження	2090	-	-
Неподаткові надходження	2100	-	-
Трансферти	2110	100000	100000
Надходження до державних цільових фондів	2120	-	-
Інші доходи від необмінних операцій	2130	375177	-
Усього доходів від необмінних операцій	2170	475177	100000
Усього доходів	2200	43626586	43527162
ВИТРАТИ			
<i>Витрати за обмінними операціями</i>			
Витрати на виконання бюджетних програм	2210	37301867	33876880
Витрати на виготовлення продукції (надання послуг, виконання робіт)	2220	7026488	10660594
Витрати з продажу активів	2230	-	-
Фінансові витрати	2240	-	-
Інші витрати за обмінними операціями	2250	80000	101093



Ак
Пер
Win

Продовження додатку А

Усього витрат за обмінними операціями	2290	44408355	44638567
Витрати за необмінними операціями			
Трансферти	2300	-	-
Інші витрати за необмінними операціями	2310	1663314	770200
Усього витрат за необмінними операціями	2340	1663314	770200
Усього витрат	2380	46071669	45408767
Профіцит/дефіцит за звітний період	2390	-2445083	-1881605

II. ВИДАТКИ БЮДЖЕТУ (КОШТОРИСУ) ЗА ФУНКЦІОНАЛЬНОЮ КЛАСИФІКАЦІЄЮ ВИДАТКІВ ТА КРЕДИТУВАННЯ БЮДЖЕТУ

Найменування показника	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
1	2	3	4
Загальнодержавні функції	2420	-	-
Оборона	2430	-	-
Громадський порядок, безпека та судова влада	2440	-	-
Економічна діяльність	2450	46071669	45408767
Охорона навколишнього природного середовища	2460	-	-
Житлово-комунальне господарство	2470	-	-
Охорона здоров'я	2480	-	-
Духовний та фізичний розвиток	2490	-	-
Освіта	2500	-	-
Соціальний захист та соціальне забезпечення	2510	-	-
УСЬОГО:	2520	46071669	45408767

III. ВИКОНАННЯ БЮДЖЕТУ (КОШТОРИСУ)

Стаття	Код рядка	Загальний фонд			Спеціальний фонд		
		план на звітний рік із урахуванням змін	фактична сума виконання за звітний період	різниця (графа 4 мінус графа 3)	план на звітний рік із урахуванням змін	фактична сума виконання за звітний період	різниця (графа 7 мінус графа 6)
1	2	3	4	5	6	7	8
ДОХОДИ							
Податкові надходження	2530	-	-	-	-	-	-
Неподаткові надходження	2540	-	-	-	-	-	-
Доходи від власності та підприємничої діяльності	2501	-	-	-	-	-	-
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	2502	-	-	-	-	-	-
Інші податкові надходження	2503	-	-	-	-	-	-
Власні надходження бюджетних установ	2504	-	-	-	-	-	-
Доходи від операцій з капіталом	2550	-	-	-	-	-	-
Офіційні трансферти, з них:	2560	-	-	-	-	-	-
від органів державного управління	2561	-	-	-	-	-	-
Цільові фонди	2570	-	-	-	-	-	-
Надходження державних цільових фондів	2580	-	-	-	-	-	-
Надходження Пенсійного фонду України	2601	-	-	-	-	-	-



Продовження додатку А

Надходження Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття	2580	-	-	-	-	-	-
Надходження Фонду соціального страхування України	2580	-	-	-	-	-	-
Інші надходження	2598	-	-	-	-	-	-
Усього доходів	2600	-	-	-	-	-	-
ВИТРАТИ							
Оплата праці і зарплати на заробітку плати	2610	-	-	-	-	-	-
Використання товарів і послуг	2620	-	-	-	-	-	-
Обслуговування боргових зобов'язань	2630	-	-	-	-	-	-
Поточні трансфери, з них:	2640	-	-	-	-	-	-
органам державного управління інших рівнів	2640	-	-	-	-	-	-
Соціальні забезпечення	2650	-	-	-	-	-	-
Інші поточні видатки	2660	-	-	-	-	-	-
Нерозподілені видатки	2670	-	-	-	-	-	-
Придбання основного капіталу	2680	-	-	-	-	-	-
Капітальні трансфери, з них:	2690	-	-	-	-	-	-
органам державного управління інших рівнів	2690	-	-	-	-	-	-
Внутрішнє кредитування	2700	-	-	-	-	-	-
Зовнішнє кредитування	2710	-	-	-	-	-	-
Усього витрат	2700	-	-	-	-	-	-
Профіцит(дефіцит) за звітний період	2798	-	-	-	-	-	-

IV. ЕЛЕМЕНТИ ВИТРАТ ЗА ОБМІННИМИ ОПЕРАЦІЯМИ

Стаття	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
1	2	3	4
Витрати на оплату праці	2820	30997266	27231927
Відрахування на соціальні заходи	2830	5687477	5699811
Матеріальні витрати	2840	5593632	11207526
Амортизація	2850	2049980	398210
Інші витрати	2860	80000	101093
Усього	2890	44408355	44638567

Керівник (посадова особа)

Василь ПРИЦІПАКГоловний бухгалтер (спеціаліст,
на якого покладено виконання
обов'язків бухгалтерської служби)Людмила ВУЛЬЧОВА